

II. SZAKASZ: AZ EGYHÁZ HIERARCHIKUS FELÉPÍTÉSE

I. FEJEZET: AZ EGYHÁZ LEGFŐBB HATÓSÁGA

36. §. A RÓMAI PÁPA

861 Mint a fentiekben láttuk (35. §. 1. a), a krisztushívők szabad kezdeményezéssel szervezett közösségeket hozhatnak létre az egyház küldetését valamilyen vonatkozásban kibontó célokra. Mégsem pusztán ilyen jellegű, s nem is csak ilyenekből áll az egyház. Vannak ugyanis hierarchikus közösségek, melyeket az egyházi hatóság létesít vagy alapít meg konkrét esetekben, melyekhez a hívők objektív ismérvek alapján szükségképpen tartoznak, és amelyekben hivatalosan, az egyház nevében végzik Krisztus hármasság feladatát, melyet az egyházra bízott: a tanítást, a megszentelést és a kormányzást[1]. Ez pedig azt jelenti, hogy ezeknek az egységeknek az élén olyan kormányzati szervek állnak, amelyek magának az egyháznak a hatóságai. Maga az egyetemes egyház Krisztustól rendelt hierarchikus közösség. De teológiailag alapvető hierarchikus közösségek a részegyházak is (LG 23). Vannak azonban olyan egyéb hierarchikus közösségek is, melyek részegyházakban találhatóak vagy több részegyházból jönnek létre.

862 Az Egyházi Törvénykönyv az egyház hierarchikus szerkezetét a két alapvető egységre építve vázolja. A II. könyv II. része szól az egyház hierarchikus felépítéséről. Ennek első szakasza nem az egyetemes egyházzal foglalkozik, hiszen annak működési rendjét nem lehet egy rövid részben bemutatni, az ugyanis az egész egyház jog tárgya, szerteágazó teológiai kötődésekkel. Így ez a szakasz csupán az egyetemes egyház vezetésében illetékes hatóságról tárgyal: a legfőbb egyházi hatóságról (pápa, püspökök testülete) s az annak munkáját segítő szervekről (püspöki szinódus, bíborosok, római kúria, pápai követek). A második szakasz a részegyházakkal és csoportjaikkal foglalkozik, de nemcsak ezek működési szabályait írja le, hanem kitér az ezekben működő kormányzati szervekre, hatóságokra is.

863 A mai egyház jog a legfőbb egyházi hatóságról a II. Vatikáni Zsinat egyháztana alapján tárgyal. Legfőbb hatóságként, az egész egyház fölötti legfőbb és teljes hatalom alanyként (332. k. 1. §, 336. k.) a CIC két szervet említ: a római pápát és a püspökök testületét. Ha e két szerv egymástól teljesen különböznek, ez az állítás logikai ellentmondás volna. Ugyanazon közösség felett ugyanis két különböző alanynak egyidejűleg legfőbb és teljes hatalma nem lehet. A Codex hangsúlyozza, hogy a pápa és a püspökök szorosan összetartoznak egymással, egyetlen testületet alkotnak, mégpedig úgy, ahogyan az Úr rendelkezése szerint Szent Péter és a többi apostolok egy testületet alkottak. A pápa ugyanis Szent Péternek, a püspökök pedig az apostoloknak az utódai (330. k.; LG 22a).

864 A megoldás abban keresendő, hogy a legfőbb hatalom két alanya nem különbözik teljesen egymástól. Viszonyukról a Lumen gentiumhoz fűzött előzetes magyarázó megjegyzés (nr. 1) kijelenti: „A kollégium szót nem kell szorosan jogi értelemben venni, vagyis nem olyan csoportról van szó, amelynek egyenlő jogú tagjai esetleg elnökökre ruházzák át tulajdon hatalmukat, hanem egy olyan állandó jellegű csoportról, amelynek felépítését és tekintélyét a kinyilatkoztatásból kell kiolvasni... Az a párhuzam, amely megvan egyrészt Péter és az apostolok, másrészt a pápa és a püspökök közt, azt nem foglalja magában, hogy az apostolok rendkívüli hatalma átszállt utódaikra és nyilvánvalóan azt sem, hogy egyenlőek egymással a kollégium feje és tagjai"[2].

36. §. A RÓMAI PÁPA

1. A PÁPA MINT LEGFŐBB EGYHÁZI HATÓSÁG

865 A pápa Róma püspöke, Szent Péter utóda abban az értelemben, hogy az egyházban azt a tisztséget gyakorolja, amelyet -- mint első az apostolok között -- Szent Péter gyakorolt. Az ő tisztsége az Úr sajátos adománya, mely Péter utódaira is átszáll. Így a pápa a püspökök testületének feje (331. k., 336. k.). Sajátos pápai feladatában is segítik őt a püspökök, akik együttműködő tevékenységüket több módon is kifejezhetik. Tehát amikor a pápa külön cselekszik, akkor sem izolált. Legfőbb pásztori tisztségének gyakorlása során a többi püspökkel és az egész egyházzal mindig közösség fűzi egybe. Ám az ő joga meghatározni, hogy tisztségét milyen személyes vagy testületi módon gyakorolja (333. k. 2. §). A pápát feladatában segítő szervek pl. a püspöki szinódus, a bíborosi testület, a római kúria stb. Mindezek munkájukat a pápa nevében és tekintélyével végzik a jog előírásai szerint, az egész egyház javára (334. k.). Ő Krisztus helytartója (Vicarius Christi)[3]. Ennek konkrét jogi vonatkozása is van. Így pl. felbonthat bizonyos fajta házasságokat a „potestas vicaria” alapján (vö. 1698. k. 2. §), magyarázhatja a „természetjogot”. Ő ezen a földön az egész egyház pásztora (331. k.)[4].

2. HATALMA

866 Éppen a pápai tisztség pásztori minőségéből világos a pápa hatalmának jellege. Ez a hatalom pásztori hatalom, vagyis nem csupán a hitre és erkölcsre vonatkozó tanítás képessége, hanem egyházkormányzati hatalom, mely iránt kötelező az engedelmesség (LG 18, CD 2) [5].

867 A pápai hatalom a hivatallal jár, tehát rendes hatalom a szó jogi értelmében (331. k., 131. k.).

868 A pápa hatalma legfőbb hatalom is, vagyis az egyházban a pápának nincs előljárója, hatalom dolgában senki sem egyenlő vele, s nincs az egyházban senki, aki ne volna alárendeltje (vö. 331. k.). Egyházi dolgokban a világi hatalomnak sincs joga korlátozni őt (Concilium Vaticanum I, Const., Pastor Aeternus, c. 3: DS 3062). Ez az oka annak, hogy a pápa fölött senki nem ítékezhetik (1404. k.), valamint hogy ítéletei ellen fellebbezni, határozatai ellen pedig felfolyamodással élni nem lehet (333. k. 3. §, 1405. k. 2. §, 1732. k., vö. 1372. k.).

869 Ez a hatalom teljes (331. k.), vagyis mindent magában foglal, ami a pápai hivatal gyakorlásához szükséges. Kiterjed a törvényhozói, a végrehajtói és a bírói hatalom területére egyaránt. Az egész egyház hitbeli, istentiszteleti és közösségi egységének érdekében a pápa mind a tanítás, mind a megszentelés, mind a fegyelem vonatkozásában különleges kormányzati hatalommal élhet.

870 A pápai tévedhetetlenség különleges karizmája a pápa személyére szól (vö. 749. k. 1. §). Ez segítőtje, mintegy előfeltétele a tanítás terén való legfőbb kormányzati tevékenység gyakorlásának. A megszentelés terén a pápa ontológiai képessége a püspökszenteléssel adott. Ám a megszentelői tevékenység kormányzása tekintetében hatalma meghaladja az egyes püspökökét. Itt most a szó szoros, kánoni értelmében vett pápai hatalomról, a pápa

egyházkormányzati hatalmáról szólunk. Ez a kormányzati hatalom működik a tanítás területén pl. amikor a pápa -- a Szentszék szerveinek közreműködésével -- a megszentelt élet új formáit hagyja jóvá (vö. 605. k.), vagy kötelező erővel valamely tanítást előterjeszt, illetve téves nézetet elvet (754. k.). A megszentelés területén működik e pápai kormányzati hatalom pl. azokban a rendelkezésekben, melyek az egyetemes egyház liturgiáját rendezik (838. k. 2. §), a szentségeket érvényesség és megengedettség szempontjából szabályozzák, illetve bizonyos -- teológiailag szükségszerű -- érvényességi feltételeket hitelesen tanúsítanak (841. k.), a szentelményeket létesítik, módosítják vagy magyarázzák (1167. k. 1. §)[6].

871 A pápa hatalma közvetlen[7], vagyis nem esik sérelem más egyházi hatóságokon, ha a pápa hatalmát azok alárendeltjei fölött közvetlenül gyakorolja (331. k., 333. k. 1. §). A pápa ugyanis nem csupán az egész egyház felett rendelkezik hatalommal, hanem az összes részegyházak és csoportjaik felett is (333. k. 1. §). Ezt fejezi ki, hogy valahányszor a jogban ordináriusról van szó, ezen mindig a pápát is érteni kell (134. k. 1. §). Ez a közvetlen hatalomgyakorlás történhet törvényhozói úton (pl. úgy, hogy pápai részleges törvényt hoz valamely egyházmegye számára); végrehajtói úton (pl. bizonyos törvények alóli felmentéseknek vagy bizonyos büntetések elengedésének fenntartásával, vagy akár egyedi közigazgatási intézkedések hozatalával, melyek a részegyházak valamelyikének bizonyos tagjait kötelezik); de történhet bírói úton is, pl. amikor a pápa valamely konkrét ügyet a saját ítélőszéke elé von (1405. k. 1. § 4, 1417. k. 1. §), illetve amikor bizonyos típusú ügyeket -- magának vagy az általa kijelölt szervnek -- fenntart (1405. k. 1. § 1--3).

872 A középkorban gyakori volt az is, hogy a pápa a részegyházon belüli bizonyos tisztségek (javadalmak!) betöltését fenntartotta. Ezek a fenntartások (reservations) komoly pénzügyi következményekkel is jártak[8].

873 A közvetlen pápai hatalom az egyes püspökök saját, rendes és közvetlen hatalmát a maguk részegyházában erősíti és védelmezi (333. k. 1. §). A pápa hivatásából következik ugyanis, hogy ő az egység centruma. A püspökök saját rendes hatalma attól függ, hogy közösségekben vannak-e a pápával (vö. 336. k., 375. k. 2. §)[9]. A püspök tehát, noha nem a pápa puszta képviselője (375. k. 1. §, 381. k. 1. §; LG 20, CD 8a), éppen a pápával és a püspökök testületével való közösség révén képes saját rendes hatalmát gyakorolni. A pápai hatalomnak és az egyes püspökök hatáskörének konkrét összeegyeztetése a jogköröket meghatározó legkülönbözőbb szabályokból rajzolódik ki, de mindig megmarad -- teológiailag és jogilag is -- a különleges egyedi intézkedések lehetősége.

874 A pápa hatalma egyetemes, tehát ezen a földön az egész egyházra kiterjed, és szabadon, vagyis más -- pl. a világ püspökei -- hozzájárulása nélkül is gyakorolható (331. k.; LG 22b, Nota explicativa praevia 1, 3, 4).

3. MÉLTÓSÁGA

875 A pápai hatalom egyes vonatkozásait is kifejező, fentebb már említett címeken kívül a pápát jelentős teológiai és történelmi háttérű egyéb címek[10] is megilletik. Ilyenek pl. Beatissimus Pater, Sanctissimus Pater (Szentséges Atya), Sanctitas Vestra, Sua Sanctitas (Szentséged, Őszentsége), Dominus Apostolicus[11], Pontifex Maximus[12], Servus servorum Dei.

876 A pápának az egyetemes egyházra szóló hivatalán túl egyéb tisztségei is vannak az egyházban, így ő a Nyugat pátriárkája[13], Itália prímása, a Római Egyháztartomány metropolitája, különösen pedig Róma püspöke. Ez utóbbi minőségével a pápai tisztség szorosan összekapcsolódik[14].

877 A pápa a Vatikánvárosi Állam államfője is[15]. Ez a tisztség azonban már nem az egyház jogrendjén belül, hanem a nemzetközi életben jelentős. A pápai szuverenitásra, illetőleg a katolikus egyház szuverenitására és a pápának arra a szerepére, hogy ő a katolikus egyház legfőbb képviselője, a pápai követek témakörében térünk ki.

4. HIVATALÁNAK MEGSZERZÉSE

878 A 332. k. 1. §-a értelmében a teljes és legfőbb hatalmat az egyházban a pápa az által nyeri el, hogy törvényes megválasztását elfogadja, valamint a püspökszentelés által. Így aki már püspökké van szentelve, megválasztásának elfogadásával azonnal elnyeri a pápai hivatalt.

879 A pápaválasztás rendjét a zsinat utáni időben az 1975. X. 1-jén kelt Romano Pontifici eligendo kezdetű apostoli rendelkezés (AAS 67, 1975, 609--645) rögzítette. Ezt helyezte hatályon kívül II. János Pál pápa 1996. II. 22-én kelt Universi Dominici Gregis kezdetű apostoli rendelkezése (AAS 88, 1996, 305--343), mely a kérdés jelenleg érvényes átfogó szabályozását tartalmazza. A két konstitúció között a választás módjának döntő témáiban alig van különbség. Megjegyzendő azonban, hogy az Universi Dominici Gregis már nem teszi lehetővé a pápaválasztást kompromisszum és közfelkiáltás (per inspirationem) útján, hanem csakis szavazással (Nr. 62: AAS 88, 1996, 331). A pápa érvényes megválasztásához kétharmados többség szükséges (uo. Nr. 62: AAS 88, 1996, 331). Ha viszont igen sok választási menet után, melyek számát és rendjét az apostoli rendelkezés pontosan megszabja, senki sem éri el ezt a többséget, akkor a választók abszolút többsége dönthet úgy, hogy a szavazatok abszolút többsége is elegendő legyen az érvényes választáshoz (uo. Nr. 75: AAS 88, 1996, 337). Még a Romano Pontifici eligendo 88. pontját követi, de a jelenlegi pápaválasztási renddel is összhangban van a CIC 332. kánonja. A II. Vatikáni Zsinat ekkleziológiájában hangsúlyt kapott a püspökszentelés az egyházkormányzati hatalom szempontjából is (LG 21, Nota explicativa praevia 2, CD 3 stb.). A pápa csak a püspöki testületen belül tud igazán feje lenni a testületnek. Ebbe a testületbe pedig ki-ki a püspökszenteléssel léphet be (LG 21b, 336. k., 375. k. 2. §). Épp ezért a hatályos egyházjog úgy rendelkezik, hogy ha a megválasztott személy még nem püspök, rögtön szenteljék püspökké (332. k. 1. §)[16].

880 E tekintetben a szerzők emlékeztetni szoktak azokra a történelmi helyzetekre, amikor a megválasztott és elismert „pápa” nem volt püspökké szentelve. V. Adorján pápa pl. (1276. VII. 11.--VIII. 18.) rövid uralkodása alatt mindvégig diakónus volt, s pápává való koronázását sem érte meg. Mégis 1276. VII. 23-án kiadott intézkedésében már az apostoli hivatalt elvállaltnak mondja magát[17].

881 A pápát 1059 óta a bíborosok választják (D. 23 c. 1), 1179 óta kizárólag ők, de ők mindnyájan (X 1. 6. 6). 1274 óta ez konklávében történik[18]. A katolikus államok által hajdan igényelt vétőjogot X. Pius pápa teljesen elvetette (Const., Commissum, 1904. V. 20)[19]. A XIV. század óta az a szokás, hogy mindig bíborost választanak pápává. Ezt azonban a jog nem írja elő. Jelenleg mindazok, de csak azok a bíborosok szavazhatnak a pápaválasztáson, illetve léphetnek be a konklávéba, akik a pápa halálának napja előtt, vagy az

Apostoli Szentszék megüresedésének napja előtt még nem töltötték be 80. életévüket (Const. Ap., Universi Dominici Gregis, 1996. II. 22, Nr. 33: AAS 88, 1996, 321).

882 A pápai hivatal betöltésének egyéb lehetséges módjairól a szerzők hajdan sokat vitatkoztak. Vizsgálták pl. azt a kérdést, megteheti-e a pápa, hogy kijelöli utódját. Mivel nem látszik igazoltnak, hogy ezt a lehetőséget az „isteni jog” kizárná, az ilyen kijelölés érvényességét aligha lehetne vitatni[20].

5. HIVATALÁNAK AKADÁLYOZTATÁSA ÉS ELVESZTÉSE

883 A római szék megüresedése vagy teljes akadályoztatása esetén az egyetemes egyház kormányzatában semmit sem szabad újítani. Meg kell tartani az ilyen esetre szóló külön törvényeket (335. k.). A pápai szék megüresedésekor felmerülő teendőkről a Romano Pontifici eligendo kezdetű apostoli rendelkezés (1975. X. 1) AAS 67, 1975, 609--645) intézkedett. Jelenleg az Universi Dominici Gregis kezdetű apostoli rendelkezés (1996. II. 22: AAS 88, 1996, 305--343) van érvényben (Pars prima, Nr. 14kk.). Ám nem az egyetlen jogszabály, mely a széküresedésre vonatkozik. Érvényben vannak erre nézve a Quae divinitus, (1935. III. 25, Nr. 12: AAS 27, 1935, 112--113), a Vicariae Potestatis (1977. I. 6, Nr. 2: AAS 69, 1977, 9--10) és a Pastor Bonus (1988. VI. 28, art. 6 és 117: AAS 80, 1988, 860, 905) kezdetű apostoli rendelkezések bizonyos normái is. Nem kerültek azonban kihirdetésre külön szabályok a szék akadályoztatása esetére[21].

884 A pápai szék megüresedik a pápa halálával vagy lemondásával. Ez a lemondás csak akkor érvényes, ha szabadon történik és szabályos kijelentést nyer. Nem szükséges azonban, hogy bárki is elfogadja (332. k. 2. §)[22]. Az új pápa választásáról lemondás esetén lásd Const. Ap., Universi Dominici Gregis, (1996. II. 22, Nr. 33: AAS 88, 1996, 321). Arról, hogy megüresedhet-e a pápa tisztsége viselőjének nyilvános eretneksége miatt, a vélemények megoszlanak. Akik elfogadják ezt a lehetőséget, arra hivatkoznak, hogy bár a pápa, amikor „ex cathedra” nyilatkozik, tévedhetetlen, magánemberként elképzelhető lenne, hogy korábban meghatározott dogmát makacsul tagadjon. Ilyenkor ezt a tényt semmilyen ítélet vagy határozat nem állapíthatná meg, mert a pápa fölött senki nem ítélezhetik. Így e szerzők szerint a pápa ilyenkor automatikusan veszítené el hivatalát[23].

885 A szék teljes akadályoztatása esetén alkalmazandónak látszik a püspöki szék akadályoztatásáról szóló szabály (412. k.), bár ennek alkalmazása sem kínál egyértelmű megoldást minden gyakorlati kérdésre.

37. §. A PÜSPÖKÖK TESTÜLETE

1. A PÜSPÖKÖK TESTÜLETÉNEK FOGALMA

886 A püspökök testülete (Collegium Episcoporum) a pápával egységben lévő püspökök összessége. Feje a pápa. „A püspöki testület tagjává tesz a szentségi felszentelés ereje és a kollégium fejével s tagjaival való hierarchikus közösség” (LG 22a; 336. k.)[24].

887 A püspökök testülete megfelel a hatályos egyházjog testület (collegium) fogalmának (115. k. 2. §), mert az lehetővé teszi, hogy tagjai ne egyenlő joggal vegyenek részt a döntéshozatalban. Ez a testület nem egyenlők közössége, hanem teológiailag strukturált. Valóban, a püspökök testületén belül a pápának meghatározó döntési joga van, sőt -- mint fentebb láttuk -- a testület többi tagjai nélkül is gyakorolhatja hatalmát. Fejének, a pápának

különleges péteri küldetése, elsőbbsége miatt ez a testület a maga hatalmát csakis fejével együtt, és soha nem e fő nélkül hordozza. Tehát nem egyszerűen arról van szó, hogy a testület feladatát csak a pápa beleegyezésével gyakorolhatja, hanem arról, hogy a pápa nélkül a „püspökök testülete” a maga teljes teológiai értelmében nem is létezik (LG 22, Nota explicativa praevia 4, CD 4). A püspöki tisztség testületi vonatkozása (lásd fent 36. §. 1) a II. Vatikáni Zsinat tanításának egyik jelentős súlypontja volt[25].

2. A PÜSPÖKÖK TESTÜLETE MINT LEGFŐBB EGYHÁZI HATÓSÁG

888 A legfőbb és teljes hatalomnak az egész egyház fölött a püspökök testülete szintén hordozója, mégsem a pápától független alanya ennek a hatalomnak. Csakis fejével, a pápával együtt illeti ez meg (336. k.; LG 22b, Nota explicativa praevia 4, CD 4). Ezért -- mint említettük -- nincs az egész egyház feletti legfőbb és teljes hatalomnak két különböző alanya.

3. HATALMÁNAK GYAKORLÁSA

a. Az egyetemes zsinat

889 A püspökök testülete az egész egyházra szóló hatalmát különböző intézményes formákban gyakorolhatja. Ezek közül nagy történelmi múltja[26] és jelentősége miatt kiemelkedik az egyetemes zsinat (Concilium Oecumenicum), melyen a püspökök testülete ezt a hatalmat ünnepélyes módon gyakorolja (337. k. 1. §).

890 Összehívása, felfüggesztése, áthelyezése, felosztatása, a rajta való elnöklés -- személyesen vagy megbízott útján --, az ügyrend megszabása és a határozatok jóváhagyásában való részvétel, továbbá a határozatok megerősítése és kihirdetésük elrendelése -- melyek nélkül azok nem kötelezőek (341. k. 1. §) -- a pápa joga (338. k.). A zsinati határozatok jóváhagyása olyan cselekmény, melyben a zsinaton résztvevő atyák a pápával együtt járnak el (341. k. 1. §). Természetesen ez a cselekmény teszi a pápai megerősítést és a zsinati határozatként való pápai kihirdetést lehetővé. Ha a pápai szék a zsinat folyamán megürül, az egyetemes zsinat magától felfüggesztődik mindaddig amíg az új pápa fel nem osztatja, vagy folytatását el nem rendeli (340. k.).

891 Az egyetemes zsinaton döntési szavazati joggal részt venni a hatályos egyházjog szerint mindazon, de csak azon püspökök joga és kötelessége, akik a püspökök testületének tagjai (339. k. 1. §). A legfőbb egyházi hatóság meghívhat másokat is, akik nem püspökök. Szerepüket a zsinaton ugyanez a hatóság határozza meg (339. k. 2. §).

b. Egyéb módok

892 Az egész egyházra szóló hatalmát gyakorolhatja a püspökök testülete úgyis, hogy az egész világon elszórt püspökök egységesen cselekszenek, és ezt a római pápa mint e hatalom gyakorlását szabadon elfogadja, vagy esetleg eleve ilyennek indítványozza (337. k. 2. §) [27]. Amikor a püspökök testülete az egyetemes zsinattól különböző, a pápa által bevezetett vagy elfogadott módon határoz valamiben, ennek kötelező erejéhez ugyanolyan pápai megerősítésre és kihirdetésre van szükség, mint az egyetemes zsinatok döntései esetében (341. k. 2. §).

893 Azoknak a módoknak a megválasztása és kialakítása, ahogyan a püspökök testülete feladatát az egész egyházra szólóan testületileg gyakorolja, a pápára tartozik (337. k. 3. §).

894 Léteznek azonban a mai egyházjogban olyan más intézményes formák, melyek lehetővé teszik, hogy egyes püspökök a saját részegyházuk keretein túlmenően is részt vegyenek Krisztus tanítói, papi és pásztori feladatának gyakorlásában, melyre a püspökszentelésben sajátos küldetést kaptak. Ezekben az intézményes formákban a püspökök testülete mint olyan nem működik a maga sajátos, összegyházra vonatkozó hatalmával, viszont tükröződik bennük az egyes tagok püspöki rendjének szentségi és kollegiális, a püspökök testületébe kapcsolódó jellege.

895 Ilyennek szokás tekinteni a püspöki szinódust, a világegyház bizonyos püspökeinek szereplését az Apostoli Szentszék központi hatóságainak tagjai között stb. Vitatott kérdés azonban, hogy milyen értelemben állítható ezeknek a püspökök testületével még részben sem azonosítható, de a püspökség kollegiális vonását is valamiképpen kifejező intézményeknek a sorába a püspöki konferencia[28].

38. §. A PÜSPÖKI SZINÓDUS

1. FOGALMA ÉS FELADATA

896 A püspöki szinódus egyike a zsinat utáni idők legfontosabb egyházi szerveinek. Létesítése 1965. IX. 15-én az Apostolica sollicitudo kezdetű motu proprioval történt (AAS 57, 1965, 775--780). Nem sokkal később a II. Vatikáni Zsinat is szólt a püspöki szinódusról azok között a szervek között, melyekben a püspökök kiveszik a részüket az egész egyházra kiterjedő gondoskodásból (CD 5).

897 A hatályos egyházjog szerint a püspöki szinódus a világ különböző vidékeiről kiválasztott püspökök gyülekezete. Meghatározott időben összejöveleket tart a pápa és a püspökök közötti kapcsolat ápolására, valamint azért, hogy a püspökök a pápának a hit és erkölcs védelmére és erősítésére, az egyházi fegyelem megszilárdítására tanácsaikkal segítséget nyújtsanak, s az egyháznak a világban való tevékenységével összefüggő kérdésekről tárgyaljanak (342. k.)[29].

2. HATÁSKÖRE

898 A püspöki szinódus kötelező döntéseket nem hozhat. Illetékessége a pápának -- tehát nem a világ püspökeinek, az összes hívőknek vagy a nemzeteknek -- való tanácsadásra korlátozódik (MP, Apostolica sollicitudo, 1965. IX. 15, nr. II: AAS 57, 1965, 776; VI. Pál, Alloc., Deo Patri, 1967. IX. 30: AAS 69, 1967, 971; II. János Pál, Alloc., Misericordias Domini, 1983. X. 29: AAS 76, 1984, 288). Kötelező döntéseket a szinódus csak akkor hozhatja, ha a pápa erre külön felhatalmazza (vö. MP, Apostolica sollicitudo, nr. II).

899 Ebből is világos, amit már fentebb említettünk: a püspöki szinódus nem a püspökök testületének hatalmát gyakorolja, hanem csupán a pápai primátust segíti működésében (Synodus Episcoporum, Decl. Part., Pastor Aeternus, 1967. X. 27, nr. II, 2: Leges IV, 5669: „Celebratio Synodi Episcoporum proprie actus Collegii Episcoporum dici nequit”).

900 A szinódus pusztán tanácsadói hatásköre megmutatkozik azoknak a különféle okmányoknak a műfajában és közlési módjában, amelyek munkája nyomán születnek. A szinódus eredménye lehet: a pápához szóló javaslat, aki ennek alapján pl. enciklikát vagy apostoli buzdítást adhat ki (pl. PM V, 3--6 -- a VI. püspöki szinódus eredményeként jelent

meg a Familiaris consortio; PM XX, 3--9 -- az 1987-es őszi szinódus eredményeként jelent meg a Christifideles laici; PM XXVIII -- 1992. III. 25-én jelent meg a Pastores dabo vobis; PM XXXI -- 1996. III. 25-én jelent meg a Vita consecrata); készíthet a szinódus önálló okmányokat, melyeket a pápa tehet közzé[30]. Részleges szinódusok után is szoktak megjelenni szinódus utáni apostoli buzdítások (pl. II. János Pál, Adhort. ap. Post-synod., Ecclesia in America, 1999. I. 22: AAS 91, 1999, 737--815).

3. PÁPAI IRÁNYÍTÁSA

901 Mivel a szinódus olyan pápai intézkedéssel alapított szerv, mely a pápának hivatott tanácsot adni, érthető, hogy közvetlenül a pápa hatalmának van alárendelve. A pápa feladata: 1) a szinódust a megítélése szerinti időben összehívni, színhelyét kijelölni, bezárni, áthelyezni, felfüggeszteni és felosztatni; 2) témáit, ügyrendjét meghatározni, rajta személyesen vagy megbízott útján elnökölni; 3) a tagok megválasztását jóváhagyni, illetőleg szinódusi tagokat szabadon kijelölni és kinevezni (344. k.). Ha a szinódust a pápa bizonyos esetekben döntési hatalommal ruházza fel, a döntések jóváhagyása is a pápa joga (343. k.).

902 Mikor a pápa az egyes szinódusi ülészakokat bezárja, automatikusan megszűnik a tagoknak minden olyan feladata, melyet azon az ülésen töltöttek be (347. k. 1. §).

903 Ha a pápai szék a szinódus összehívása után megürül -- még akkor is, ha a szinódus már ülésezik --, a szinódus ülése automatikusan felfüggesztődik, ugyanígy azok a feladatkörök is, melyek rajta az egyes tagokat illették. A felfüggesztés addig tart, amíg az új pápa az ülés folytatását, vagy feloszlását határozatban el nem rendeli (347. k. 2. §).

4. ÜLÉSEI ÉS TAGJAI

a. A rendes teljes ülés

904 Az egész egyház javával közvetlenül kapcsolatos ügyek megtárgyalására a püspöki szinódus teljes ülésre (coetus generalis) gyűlik egybe (345. k.). E teljes ülések közül némelyek -- a többség -- a szabályos időközönként sorra kerülő rendes teljes ülések (coetus generalis ordinarius) közé tartoznak.

905 Az ilyen ülésre összegyűlő szinódus tagjai:

906 1) A püspöki konferenciák által az adott ülésre megválasztott püspökök. Ők alkotják a tagok többségét. Választásuk a szinódusra vonatkozó külön jog szerint történik (346. k. 1. §). A nemzeti püspöki konferenciák létszámuknak megfelelően 25 tagig egy, 26--50 tagig kettő, 51--100 tagig három, 100 tag felett négy képviselőt küldenek a rendes teljes ülésre (MP, Apostolica sollicitudo, 1965. IX. 15, nr. VIII: AAS 57, 1965, 779; Ordo Synodi Episcoporum, 1969. VI. 24, art. 6, 1. § 3. sz.: AAS 61, 1969, 528).

907 2) A külön jog szerint kijelölt tagok (346. k. 1. §). Az Apostolica sollicitudo, VIII. pontja szerint pl. a keleti pátriárkák, nagyérsekek és „pátriárkátuson kívüli metropoliták” is tagjai a rendes teljes ülésnek.

908 3) A pápától közvetlenül kinevezett tagok (346. k. 1. §).

909 4) A klerikusi szerzetes intézményeknek a fent említett külön jog szerint megválasztott tagjai (uo.).

b. A rendkívüli teljes ülés

910 A gyors elintézését kívánó ügyek megtárgyalására a szinódus -- soron kívül -- rendkívüli teljes ülésre (coetus generalis extraordinarius) hívható össze. Ennek tagjai (346. k. 2. §; MP, Apostolica sollicitudo, 1965. IX. 15, nr. VI: AAS 57, 1965, 778; Ordo Synodi Episcoporum, 1969. VI. 24, art. 5, 2. §: AAS 61, 1969, 527):

911 1) A hivataluk alapján magánál a jognál fogva, a szinódusra vonatkozó külön szabályok szerint kijelölt püspökök (346. k. 2. §). Az Ordo Synodi Episcoporum szerint (art. 5, 2. §) ilyenek a keleti pátriárkák, nagyérsekek és „pátriárkátuson kívüli metropoliták”, a nemzeti és a több országra szóló püspöki konferenciák elnökei, valamint a római kúria központi hatóságai élén álló bíborosok.

912 2) A pápa által közvetlenül kinevezett tagok (346. k. 2. §).

913 3) A klerikusi szerzetes intézményeknek a külön jog szerint választott tagjai (uo.).

c. A részleges ülés

914 Csupán egyetlen vagy több meghatározott vidéket érintő ügyek megvitatására (345. k.) a szinódus összehívható részleges ülésre (coetus specialis) is.

915 Az ilyen ülés tagjait főként arról a vidékről választják ki, melynek számára az ülést összehívják. Gyakorlatilag az érintett terület püspökeit és a római kúriának az ügyben illetékes vezetőit foglalja magában (346. k. 3. §; Ordo Synodi Episcoporum, 1969. VI. 24, art. 5, 3. §; art. 6, 2. §, 4°: AAS 61, 1969, 527, 529).

916 Részleges szinódust tartottak pl. a holland egyház (1980. I. 14--31, vö. AAS 72, 1980, 215--250)[31] vagy az ukrán görögkatolikusok ügyében (vö. II. János Pál, Epist., 1980. III. 1: AAS 72, 1980, 674--675; UA., Litt., 1980. III. 27: AAS 72, 1980, 685--686)[32].

5. SZERVEI

a. Az általános titkárság

917 A szinódus állandó általános titkársággal (Secretaria generalis permanens) rendelkezik. E szerv keretében működnek: 1) az általános titkár (Secretarius generalis), akit a titkárság élére a pápa nevez ki (348. k. 1. §; Ordo Synodi Episcoporum art. 12); 2) valamint a titkárság tanácsa (consilium secretariae), mely a titkár munkáját segíti. E tanács tagjai püspökök. Egy részüket a szinódus választja, másik részüket a pápa nevezi ki. Mindnyájuk feladata megszűnik az új teljes ülés kezdetével (348. k. 1. §; Ordo Synodi Episcoporum [additamentum], 1971. VIII. 20, art. 13: AAS 63, 1971, 704). Ezért a titkárság tanácsának tagjai ezen a címen nem jogosultak részt venni a következő teljes ülésen (PCDecrI, Resp., 1980. VI. 13: AAS 72, 1980, 767).

b. A bizottságok

918 A szinódus rendtartása ismer tanulmányi és egyéb bizottságokat is (Ordo Synodi Episcoporum, art. 8, 1. §, 1; 2. §, art. 10).

c. A tisztségviselők

919 Az egyes üléseknek egy vagy több, a pápától kinevezett külön titkára is van. Az ő megbízatása csak az illető ülés végéig tart (348. k. 2. §; Ordo Synodi Episcoporum, art. 14, 1-2. és 4. §).

920 Az ülésekre a pápa -- ha személyesen nem kívánja e tisztséget betölteni -- megbízott elnököt küld (uo. art. 2--3).

6. MŰKÖDÉSI MÓDJA

921 A szinódus működésének módját, az ülések lefolyási rendjét az ide vonatkozó külön jog szabályozza (főként: Ordo Synodi Episcoporum, art. 18--22; 24--25; 27--39; vö. VI. Pál, Rescr., 1971. VIII. 20: AAS 63, 1971, 702--704).

39. §. A RÓMAI SZENT EGYHÁZ BÍBOROSAI

1. A BÍBOROSOK, TESTÜLETÜK ÉS OSZTÁLYAIK

922 A bíboros cím eredeti latin elnevezését, a cardinalis-t a VIII. századtól sajátosan csak azokra a klerikusokra alkalmazták, akik a székesegyházakhoz tartoztak. Ezért nevezik a bíborosokat még ma is a Római Szent Egyház kardinálisainak (S.R.E. Cardinalis). Valóban, a mai kardinálsi intézmény a Római Egyház(megye) klérusának jelentős csoportjaiból alakult ki. A város hét részében működő diakónusok[33], a hat udvari diakónus, a főbb templomok élén álló huszonöt presbiter (áldozópap), főként pedig a hét Róma környéki (suburbicarius) egyházmegye[34] püspökei a pápa mellett egyfajta tanács szerepét töltötték be. Ők lettek 1179-től -- mint említettük -- a pápa kizárólagos választói[35]. Így érthető, hogy a XII. századig mindnyájan Rómában és környékén élő klerikusok voltak. Attól kezdve kinevezést kaptak ezekre a címekre távolabb élők is.

923 A bíborosok számát V. Sixtus pápa 1586-ban hetvenben szabta meg (hat püspök, ötven presbiter, tizennégy diakónus bíboros). E számot XXIII. János pápa lépte túl, majd VI. Pál pápa százhúszra emelte a nyolcvan éven aluli bíborosok számának határát (1973. XI. 5.: AAS 65, 1973, 163). E szám azóta is változik.

924 Ma a bíborosok a pápa megválasztására jogosult bíborosi testület (Cardinalium Collegium, régen: Sacrum Collegium) tagjai. Mind testületileg, mind külön-külön feladatuk, hogy a pápának tanácsot és segítséget nyújtsanak az egyház kormányzásában (349. k.).

925 A bíborosi mivolt önmagában nem hivatal (officium) a szó kánoni értelmében. A CIC inkább méltóságnak (dignitas) nevezi, melyhez azonban teendők kapcsolódnak. Ezeket a bíborosság pusztán tényén túl más elemek is befolyásolják.

A bíborosi testület három rendre oszlik:

926 1) A püspöki rendhez azok a bíborosok tartoznak, akiknek a pápa Róma környéki egyházat jelölt ki címül, általában kúriális bíborosok), továbbá a bíborossá kinevezett keleti katolikus pátriárkák, akik viszont saját székük címét tartják meg (350. k. 1. és 3. §; vö. MP, Ad Purpuratorum Patrum, 1965. II. 11: AAS 57, 1965, 295--296).

927 2) A presbiteri rend tagjai római címtemplomot (titulus) kapnak (350. k. 2. §).
Többnyire a világegyházban működő megyéspüspökök.

928 3) A diakónusi rend tagjai számára a pápa római diakóniát jelöl ki (350. k. 2. §).

929 Egyszerre két címe is van a bíborosi testület dékánjának (a testületen belüli tisztségekről lásd alább). Ő ugyanis magánál a jognál fogva az Ostiai Egyházmegye címével rendelkezik, de korábbi bíborosi címét is megtartja (350. k. 4. §).

930 A címül kapott Róma környéki egyházmegyében vagy római templomban, melyet ugyan a bíborosok „birtokba vesznek”, nem illeti meg őket semmilyen kormányzati hatalom. Nem avatkozhatnak bele ott sem a vagyonkezelésbe, sem a fegyelembé, sem a templomi szolgálatba. De buzdítja őket a jog, hogy tanácsukkal, gondoskodásukkal (adományok) segítsék ezeket a templomokat, illetve egyházakat (357. k. 1. §; vö. MP, Suburbicariis Sedibus, 1962. IV. 11: AAS 54, 1962, 253--256).

931 A testületen belül lehetséges az optálás. A konzisztóriumban bejelentett és a pápa által jóváhagyott igényléssel a presbiter bíborosok átléphetnek más címre, a diakónusok pedig másik diakóniára, sőt ha már tíz éve bíborosok a diakónusi rendben, kérhetik átvételüket a presbiteri rendbe is (350. k. 5. §; vö. uo. 6. §). A suburbicarius püspöki székeket nem lehet igényléssel változtatni: a püspöki rendben nincs opció (MP, Ad Suburbicarias Dioeceses, 1961. III. 10: AAS 53, 1961, 198).

932 Egyébként XXIII. János pápa rendelkezése óta (MP, Cum gravissima, 1962. IV. 15: AAS 54, 1962, 256) a bíborosok mindnyájan kötelesek püspökké szenteltetni magukat, ha kinevezésük pillanatában még nem lennének püspökök (351. k. 1. §). Ez alól a kötelezettség alól természetesen pápai felmentés lehetséges. II. János Pál pápasága idején került is sor ilyen esetekre, jellemzően olyankor, amikor az új bíboros már kinevezésekor betöltötte 80. életévét.

2. KINEVEZÉSÜK

933 A bíborosokat a pápa szabadon nevezi ki (351. k. 1. §). Az a tény, hogy bizonyos egyházmegyék -- többnyire érseki rangú -- megyéspüspöke hosszú ideje mindig bíborosi kinevezést kap, még nem kötelezi a pápát, hogy az illető egyházmegye főpásztorát a jövőben is a bíborosok sorába emelje. Az ilyen püspökségeket egyébként bíborosi székeknek szokták nevezni.

934 A pápa szabad a kinevezés terén, ám a Codex felsorol bizonyos alkalmassági feltételeket, melyeknek hiánya a kinevezés érvényességét (vö. 10. k.) nem érinti. Ezek: 1) a jelöltnek már legalább áldozópapnak kell lennie; 2) nem egyszerűen kifogástalannak vagy megfelelőnek, hanem magasan kiemelkedőnek kell lennie a katolikus tanítás, az erkölcs, a vallásosság és az ügyintézésben való okosság terén (351. k. 1. §).

935 A bíborosi tisztséget ki-ki a bíborosi testület előtt kihirdetett pápai határozattal nyeri el. A törvényben megszabott kötelességek és jogok a kihirdetés pillanatától illetik az új bíborost (351. k. 2. §). Erre a kihirdetésre a „titkos konzisztóriumon” kerül sor.

936 Előfordul, hogy valakinek a kinevezését a pápa a konzisztóriumon bejelenti, de az új bíboros nevét nem közli, hanem „keblében” (in pectore) megőrzi. Az ilyen in pectore kinevezés jogi hatásai igen mérsékeltek. Amíg az érintett nevét a pápa nyilvánosságra nem hozza, az illető nem rendelkezik a bíborosi kötelességekkel és jogokkal. Ám ha később nevét hivatalosan nyilvánosságra hozzák, a bíborosi testület rangsorában azt a helyet foglalja el, mely a kinevezés név nélküli bejelentésétől számítva megilleti (351. k. 3. §).

3. TEVÉKENYSÉGÜK

a. Testületileg

937 A bíborosok a pápát testületileg segítik, mikor nagyobb jelentőségű kérdések megvitatására egybehívják őket (349. k.). Az ilyen testületi cselekvés legfőbb intézményes formája a konzisztórium. Erre a bíborosok a pápa parancsára és elnökletével jönnek össze. Az egyetemes jog ismer rendes (Consistorium ordinarium) és rendkívüli (Consistorium extraordinarium) konzisztóriumot (353. k. 1. §).

938 A rendes konzisztóriumra az összes, vagy legalább a Rómában tartózkodó összes bíborosokat hívják össze bizonyos súlyos, de gyakoribb ügyek megtárgyalására vagy esetleg valamely egészen ünnepélyes cselekményre (353. k. 2. §). Csakis ez utóbbi fajta konzisztóriumra, vagyis az ünnepséget tartó rendes konzisztóriumra lehet a bíborosokon kívül prelátusokat[36], polgári társaságok (államok, stb.) követeit és más meghívottakat bebocsátani. Az ilyen ülést nyilvánosnak is nevezzük (353. k. 4. §). A nyilvános konzisztórium ellentéte a titkos konzisztórium.

939 A rendkívüli konzisztóriumra az összes bíborosok meghívást kapnak. Erre akkor kerül sor, ha ezt az egyház különleges szükségletei, vagy igen súlyos ügyek megtárgyalása megkívánja (353. k. 3. §).

940 Egyéb elnevezésű konzisztóriumok összehívására is volt példa az utóbbi időben. 1979-ben pl. „plenáris ülésre” és egyedi konzisztóriumra (consistorium unicum) került sor (vö. AAS 71, 1979, 789--913 stb.).

941 A pápát segítő munkájukon kívül a bíborosok legfontosabb feladatukat, a pápaválasztást is testületileg végzik (Const. Ap., Romano Pontifici eligendo, 1975. X. 1: AAS 67, 1975, 609--645; jelenleg: Const Ap., Universi Dominici Gregis, 1996. II. 22: AAS 88, 1996, 305--343) a konklávé keretében[37].

b. Egyénileg

942 A bíborosok a pápát egyénileg is hivatottak segíteni. Ez a segítségük különösen az egész egyház mindennapi ügyeinek területén nyilvánul meg (349. k.). Így bizonyos meghatározott tisztségekben is. Ilyenek pl. a római kúria egyes feladatkörei: a bíboros államtitkár (vö. Const. Ap., Pastor Bonus, 1988. VI. 28, art. 40: AAS 80, 1988, 870), a kúria központi hatóságainak vezetői és tagjai (vö. uo., art. 3, § 1). De ilyen tisztség a pápai oldalköveté (vö. 358. k.) is.

943 Egyénileg működnek a bíborosok a testületen belüli sajátos tisztségekben is. Ilyen a bíborosi testület élén álló dékán s az őt helyettesítő aldekán. Kormányzati hatalmuk a többi bíboros fölött nincsen. A dékán első az egyenlők között (352. k. 1. §). Mindkettejüket a püspöki osztályhoz tartozó bíborosok választják maguk közül (vö. 352. k. 2--4. §). A dékán sajátos feladata az újonnan megválasztott pápa püspökké szentelése, ha az illető még nem volna püspök (355. k. 1. §; vö. Const. Ap., Romano Pontifici eligendo, 1975. X. 1, Nr. 90: AAS 67, 1975, 644--645; Const. Ap., Universi Dominici Gregis, 1996. II. 22, Nr. 90: AAS 88, 1996, 342).

944 Ilyen a protodiakonus bíboros is, ő hirdeti ki a népnek a megválasztott új pápa nevét. Ő adja fel az érsekeknek vagy adja át képviselőiknek a pápa helyett a palliumot (355. k. 2. §; vö. Const. Ap., Romano Pontifici eligendo, 1975. X. 1, Nr. 89: AAS 67, 1975, 644; Const. Ap., Universi Dominici Gregis, 1996. II. 22, Nr. 89: AAS 88, 1996, 341).

4. SAJÁTOS KÖTELESSÉGEIK ÉS JOGAIK

945 A fenti tevékenységekben, de egyebekben is kötelesek a bíborosok a pápával serényen együttműködni (356. k.). Ha nem megyéspüspökök, kötelesek arra is, hogy Rómában lakjanak, ha a kúriában valamilyen hivatalt töltenek be (356. k.), sőt a bíborosi testület dékánja és aldekánja akkor is köteles erre, ha a kúriában nincs hivatala (352. k. 4. §). A megyéspüspöki minőségben működő bíborosok is kötelesek Rómába menni, valahányszor a pápa összehívja őket (356. k.).

946 Azok a bíborosok, akik a római kúria vagy a Vatikánvárosi Állam valamely hatóságának vagy más állandó intézményének élén állnak, hetvenötödik életévük betöltésekor kötelesek benyújtani hivatalukról való lemondásukat a pápának (354. k.).

947 Amikor pedig nyolcvanadik életévüket betöltik, automatikusan elvesztik pápaválasztói és a konklávéba való belépési jogukat, továbbá a kúria és a Vatikánvárosi Állam központi hatóságaiban való tagságukat (nem csupán vezetői tisztségüket!). Noha ezt a CIC külön nem említi, a korábbi jogszabály (MP, Ingravescetem aetatem, 1970. XI. 21: AAS 62, 1970, 810-813) továbbra is hatályos[38]. Abban a különleges esetben, ha valaki a pápai szék megüresedésének napján még nem volt 80 éves, de a konklávé kezdetének napja előtt eléri ezt a kort, beléphet a konklávéba és teljes szavazati joggal rendelkezik (Const. Ap., Universi Dominici Gregis, 1996. II. 22, Nr. 33: AAS 88, 1996, 321). A bíborosoknak sajátos kiváltságai is vannak, melyek legutóbbi jegyzékét az Államtitkárság 1999. III. 18-án adta ki (SecrStat, Elenchus, Facultate gaudent: Comm 31, 1999, 11--13; EV 18, 274--279, Nr. 276--288).

948 Akit bíborosi méltóságra emeltek, köteles hitvallást tenni (833. k. 2; szövege: AAS 81, 1989, 105).

949 A bíborosok jogai közül a CIC külön említi, hogy ha Rómán és a saját egyházmegyéjükön kívül tartózkodnak, a személyükre vonatkozó dolgokban ki vannak véve a tartózkodási helyük szerinti megyéspüspök kormányzati hatalma alól (357. k. 2. §).

950 Magánál a jognál fogva mindenütt a világon gyóntatási felhatalmazásuk van, melynek gyakorlását a megyéspüspök meg sem tilthatja (967. k. 1. §)[39].

951 Ügyekben csak a pápa ítélkezhet (1405. k. 1. § 2). Ha pedig egyházi ügyben tanúskodnak, ők választhatják meg kihallgatásuk helyét (1558. k. 2. §).

952 A bíborosok saját templomukban temetkezhetnek (1242. k.).

953 Az Apostoli Szék megüresedésekor pedig csakis arra van hatalmuk az egyházban, amire a megfelelő külön törvény (Const. Ap., Universi Dominici Gregis) feljogosítja őket (359. k.).

954 A bíborosok tiszteletbeli jogai közé tartozik a sajátos öltözék (pl. vörös birétum, vörös reverenda, öv, mocétum stb.), viselése, a cím, a főpapi jelvények és a címer használata. Címerüket címtemplomuk homlokzatán kifüggeszthetik (SecrStat, Instr., Ut sive, 1969. III. 31: AAS 61, 1969, 334--340).

40. §. A RÓMAI KÚRIA

1. FOGALMA

955 A római pápa környezetében fokozatosan megjelentek az állandó jegyzői és egyéb tisztségek. A IV. századtól a rétoriskolában végzett római hivatalnokréteg jelenlétének nyomai felismerhetők[40]. Az ókori római közigazgatási és császári udvari kultúra elemei a pápai udvarban keresztény, egyházi jelentést, értéket nyernek. A különböző szervek harmonikus együttműködését voltak hivatva segíteni azok az átfogó reformok, melyekkel egy-egy pápa a kúria egész felépítését és működését kívánta megújítani. Ilyen pápai intézkedések: V. Sixtus, Const. Ap., Immensa aeterni Dei, 1588. I. 22 (Bullarium Romanum, VIII, Torino 1863, 985--999); X. Pius, Const. Ap., Sapienti consilio, 1908. VI. 29 (AAS 1, 1909, 7--19); VI. Pál, Const. Ap., Regimini Ecclesiae universae, 1967. VIII. 15 (AAS 59, 1967, 885--928)[41]. A római kúria ma hatályos szabályait főként II. János Pál pápa Pastor Bonus kezdetű apostoli rendelkezése (1988. VI. 28: AAS 80, 1988, 841--912), valamint a Római Kúria Általános Rendtartása (SecrStat, Regolamentoo generale della Curia Romana, 1999. IV. 30: AAS 91, 1999, 629--699) rögzíti.

956 A mai egyházjogban a római kúria azoknak az állandóan működő központi szerveknek az összessége, melyek segítségével a pápa legfőbb pásztori tisztségét gyakorolja, s amelyek feladatukat az egyetemes egyház és a részegyházak javára a pápa nevében és tekintélyével látják el. Szolgálatuk arra irányul, hogy erősítsék a hit egységét és Isten népének közösségét, s előmozdítsák az egyház sajátos küldetésének teljesítését a világban (vö. 360. k.; CD 9a; Const. Ap., Pastor Bonus, 1988. VI. 28, art. 1: AAS 80, 1988, 859).

957 A római kúria útján (is) a világegyház püspökei működnek együtt a pápával. Hasonlóan a szinódushoz és a bíborosi testülethez, a kúriában valamiképpen kifejezésre jut a püspöki kollegialitás is[42].

958 A kúria feladata pasztorális, egyházi és szolgálat jellegű (360. k.; vö. Const. Ap., Pastor Bonus, 1988. VI. 28, art. 1--3, 7, 33--35: AAS 80, 1988, 859--860, 861, 868--869). Nem tévesztendő össze sem a Vatikánvárosi Állam, sem a Római Egyházmegye kormányzatában a pápát segítő szervekkel.

959 A kúria egyes tisztségei egyházkormányzati hatalom gyakorlásával járnak. E hatalom a fentiek szerint rendes helyettesi hatalom (vö. 360. k.; lásd fent 21. §. 3. a). Ezt a vikáriusi jelleget II. János Pál pápa a Pastor Bonus kezdetű rendelkezésben külön is hangsúlyozta (art. 8: AAS 80, 1988, 850--851)[43].

960 Az Apostoli Szentszék vagy a Szentszék név a CIC-ben nemcsak magát a pápát jelöli, hanem a kúria szerveit is (361. k.), melyek az ő nevében járnak el. Tehát a Szentszék a pápát és a kúriát is jelenti, a kúria viszont nem foglalja magában a pápa személyét[44].

2. SZABÁLYAI

961 A kúria felépítésének és működésének alapszabálya ma a fentiekben idézett Pastor Bonus kezdetű apostoli rendelkezés. Ehhez járulnak a Római Kúria Általános Rendtartása (Ordo Curiae, vö. Pastor Bonus, art. 37; Secr. Status, Regolamentoo generale della Curia Romana, 1992. II. 4: AAS 84, 1992, 201--276; átdolgozott változata: 1999. IV. 30: AAS 91, 1999, 630--699) és az egyes intézmények működését meghatározó külön jogszabályok, saját szabályzatok (Ordines Dicasteriorum, vö. uo. art. 38). Ezekre az egyes szervek kapcsán külön térünk ki.

3. SZERVEI

962 A kúria szerveit a Pastor Bonus (art. 1--2) két fő kategóriára osztja: 1) a központi hatóságokra (Dicasteria), melyek az Államtitkárság, a kongregációk, a bíróságok, a tanácsok és a hivatalok; 2) valamint egyéb intézményekre (Instituta).

963 A kongregációk tipikusan kormányzati hatóságok. Végrehajtói hatalmuk van. A bíróságok bírói hatalmat és ténykedést gyakorolnak (kivéve az egészen sajátos Apostoli Penitenciáriát). A tanácsok olyan szervek, melyek feladata egy bizonyos tevékenység előmozdítása. A hivatalok főként gazdasági teendőket látnak el. A központi hatóságnak nem minősülő egyéb kúriai szervek pedig a pápa reprezentációs és liturgikus programjait szervezik és készítik elő.

964 Említést tesz a Pastor Bonus ezenkívül bíborosi gyűlésekről (art. 22) és bíborosok csoportjairól, melyek a Szentszék szervezeti és gazdasági ügyeivel foglalkoznak (art. 24--25). A Pastor Bonus egyébként a központi hatóságokról egységes rend szerint szól: szerkezetük bemutatása után működésükről (gyűléseikről, az egyes ügyekben követendő eljárásról) tárgyal.

965 A római kúria intézményeit és a bennük tisztséget viselő személyek nevét évről évre a tiszti címtár módjára hivatalosan kiadott pápai évkönyv, az Annuario Pontificio sorolja fel.

966 Korábban, főként a bíróságok és a kongregációk nevében, szerepelt a szent (Sacra) jelző, mely már a hatályos CIC-ben sem használatos, a Pastor Bonus-ból pedig végképp elmaradt.

a. Az Államtitkárság

967 Az Államtitkárság (Secretaria Status) nevével ellentétben nem alapvetően állami szerv, hanem a római kúriának az a központi hatósága, mely állandóan és közvetlenül a pápa

rendelkezésre áll személyes pasztorális tevékenységének végzésében (vö. Const. Ap., Pastor Bonus, art. 39). A pápa általános titkárságának is nevezhetnénk[45]. Ilyen értelemben nem lehet az Államtitkárság saját körülhatárolt illetékességéről beszélni[46]. Élén a bíboros államtitkár áll, aki a feladat jellegénél fogva a pápa teljes bizalmát kell, hogy élvezze. Kinevezése ezért -- ellentétben a kúria többi hatóságainak vezetőivel, akik megbízatásukat 5 évre kapják -- a pápa tetszése szerinti időre szól (PCDecrI, Resp., 1973. V. 18, nr. II: AAS 65, 1973, 221).

968 Az Államtitkárság két részlegre oszlik. Az Általános Ügyek Részlege (vö. Const. Ap., Pastor Bonus, 1988. VI. 28, art. 41--44: AAS 80, 1988, 870--871) a pápa mindennapi szolgálatának teendőin kívül pápai megbízásból intézi mindazt, ami a többi központi hatóság rendes hatáskörébe nem tartozik; összehangolja a kúria többi hatóságainak munkáját; gondoskodik a Szentszék képviselőinek kinevezéséről[47], intézi az államoknak a Szentszék mellett működő képviselével kapcsolatos ügyeket, foglalkozik azokkal a kérdésekkel, melyekkel a hívők közvetlenül a pápához fordultak, valamint a nemzetközi katolikus szervezetekkel, továbbá a Szentszék részvételével más nemzetközi szervezetekben. Gondoskodik a pápai okmányok, megnyilatkozások előkészítéséről és közzétételéről, részint a hivatalos közlönyben (AAS), részint hivatalos közlemény formájában a Sala Stampán keresztül. Felügyeletet gyakorol a Szentszék tömegtájékoztatási eszközei (L'Osservatore Romano, Vatikáni Rádió, Vatikáni Televíziós Központ) felett. Gondoskodik a kúrián és a Szentszékhez tartozó intézményeken belüli pápai kinevezések végrehajtásáról. Iktató, postázó és levéltári funkciót lát el. Hozzá tartozik a Központi Statisztikai Hivatal is.

969 Az Államokkal való Kapcsolatok Részlege (uo. art. 45--47) a kormányokkal intézendő ügyekkel foglalkozik. Ápolja a diplomáciai kapcsolatokat, tárgyalásokat folytat az államokkal kötendő megállapodásokról, képviseli a Szentszék nemzetközi szerveknél és kongresszusokon. Foglalkozik a pápai képviselők ügyeivel. Sajátos körülmények között, pápai megbízásból intézi a püspöki székek betöltésével, létesítésével és megváltoztatásával kapcsolatos teendőket. Ahol szükséges, a kormányokkal tárgyalást folytat ezekről az ügyekről.

b. A kongregációk

970 A Trentói Zsinat utáni időkben elégtelennek bizonyult az ügyek intézésére a bíborosi konzisztórium segítségének igénybevétele. V. Sixtus pápa témakörök szerint bíborosi csoportokat (congregatio) jelölt ki az ilyen teendők elvégzésére. Egyes kongregációk az egyház, mások a pápai állam ügyeinek egy-egy szektorában voltak illetékesek[48].

971 A mai egyházjogban a kongregációk a római kúria olyan központi hatóságai, melyek jellemzően végrehajtói hatalommal rendelkeznek.

972 Felépítésük a Pastor Bonus szerint is egységes rendszert követ: bíborosokból és püspökökből állnak, vezetőjük az öt éves időszakra kinevezett bíboros prefektus (vö. art. 4--5), s állandó tisztviselői kar tartozik hozzájuk. A prefektust munkájában érseki rangban lévő titkár segíti. A tisztviselők közé nem tartozó tanácsadókat (konzultorokat) is kineveznek a kongregációkhoz.

973 A kongregációk eljárási módja a tárgyalt ügyek jellegéhez igazodik. A kongregáció bíboros és püspök tagjainak ülése lehet teljes (sessio plenaria), ha az összes tagokat meg kell hívni rá, vagy rendes (sessio ordinaria), ha csak a Rómában tartózkodók gyűlnek egybe.

Évente rendes ülést kell tartani, főként az általános, elvi jelentőségű kérdésekről (uo. art. 11, 2. §). A sem teljes, sem rendes ülést nem kívánó ügyeket a kongresszus tárgyalja és dönti el[49]. Ennek résztvevői: a bíboros prefektus, a kongregáció titkára, altitkára, osztályvezetői és az adott részleg összes beosztott tisztségviselői, vagy csupán azok, akik az ügyvel foglalkoztak (vö. uo. art. 12). Több kongregációt vagy hatóságot érintő témákról vegyes gyűlések tárgyalnak és döntenek.

974 A kongregációk feladatai sokrétűek. Főként elvi kérdések megválaszolásával, az egyházi jogszabályok alkalmazásával, az egyházi fegyelem védelmével, ilyen viták, felfolyamodások közigazgatási eldöntésével, kegyek és felmentések megadásával foglalkoznak. Jelentős jogszabályalkotó tevékenységük elsősorban az általános végrehajtási határozatok és utasítások kibocsátásában áll. Önálló jogszabálynak minősülő általános határozatokat csak előzetes pápai hozzájárulással hozhatnak (vö. 30. k).

Ma a kongregációk a Pastor Bonus felsorolásának sorrendjében a következők:

975 1) Hittani Kongregáció (Congregatio de Doctrina Fidei). Hozzá tartozik a Pápai Biblikus Bizottság (Pontificia Commissio Biblica) és a Nemzetközi Teológiai Bizottság (Commissio Theologica Internationalis).

976 A Biblikus Bizottság összetételéről és céljáról lásd MP, Sedula Cura, 1971. VI. 27 (AAS 63, 1971, 665--669).

977 A Teológiai Bizottság jellegéről és szabályzatáról lásd MP, Tredecim anni iam, 1982. VIII. 6 (AAS 74, 1982, 1201--1205). Ennek előzményeihez: SC Fid, Normae, 1969. VII. 12 (AAS 61, 1969, 540--541); VI. Pál, Alloc., 1969. IV. 28 (AAS 61, 1969, 431--432).

978 A kongregáció hajdani nevei: Sacra Congregatio Romanae et Universalis Inquisitionis; 1908-tól: Sacra Congregatio Sancti Officii; 1965-től: Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei. Feladata az egész katolikus világban előmozdítani és védelmezni a hitről és erkölsről szóló tanítást. Ezért a Pastor Bonus szerint illetékes mindenben, ami ezt a tárgykört valamiképpen érinti (art. 48).

979 A hitbeli tanítás elmélyítését szolgálja a hit megértésére és az új problémáknak a hit fényében való megválaszolására irányuló tanulmányok, kutatások támogatása, kezdeményezése. Ez a pozitív feladat ma a kongregáció teendői közt az élen szerepel. Már VI. Pál pápa elsődleges feladatként jelölte ki ezt a konstruktív szerepet a kongregáció számára. Így fogalmazott: „a szent tanítást azzal mozdítsa elő, hogy az Evangélium hirdetőinek új energiákat bocsát a rendelkezésére” (MP, Integrae servandae, 1965. XII. 7: AAS 57, 1965, 953)[50]. Ennek a hivatásának megfelelően a kongregációnak a tudomány és a kultúra legújabb jelenségeivel eleven kapcsolatban kell lennie. Az ilyen feladatok megoldásában a kongregáció a Pastor Bonus értelmében segítséget nyújt az egyes püspököknek és a püspökök csoportjainak is (art. 50). Együttműködik a Szentszék többi hatóságával, valahányszor azoknak a tanítással kapcsolatos ügyekben kell dönteniük vagy megnyilatkozniuk (uo. art. 54). Önálló állásfoglalásokat is közzétesz a kongregáció, melyeknek a katolikusok hitbeli eligazításában igen fontos szerepük van[51].

980 A hitbeli és erkölcsi tanítás védelmével és így az egyház tanúságtétele hitelességének és önazonosságának alapvető követelményével függ össze a kongregáció másik feladata: gondoskodni arról, hogy semmilyen módon terjesztett tévedés miatt a hit és az erkölcs kárt ne

szenvedjen (uo. art. 51). Ennek érdekében felül kell vizsgálnia az új tanokat és esetleg el is kell utasítania azokat; meg kell vizsgálnia az elé terjesztett könyveket szerzőjük és az illetékes ordinárius meghallgatásával, s vannak feladatai a hívők hitről és erkölcsről kiadandó írásainak előzetes vizsgálat alá vételével kapcsolatban is (uo. art. 51, 1--2. §). De gondoskodnia kell arról is, hogy a téves és veszélyes tanítások ne maradjanak kellő válasz, kritika nélkül (uo. 3. §). A tanítás és tanúságtétel védelme érdekében a kongregáció ítélkezik a hit elleni, a legsúlyosabb erkölcs elleni, valamint a szentségek kiszolgáltatásával kapcsolatos bűncselekmények tárgyában. Jogosult büntetések kinyilvánítására és kiszabására is, mégpedig mind közigazgatási, mind bírói úton (uo. art. 52). Ezekről a súlyos bűncselekményekről a Hittani Kongregáció 2001. V. 18-án külön körlevelet adott ki (AAS 93, 2001, 785--788).

981 A tanítás felülvizsgálatának eljárását korábban szabályozó normákat (SC Fid, Normae, Sacra Congregatio, 1971. I. 15: AAS 63, 1971, 234--236) 1997. VI. 29-én új eljárási rend váltotta fel (C Fid, Agendi ratio Congregatio pro Doctrina Fidei: AAS 89, 1997, 830--841)[52]. Ez az eljárás nem csupán a nyomtatott megnyilatkozásokra, hanem pl. a beszédekre is vonatkozik[53].

982 A kongregáció foglalkozik a házasságoknak a hit javára való felbontásával kapcsolatos ügyekkel[54] és a laicizált papok visszavételével a klerikusi állapotba. Korábban hozzá tartoztak a laicizálási, illetve a celibátus alóli felmentési ügyek is. Ez utóbbiak újabban átkerültek az Istentiszteleti és Szentségi kongregációhoz (lásd fent 33. §. 3. c).

983 A kongregáció belső szabályzatát az *Integrae servandae* kezdetű *motu proprio* 1965. XII. 7 (AAS 57, 1965, 952--955) alapján kiadott saját okmány (*Lex et Ordo Sacrae Congregationis pro Doctrina Fidei*, Typ. Pol. Vat. 1966) tartalmazta. Ennek megújítása a kúria új rendje miatt vált szükségessé.

984 2) A Keleti Egyházak Kongregációja (*Congregatio pro Ecclesiis Orientalibus*). E hatóságot 1862. I. 6-án IX. Pius pápa hívta létre a Propaganda Fide kongregáció keretében. Önállóságát 1917. V. 1-én nyerte el[55].

985 Szerkezeti sajátossága, hogy tagjai közt magánál a jognál fogva szerepelnek az összes keleti katolikus pátriárkák és nagyérsekek, valamint a Keresztény Egység Pápai Tanácsának elnöke (*Const. Ap., Pastor Bonus*, 1988. VI. 28, art 57, 1. §: AAS 80, 1988, 875).

986 A kongregáció illetékessége is különleges. Nem az ügyek egy bizonyos csoportjára, hanem bizonyos személyek és területek minden ügyére szól. Hozzá tartozik, némely kivételtől eltekintve, a keleti rítusú katolikusokkal kapcsolatos minden ügy, még akkor is, ha az „vegyes”, vagyis más rítusúakat is érint. A keleti rítusúak felett is megmarad azonban a Hittani Kongregáció, a Szenttéavatási Ügyek Kongregációja, az Apostoli Penitenciária, a Signatura, a Rota, valamint el nem hált házasságokra nézve az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció hatásköre (uo. art. 58, 2. §)[56]. De a Keleti Kongregáció elé tartozik az úgynevezett keleti területek minden ügye, így a missziós és pasztorális tevékenység egészét (pl. a püspökök kinevezését) illetően még a terület tisztán latin ügyei is (uo. art. 60). Hogy melyek ezek a területek, annak alapvető kritériuma a *Pastor Bonus* általános megfogalmazása szerint az, hogy rajtuk „a keleti rítusok régi idők óta túlsúlyban vannak” (uo.). Ezt a korábbi kánoni szabályok fényében számbeli túlsúlynak értjük (MP, *Postquam Apostolicis* 1952. II. 9; 303. k. 1. § 2--3: AAS, 44, 1952, 144; MP, *Regimini Ecclesiae Univeresae*, 1967. VIII. 15, nr. 44: AAS 59, 1967, 899--900: „a keresztények nagyobb része”). Ilyen területnek jogilag, formálisan csakis azok minősülnek, melyeket XI. Pius *Sancta Dei Ecclesia* kezdetű *motu*

proprioja (1938. III. 25: AAS 30, 1938, 154-159) és a hozzá fűzött hivatalos kiegészítések[57] tartalmazzák. Ám e területek latin rítusú hívőinek nem missziós vagy apostoli (hanem pl. magánjellegű vallási, szentségi) problémáiban a Keleti Kongregáció már nem illetékes[58].

987 Ami az eljárás módját illeti, a Keleti Kongregáció a VI. Pál által bevezetett kúriai reform óta csak közigazgatási hatóság. Bírói úton már nem járhat el[59].

988 3) Az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció (Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum). Mint neve is mutatja, két hatóság egyesítéséből jött létre. A nagy múltú Rítuskongregációt VI. Pál pápa 1969. V. 8-án (Const. Ap., Sacra Rituum Congregatio: AAS 61, 1969, 297--305) átalakította. Leválasztotta belőle a Szenttéavatási Ügyek Kongregációját. A fennmaradó részt pedig Istentiszteleti Kongregációnak nevezte. A Szentségi Kongregációt viszont X. Pius pápa külön szervként hozta létre 1908. VI. 29-én (Const. Ap., Sapienter Consilio: AAS 1, 1909, 7--19). E két utóbbi intézményt aztán VI. Pál pápa 1975. VII. 11-én (Const. Ap., Constans nobis: AAS 67, 1975, 417--420) egyesítette. II. János Pál pápa 1984. IV. 5-én (Chir., Quoniam in celeri: AAS 76, 1984, 494--495) ismét szétválasztotta őket, elkülönítve az inkább liturgikus-kultikus és a túlnyomóan jogi, fegyelmi teendőket. A Pastor Bonus kezdetű apostoli rendelkezéssel azután újra egyetlen kongregáció lett a kettőből, s így a megszentelői feladat gyakorlásával kapcsolatos témakör újra egy kézbe került.

989 A kongregáció illetékessége -- tiszteletben tartva a Hittani Kongregáció jogkörét -- liturgikus téren kiterjed mindarra, ami az Apostoli Szentszékre tartozik a liturgia szabályozása[60], előmozdítása, valamint a szentségek terén (Pastor Bonus, art. 62). Gondoskodik a liturgikus szövegek összeállításáról, felülvizsgálja a saját helyi, vagy rendi (stb.) liturgikus könyveket (uo. art. 64, 2. §), fordításokat (uo. art. 63). Foglalkozik az ereklyék, a védőszentek témakörével, adományozza a „basilica minor” címet (uo. art. 69). Felügyel a szentségkiszolgáltatás liturgikus és kánoni fegyelme (érvényességi és megengedettségi feltételek -- vö. uo. art. 66), valamint a népi vallásos gyakorlatokra (uo. art. 70). Szentségi téren az egyes szentségekkel kapcsolatos problémák tartoznak rá, így pl. felmentések a szentelési szabálytalanságok és akadályok alól, a házasságkötési forma alól, a házasságok utólagos érvényesítése stb. Sajátos eljárásokat is folytat az el nem hált házasságok ügyében (lásd alább 114. §. 3), az egyházi rend érvénytelen felvétele ügyében (a szentelés elleni eljárás szabályai: C CultSacr, Decr. et Regulae servandae 2001. X. 16: AAS 94, 2002, 292--300), valamint diakonátusból és újabban a papságból eredő kötelezettségek alóli felmentések (laicizálások) ügyében is (lásd fent 33. §. 3. c)[61]. A korábban a Hittani Kongregáció előtt folyó felmentési eljárás szabályai változatlanok maradtak, ám a praxis új irányelvekkel gazdagodott (C CultSacr, Litt. Ce dicastère, 1997. VI. 6: EV 16, 448--453, Nr. 550--559).

990 4) A Szenttéavatási Ügyek Kongregációja (Congregatio de Causis Sanctorum). Mint említettük, VI. Pál pápa választotta le a Rítuskongregációról 1969-ben. A boldoggá- és szenttéavatási eljárás lefolyását II. János Pál pápa 1983. I. 25-én kiadott apostoli rendelkezése (Divinus perfectionis Magister: AAS 75, 1983, 349--355) és a hozzáfűzött végrehajtási normák (SC CausS, Normae et decr., 1983. II. 7: AAS 75, 1983, 396--404) szabályozzák[62]. A boldoggá- és szenttéavatási ügyeken kívül a kongregáció a szentek doktornak (egyháztanítónak) való nevezésével, valamint az ereklyék hitelesnek nyilvánításával és őrzésével kapcsolatos ügyekkel is foglalkozik (Pastor Bonus, art. 73--74).

991 A Kongregáció működésének részleteit 1983. III. 21-én a pápától kísérleti jelleggel jóváhagyott saját belső rendtartás (Regolamento della Congregazione per le Cause dei Santi, Roma 1983) szabja meg.

992 5) A Püspöki Kongregáció (Congregatio pro Episcopis). E kongregáció az egyházmegyék alapításának és a konzisztoriális kinevezéseknek az előkészítésére alakult, régen Konzisztoriális Kongregációnak nevezett szerv utóda[63]. Feladatkörébe tartoznak a latin egyházban a részegyházak létesítésével és betöltésével, valamint a püspöki feladat gyakorlásával kapcsolatos ügyek, kivéve azokat, melyekben a Népek Evangelizációjának Kongregációja illetékes (Pastor Bonus art. 75). Ugyancsak rá tartozik a részegyházak és csoportjaik (pl. egyháztartományok) létesítésével, felosztásával, egyesítésével, megszüntetésével és módosításával kapcsolatos teendők végzése és a táborigináriátusok (táborigináriátusok) létrehozása (uo. art. 76). Ez a kongregáció látja el nemcsak a megyéspüspökök, hanem a címzetes püspökök kinevezésével összefüggő feladatokat is éppúgy, mint mindent, ami a részegyházak betöltésének témakörébe tartozik (uo. art. 77). Mikor ilyen ügyek kapcsán államokkal kell tárgyalni[64], a dolognak ezt a részét az Államtitkárság intézi (uo. art. 78).

993 Foglalkozik a kongregáció a püspökök lelkipásztori feladatának gyakorlásával kapcsolatos kérdésekkel is. Egyrészt segítséget nyújtva a püspököknek, másrészt -- szükség esetén -- apostoli vizitációt rendelve el (uo. art. 79). E kongregációhoz tartoznak a személyi prelatúrák ügyei is (uo. art. 80). Intézi továbbá a hatáskörébe tartozó részegyházakra nézve az ad limina látogatással és az ötévenkénti jelentésekkel (399. k.) összefüggő teendőket (uo. art. 81). Végül foglalkozik a részleges zsinatok és a püspöki konferenciák ügyeivel is (uo. art. 82).

994 E kongregáció keretében működik a Pápai Latin-Amerika Bizottság is (art. 83--84; vö. MP, Decessores nostri, 1988. VI. 17: AAS 80, 1988, 1255--1257).

995 6) A Népek Evangelizációjának Kongregációja (Congregatio pro Gentium Evangelizatione). Már 1568-ban Borgia Szent Ferenc, Jézus Társaságának generálisa kérte kongregáció felállítását a népek evangelizálása céljából. Ennek megszervezését V. Pius pápa meg is kezdte, de a kongregációt véglegesen csak 1622. VI. 22-én az Inscrutabili kezdetű apostoli konstitúció hozta létre[65]. Ennek a központi hatóságnak a neve a legutóbbi időkig Hitterjesztési Kongregáció (S. Congregatio de Propaganda Fide) volt. Neve annyira fogalommal vált, hogy belőle ered a modern nyelvek propaganda szava is.

996 E kongregáció hivatása az egész földön folyó missziós tevékenység irányítása és koordinálása, a Keleti Egyházak Kongregációja hatáskörének tiszteletben tartásával (Pastor Bonus art. 85; vö. alább 59. §.). Ennek érdekében teológiai, lelkesítő és a missziós pasztorációval kapcsolatos kutatásokat is előmozdít, és elveket dolgoz ki az egyes korok és helyek szükségleteinek megfelelő evangelizációs munka számára (uo. art. 86). Illetékessége eltérő aszerint, hogy missziós területekről, vagy egyéb területekről van-e szó. Mindenütt feladata a missziós hivatások gondozása és a misszionáriusok kellő elosztása, de a missziós területeken szerepe van a világi papság és a hitoktatók képzésében is. Ugyanezek a területeken a misszió munkáját ez a hatóság bízta rá megfelelő intézményekre, társaságokra vagy részegyházakra, s foglalkozik azokkal a teendőkkel, melyek másutt az egyházi területi egységek létesítésével, megváltoztatásával és a főpásztori tisztségek betöltésével kapcsolatban a Püspöki Kongregációra tartoznak (uo. art. 89). A megszentelt élet intézményei vonatkozásában a kongregáció illetékes azokban a kérdésekben, melyek a szerzeteseket egyénileg vagy közösségekben, mint misszionáriusokat érintik (uo. art. 90, 1. §.). Ennek a

kongregációnak vannak alárendelve az apostoli élet missziós társaságai, valamint a Pápai Missziós Művek is (uo. art. 90, 2. §, 91).

997 7) A Kléruskongregáció (Congregatio pro Clericis). Ez a nagy múltú hatóság annak a bíborosi bizottságnak az utóda, melyet IV. Pius pápa alapított a Trentói Zsinat határozatainak végrehajtására. Állandó szervvé ez a kongregáció az 1564. VIII. 2-án kiadott *Alias Nos nonnullas* kezdetű motu proprioval alakult. Illetékessége[66] elsősorban a világi klerikusok személyére, szolgálatára s az azzal kapcsolatos dolgokra terjed ki (*Pastor Bonus* art. 93). Ugyancsak hozzá tartozik a hitoktatás témaköre, előmozdítása, felügyelete, ennek keretében a katekizmusok és más hitoktatással kapcsolatos írásművek jóváhagyása, a katekétikai intézmények működésének összehangolása is. Amikor a téma megkívánja, feladatát a Hittani Kongregációval együttműködve végzi (uo. art. 94). A klerikusi állapottal kapcsolatos kérdésekben még a szerzetesek ügyeivel is foglalkozik. Rá tartoznak a papi szenátusok, tanácsosi testületek, káptalanok, pasztorális tanácsok, plébániák, templomok, klerikusi egyesületek, levéltárak, kegyes alapítványok és misekötelezettségek ügyei, valamint az egyházi vagyon kezelésével kapcsolatos kérdések, beleértve a klérus ellátásának és társadalombiztosításának problémáit is (uo. art. 95--98).

998 E kongregáció keretében működött a Művészeti és Történeti Örökség Megőrzésének Pápai Bizottsága (Pontificia Commissio de Patrimonio Artis et Historiae conservando, uo. art. 99--104). II. János Pál pápa 1993. III. 25-én kelt *Inde a Pontificatus* kezdetű motu proprio-jával ezt a bizottságot önállósította és az Egyház Kulturális Javainak Pápai Bizottsága néven szervezte meg (AAS 85, 1993, 549--552, főként Nr. III: uo. 551--552).

999 8) A Megszentelt Élet Intézményei és az Apostoli Élet Társaságai Kongregációja (Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae). Ezt a kongregációt V. Sixtus pápa alapította 1586. V. 27-én[67]. A XVII. századtól hosszú ideig a Püspöki (Konzisztoriális) Kongregációval volt egybeolvasztva. X. Pius pápa kúriareformja ismét önállóvá tette Szerzetesi Kongregáció néven. Mai hosszú nevét a szerzetesi és ehhez hasonló életformák új tipológiájának megfelelően kapta (vö. 573--746. k.).

1000 Illetékessége a latin egyházban kiterjed a szerzetes intézményekre, a világi intézményekre és az apostoli élet társaságaira. Rá tartoznak mindazok a jogosítványok, amelyeket az ilyen intézmények és tagjaik vonatkozásában a jog a Szentszékre ruház (vö. *Pastor Bonus* art. 105--108). Hatáskörébe tartozik a nagyobb előljárók konferenciáinak létesítése, szabályzataik jóváhagyása, működésük felügyelete (uo. art. 109). Ugyanez a kongregáció foglalkozik a remete élet és a szüzek rendje, valamint a harmadrendek problémáival is (uo. art. 110--111).

1001 9) A Szemináriumok és Oktatási Intézmények Kongregációja (Congregatio de Seminariis atque Studiorum Institutis). Noha a *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúcióban a kongregáció csak ezen a néven szerepel, az Államtitkárság 1989. II. 26-i levele (Prot. Nr. 236.026) engedélyezte, hogy másik hivatalos névként ugyanez a szerv használhassa az 1967 óta szokásos elnevezést: A Katolikus Nevelés Kongregációja[68]. Ez utóbbi elnevezés megtartásának indoka, hogy az jobban kifejezni látszik e hatóság tényleges feladatkörét[69]. Az V. Sixtus által létrehozott kongregáció, mely a Pápai Állam oktatását felügyelő szerv utódjaként hol elsősorban a Római Egyetem irányításával, hol inkább a Pápai Állam oktatásügyével volt hivatva foglalkozni, egyben időről időre változó hatáskört kapott a katolikus világ egyetemeivel kapcsolatban is. 1915. november 4-én XV. Benedek pápa

Seminaria clericorum kezdetű motu propriójában (AAS 7, 1915, 493--495) a szemináriumok ügyeit a Konzisztoriális Kongregációtól elvéve ennek a hatóságnak adta át.

1002 A kongregáció mai illetékessége a papnevelés és a katolikus nevelés egész területére kiterjed. Működésének három fő területe: 1) a hivatásgondozás és a szemináriumok; 2) a katolikus nevelés általános problémái és a katolikus iskolák; 3) az egyházi és a katolikus egyetemek, fakultások és más hasonló intézmények (Pastor Bonus, art. 112--116).

c. A bíróságok

1003 Az Apostoli Szentszék bíróságai: 1) az Apostoli Penitenciária[70], mely a belső fórumra és a búcsúkra vonatkozó kérdésekkel foglalkozik, feloldozásokat, felmentéseket, orvoslásokat és más kegyeket ad, s így tevékenysége a szó mai értelmében aligha nevezhető bírónak (Pastor Bonus art. 117--120);

1004 2) az Apostoli Signatura Legfelsőbb Bírósága (Supremum Tribunal Signaturae Apostolicae); és

1005 3) a Rota Romana (működési szabályai: Rotae Romanae Tribunal Normae, 1994. IV. 18: AAS 86, 1994, 508--540; vö. Secr. Status, Rescriptum ex audientia, 1995. II. 23: AAS 87, 1995, 366).

1006 Ez utóbbi két bíróság illetékességével és működésével a perjogban foglalkozunk (lásd alább 101. §. 4)[71].

d. A pápai tanácsok (és bizottságok)

1007 A kúria új szabályai arra törekszenek, hogy egységes alakra hozzák a különféle névvel és felépítéssel keletkezett egyéb kúriai szerveket. A tanácsok[72] között számos olyan található, mely azelőtt bizottság vagy titkárság néven szerepelt. Nem sokkal a Pastor Bonus kiadása után a pápai bizottság kategóriája mégis feléledt, mert II. János Pál pápa 1988. VII. 2-án megalapította az „Ecclesia Dei” Pápai Bizottságot (MP, Ecclesia Dei: AAS 80, 1988, 1495--1498), melynek feladata a X. Szent Pius Papi Közösség tagjainak visszavezetése a katolikus egyház teljes közösségébe. 1993. III. 25-én pedig (MP, Inde a Pontificatus: AAS 85, 1993, 549-552) önálló szervet alapított az Egyház Kulturális Javainak Pápai Bizottsága (Pontificia Commissio de Bonis Culturalibus Ecclesiae) néven. Mégis elmondhatjuk, hogy az ilyen szakterületekkel foglalkozó kúriai szervek legtipikusabb formája jelenleg a pápai tanács. A Pastor Bonus az alábbi pápai tanácsokat sorolja fel:

1008 1) a Világiak Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium pro Laicis; art. 131--134)[73]; 2) a Keresztény Egység Elősegítésének Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium ad Unitatem Christianorum Fovendam; art. 135--138)[74]; 3) a Család Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium pro Familia; art. 139--141); 4) az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium de Iustitia et Pace; art. 142--144); 5) a „Cor Unum” Pápai Tanácsa (uo. art. 145--148); 6) a Vándorlók és Utazók Lelkigondozásának Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium de Spiritualibus Migrantium atque Itinerantium Cura; art. 149--151)[75]; 7) az Egészségügyi Dolgozók Lelkigondozásának Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium de Apostolatu pro Valetudinis Administris; art. 152--153); 8) a Pápai Törvénytárgyaló Tanács (Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis; art. 154--158)[76], mely 1999 óta a

Törvényszövegek Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium de Legum Textibus) nevet viseli; 9) a Vallások Közti Párbeszéd Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium pro Dialogo inter Religiones; art. 159--162)[77]; 10) a Nem Hívőkkel való Párbeszéd Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium pro Dialogo cum non credentibus; art. 163--165), melyet II. János Pál pápa 1993. III. 25-én beolvasztott a Kultúra Pápai Tanácsába (MP, Inde a Pontificatus: AAS 85, 1993, 549--552); 11) a Kultúra Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium de Cultura; art. 166--168); 12) a Tömegtájékoztatás Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium de Communicationibus Socialibus; art. 169--170).

e. A hivatalok

1009 A Pastor Bonusban a következő hivatalok[78] szerepelnek: 1) az Apostoli Kamara (Camera Apostolica; art. 171); 2) az Apostoli Szentszék Vagyonkezelősége (Administratio Patrimonii Sedis Apostolicae; art. 172--175); 3) az Apostoli Szentszék Gazdasági Ügyeinek Prefektúrája (Praefectura Rerum Oeconomicarum Sanctae Sedis; art. 176--179).

1010 A Pastor Bonus kiadása után létesült az Apostoli Szentszék Munkaügyi Hivatala (Officium Laboris; MP, Nel primo anniversario, 1989. I. 1: AAS 81, 1989, 145--148). Ennek működését saját szabályzat rendezi, melyet a létesítő pápai intézkedéssel együtt publikáltak (AAS 81, 1989, 148--155)[79].

f. A többi intézmények

1011 A többi kúriai szervek nem minősülnek központi hatóságnak. Ebben a kategóriában a Pastor Bonus a Pápai Ház Prefektúráját (Praefectura Pontificalis Domus; art. 180--181) említi, mely korábban az Apostoli Palota Prefektúrája nevet viselte, és a pápai kihallgatások, ceremóniák és utazások szervezésével foglalkozik, valamint a Pápai Liturgikus Ünnepek Hivatalát (Officium de Liturgicis Celebrationibus Summi Pontificis; art. 182). Egyéb intézmények is működnek az Apostoli Szentszékhez rendelve vagy azzal szervezeti kapcsolatban, így a Vatikáni Levéltár (Archivum Secretum Vaticanum), a Vatikáni Könyvtár (Bibliotheca Apostolica Vaticana), a pápai akadémiák, a Vatikáni Nyomda, a Vatikáni Könyvkiadó, a Vatikáni Rádió, a L'Osservatore Romano, a Vatikáni Televíziós Központ, a Szentszék Sajtóhivatala (Sala Stampa), a Szent Péter Bazilika Karbantartó Üzeme (Fabrica Sancti Petri), a Pápai Jótékonyági Szolgálat (Eleemosynaria Apostolica), a Zarándok Iroda, (Peregrinatio ad Petri Sedem), valamint a Vatikáni Bank (Istituto per le Opere di Religione). Ezek közül az intézmények közül többet maga a Pastor Bonus is említ (art. 186--193)[80].

41. §. A PÁPAI KÖVETEK

1. A PÁPAI KÉPVISELET ALAPJAI

1012 A pápai képviselő intézményének teológiai alapja a római pápa egyházkormányzati primátusában keresendő, mely egyetemes pásztori küldetésének velejárója. Ebből fakad született és szuverén joga ahhoz, hogy követeket nevezzen ki és küldjön a különböző vidékeken működő részegyházakhoz, vagy akár egyben az államokhoz és hatóságokhoz is (362. k.). Eszerint a pápa követeket -- éppen az egész világegyházra szóló lelkipásztori feladatára tekintettel -- főként magukhoz a részegyházakhoz küldi.

1013 A pápai képviselet küldetése többnyire nem csupán a részegyházakhoz, hanem az államokhoz és a hatóságokhoz is szól. Magából létének teológiai valóságából következik, hogy a katolikus egyház „isteni rendelkezés folytán” erkölcsi személyiséggel van felruházva (113. k. 1. §; lásd fent 19. §. 1). Az egyház ugyanis olyan szerves és önálló valóság mely jellegénél fogva alkalmas arra, hogy egységes egészként jogok és kötelességek alanya legyen. Az egyházjog azonban nem csupán a katolikus egyházzal állítja, hogy isteni rendelés folytán erkölcsi személy, hanem az Apostoli Szentszékéről is (uo.). Az Apostoli Szentszék ugyanis a hivatalos egyházi szóhasználatban a katolikus egyház legfőbb hatóságát jelenti, vagyis magát a római pápát. Egyben vonatkozik azoknak a központi hatóságoknak az összességére is, amelyek segítségével a pápa az egyetemes egyház ügyeit intézni szokta (vö. 360--361. k.).

1014 Ennek a teológiai valóságnak megfelelően manapság a nemzetközi jogi elmélet és gyakorlat terén az az uralkodó álláspont, hogy az Apostoli Szentszék a katolikus egyháznak mint szuverén kormányzattal rendelkező, tartós és aktív nemzetközi jogalannak a megtestesítője. Jogai és kötelességei tehát magának az egyháznak a jogai és kötelességei. Az egyház nemzetközi jogalanyisága pedig teljesen független attól, hogy létezik-e az adott időszakban egyházi állam vagy -- mint korunkban -- Vatikánvárosi Állam. Ezért nem is alapul ez a jogalanyiség sem az 1871-es olasz garanciatörvényen, sem a Vatikánvárosi Államot elismerő 1929-es Lateráni Szerződésen, hanem az egyház valóságában gyökeredzik. Ebben az összefüggésben áll a Szentszéknek az a joga, hogy szuverén államok módjára saját küldötteivel képviseltesse magát, és államok hozzá küldött követeit fogadja. Az Apostoli Szentszéknek ez a követküldési és követfogadási joga hosszú történelmi folyamat során öltött konkrét alakot.

2. A SZENTSZÉKI KÉPVISELŐK ÉS A NEMZETKÖZI JOG

1015 Valahányszor a pápai követ küldetése nem csupán a részegyházakhoz, hanem államokhoz és hatóságokhoz szól, az egyházjog magáévá teszi -- különösképpen a követek kiküldése és visszahívása terén -- a nemzetközi jognak a diplomáciai képviselőkre vonatkozó szabályait (vö. 362. k.)[81]. A diplomáciai jog kodifikációja Napóleon bukása után, az 1815-ös bécsi kongresszuson kezdődött. Fejlődésében jelentős állomást képviselt a diplomáciai kapcsolatokról szóló 1961-es bécsi egyezmény. Mindezzel összhangban a Szentszék állandó képviselőjét a történelmileg kialakult szóhasználatnak megfelelően apostoli delegátusnak nevezzük, ha küldetése kizárólag a helyi egyházhoz szól, s így nem szoros értelemben diplomáciai jellegű. Ha államokhoz és kormányokhoz is akkreditálva van, akkor címe nuncius, feltéve hogy az illető országban joga van arra, hogy ő legyen a diplomáciai testület rangelső tagja (doyenje). Ez általában a régi katolikus hagyományokkal rendelkező országokban szokott előfordulni. Ha a Szentszék diplomáciai képviselőjének erre nincs joga, pronuncius név illeti. Ugyancsak államokhoz és kormányokhoz küldött pápai követ az internuncius is. A diplomáciai jog szerint a nuncius és a pronuncius nagykövetnek számít. Az internuncius fokozata „rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter”. Előfordul az is, hogy a Szentszéknek valamelyik állandó képviselőjét -- többnyire átmenetileg -- a követnél alacsonyabb rangú diplomata, ügyvivő vezeti.

3. A PÁPAI KÖVETEK AZ EGYHÁZJOGBAN

a. Fogalmuk

1016 A fentiekben felsorolt személyeket (az ügyvivő kivételével) az egyházjog a pápa követeinek (legátusainak) nevezi. Feladatuk lényegét abban jelöli meg, hogy magának a

pápanak a személyét képviselik, tartós jelleggel, részegyházak felé vagy egyben államok és hatóságok felé is (363. k. 1. §). Ugyancsak a Szentszékét képviselik, de nem minősülnek a szó szaknyelvi értelmében pápai követnek, legátusnak azok, akik pápai kiküldötti vagy megfigyelői minőségben nemzetközi szervezetekhez, értekezletre vagy összejövetelekre kapnak kiküldetést (363. k. 2. §). Ez utóbbi csoportba tartoznak azok a személyek is, akik nemzetközi szervezetek mellett látják el a Szentszék állandó képviselőjét. Amikor az Egyházi Törvénykönyv a pápai követekről szól, csupán a fentebb említett első kategóriába tartozó, vagyis a részegyházakhoz (is) küldetéssel rendelkező, szoros értelemben vett pápai legátusok feladatait és jogait tárgyalja.

1017 Nem említi a Codex a pápai követekről szóló fejezetben azokat a bíborosokat, akik a pápa megbízásából őt hasonmásaként valamilyen ünnepségen vagy gyűlésen, pl. eucharisztikus kongresszuson képviselik oldalköveti (Legatus a latere) minőségben, vagy különleges küldötként valamilyen lelkipásztori feladatra kaptak eseti megbízást (358. k.). Az ő hatáskörüket mindig az adott pápai megbízó intézkedés határozza meg. Állandó diplomáciai képviselőknek semmiképp nem számítanak. Az alábbiakban felsorolt belső, egyházi jogok és kötelességek sem vonatkoznak rájuk. Azokat az érsekeket pedig, akik történelmi okból a született követ (Legatus natus) tiszteletbeli címével rendelkeznek, ezen az alapon semmilyen külön jog nem illeti meg (vö. már 1917-es CIC 270. k.).

b. Szerepük

1018 A II. Vatikáni Zsinaton elhangzott püspöki kívánságoknak megfelelően a pápai követek küldetésének a helyi főpásztorok saját feladatkörét fokozottan figyelembevevő, pontosabb körülírása vált szükségessé. Erre az igényre adott választ VI. Pál pápa Sollicitudo Omnium Ecclesiarum kezdetű, 1969. VI. 24-én kiadott motu proprioja (AAS 61, 1969, 473--484). Ez az okmány olyan jogi szabályokat tartalmaz, melyek később az Egyházi Törvénykönyvbe is bekerültek. Egyszersmind a pápai küldöttek feladatkörének szükségességét, jelentőségét és jellegét teológiailag is mértékadóan megalapozza. A péteri tisztség, az egyház alapkövének szerepe (vö. Mt 16,18), az a Krisztustól kapott péteri küldetés, hogy megerősítse testvéreit (Lk 22,32), a püspökök és a pápa szoros együttműködésének szükségessége a hit és a krisztusi üdvözítő mű szolgálatában indokolják, hogy a pápa az egyes részegyházakhoz állandó képviselőket küld. E gyakorlatnak különös hangsúlyt látszik adni Krisztus szeretetének sürgetése, melynek jegyében „az egyház köteles a krisztusi hitet és üdvösséget terjeszteni. Köteles pedig a kifejezett parancs alapján, melyet Péter utódjával, az egyház legfőbb pásztorával együtt az apostoloktól örökölt a püspökök testülete, amelynek a papok a munkatársai. Köteles továbbá amiatt az életerő miatt, amelyet testének tagjaiba áraszt ki Krisztus" (AG 5; vö. Ef 4,16). A püspökök kollegialitásának és az egyház missziós küldetésének zsinati hangsúlyozásából logikusan adódott, hogy a pápai követek feladatának fontossága és belső egyházi jellege előtérbe került.

1019 A pápai követ legfőbb feladata, hogy egyre erősebbé és hatékonyabbá tegye az Apostoli Szentszék és az illető részegyházak közötti egységet. Ennek a részegyházakkal kapcsolatos, vagyis az egyház belső életéhez tartozó hivatásának a körében a Szentszék követének az egyetemes egyházjog számos konkrét teendőjét is megjelöli (364. k.). Az első ilyen feladat információs jellegű. Értesítenie kell az Apostoli Szentszékét mindazokról a körülményekről, amelyek az adott részegyházak életét befolyásolják, valamint a lelkek javát, az egyház működését a maga általánosságában érintő dolgokról. Ennek az információs munkának egy sajátos vonatkozása a püspökök kinevezésével kapcsolatos. A pápai követre tartozik a jelöltek nevének továbbítása vagy javaslása a Szentszék felé, valamint az illető

személyekről az információs eljárás lefolytatása (vö. 377--378. k.). Ugyanakkor informálnia, tanácsaival, de tevékenységével is támogatnia kell az adott területen dolgozó püspököket, természetesen saját illetékességük teljes tiszteletben tartásával. Ám a pápai követnek nem csupán az egyes püspököket kell segítenie, hanem magukat a püspöki konferenciákat is.

1020 Noha a pápai legátus magánál a jognál fogva nem tagja a püspöki konferenciának, joga van jelen lenni minden teljes ülés megnyitó gyűlésén, sőt a konferencia szabályzata vagy a püspökök meghívása, illetve a Szentszék kifejezett megbízása feljogosíthatja arra is, hogy a püspöki kar teljes üléseinek egyéb vagy akár összes összejövetelein jelen legyen (MP, *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*, 1969. VI. 24, nr. VIII, 2: AAS 61, 1969, 482). Közölni kell a pápai követtel, mégpedig idejében, hogy mi lesz a püspökkari ülés napirendjén, az ülésről készült aktákat pedig meg kell küldeni neki, s ő továbbítja azokat az Apostoli Szentszékhez (uo.). Az újabb püspökkari szabályzatok közül nem kevés kimondja, hogy a pápa követe a konferencia minden összejövételére hivatalos (pl. Argentína, Brazília, Kanada, Mexikó, USA)[82]. Magyarországon a püspöki konferencia 1990. VIII. 6-án jóváhagyott (C Ep, Prot. N. 1422/64) szabályzatának 3. cikkelye kimondja, hogy a pápai követet minden teljes ülés összejöveteleire meg kell hívni („Summi Pontificis Legatus ad sessiones cuiuslibet Conventus plenarii invitetur”). Ez kétségtelenül azt jelenti, hogy nem csupán a konferenciák nyitó üléseire kell hivatalosnak lennie.

1021 Maguknak a helyi katolikus közösségeknek, de az egyetemes egyházi missziós küldetésnek az érdekében is, tehát nem pusztán politikai szempontból, igyekezniük kell a pápai követeknek előmozdítani azokat az ügyeket, melyek a békét, a fejlődést és a népek együttműködését segítik elő. Abból, hogy a Szentszék állandó képviselője a legfőbb egyházi hatóságot jeleníti meg, s hogy a katolikus egyház az ökumenikus párbeszédben is egységes egészként kell, hogy működjék, következik a pápai követ sajátos feladata a nem katolikus keresztény közösségekhez és a nem keresztény vallásokhoz fűződő kapcsolatok munkálására. Ebben a vonatkozásban is rendkívül fontos a pápai követ és a helyi püspökök szoros együttműködése. Ugyancsak a legfőbb egyházi hatóság hiteles képviseléből, valamint abból a körülményből, hogy a pápa követe többnyire az adott államhoz is küldetéssel rendelkezik, adódik a szentszéki képviselő sajátos lehetősége és feladata arra, hogy az állam vezetőinél pártfogolja mindazt, ami az egyház küldetésével, illetve az Apostoli Szentszék sajátos hivatásával kapcsolatos. Mivel ez a tevékenység az adott területen élő részegyházak szolgálatát is hatékonyan segítheti, érthető, hogy az egyházjog külön is előírja ennek során a helyi püspökökkel való együttműködést. Mindezekben a felsorolt kötelezettségeken kívül a pápai követ belső egyházi munkája számára is kaphat sajátos megbízásokat és felhatalmazásokat.

1022 Mint fentebb említettük, a pápai követek küldetése sokszor nem csupán a részegyházakhoz, hanem egyszersmind az államokhoz is szól. Ezekben az esetekben az imént felsoroltakon kívül más sajátos feladataik is vannak (vö. 365. k.). Ilyen elsősorban a Szentszék és az adott állam hatóságai közötti kapcsolatok előmozdítása. De ilyen az is, hogy az illetékes állami szervekkel tárgyaljon az egyház és az állam közti viszonyról kapcsolatos kérdésekről, különösen pedig a konkordátumok vagy más hasonló megállapodások létrehozásáról, megkötésük után pedig a végrehajtásokról. Mivel ezek a megegyezések különös hangsúllyal az egyházat mint élő egészet, illetve az Apostoli Szentszékét érintik, de gyakran hatással lehetnek a részegyházakra mint olyanokra is, és szükségessé tehetik a részegyházakban meglévő tapasztalatok és pasztorális szempontok behatóbb előzetes megismerését, a pápai követnek ilyenkor -- amennyire ezt a körülmények indokolják -- ki kell

kérnie az adott terület püspökeinek véleményét és tanácsát, és értesítenie kell őket az ügyek alakulásáról is.

c. Különleges jogaik és mentességeik

1023 A szentszéki követség székháza nem csupán a diplomáciai képviselőknek a nemzetközi jogban biztosított mentességeket élvezi (amennyiben tudniillik a pápai követ küldetése az államhoz is szól), hanem az egyház saját jogrendjében is különleges helyzet illeti meg. Nevezetesen: az épület ki van véve a helyi ordinárius kormányzati hatalma alól, vagyis bizonyos értelemben egyházjogilag területen kívüli. Ez a kivételes helyzet azonban nem vonatkozik a házasságkötésekre. Vagyis a helyi ordinárius jogköre e tekintetben a képviselő épületére is kiterjed. A többi ügyekben viszont a képviselő székhelyén a pápai követ a helyi ordinárius jogkörét gyakorolja. A követség székházában lévő kápolnában végzett liturgikus szertartások során azonban az adott vidéken érvényes szabályok szerint kell eljárni (366. k. 1; vö. MP, *Sollicitudo Omnium Ecclesiarum*, 1969. VI. 24, nr. XII, 2: AAS 61, 1969, 484).

1024 A pápai követ személyét megillető jog, hogy küldetési területe minden templomában végezhet liturgikus szertartásokat, főpapi jelvényekkel is, s ehhez nincs szüksége a helyi főpásztor engedélyére. Mégis az ilyen cselekmények előtt lehetőleg értesítenie kell a helyi ordináriust. A hatályos Egyházi Törvénykönyv ugyan nem tesz említést róluk, de más forrásokból, illetve különleges rendelkezésekből adódnak a pápai követeket illető egyéb felhatalmazások vagy tiszteletbeli előjogok is. Ilyen pl. az a tény, hogy a pápai követ az összes püspökök és érsekek előtt tiszteletbeli elsőbbséget élvez, de nem előzi meg rangsorban sem a bíborosokat, sem a keleti pátriárkákat. Ennek analógiájára lehetne vizsgálni azt a kérdést, hogy megelőzne-e egy olyan valódi kormányzati hatalommal rendelkező prímást, aki nem volna bíboros (366. k. 2; MP, *Sollicitudo Omnium Ecclesiarum*, 1969. VI. 24, nr. XII, 4: AAS 61, 1969, 484).

42. §. A RÉSZEGYHÁZAK

1. FOGALMUK

1025 A részegyházak (*Ecclesiae particulares*) Isten népének részei, amelyekben és amelyekből az egy és egyetlen katolikus egyház áll (LG 23; 368. k.). Ám Isten népének nem bármely részét nevezzük részegyháznak, hanem alapvetően azt, amely egy püspökre van bízva mint saját pásztorra, vagyis elsősorban az egyházmegyét (369. k.). Részegyház néven szerepelnek ezenkívül még azok az egyéb egységek is, amelyek a jogban (368. k.) az egyházmegyéhez hasonló elbírálás alá esőnek minősülnek.

1026 A II. Vatikáni Zsinat kifejezett tanítása szerint: „A részegyházak az egyetemes egyház képmásai: bennük és belőlük valósul meg az egy és egyetlen katolikus egyház. Így az egyes püspökökben saját egyházuk, valamennyiükben pedig -- a pápával együtt -- az egész egyház mutatkozik meg a béke, a szeretet és az egység kötelékében" (LG 23a). Tehát nem az egyetemes egyház a részegyházak szövetsége, hanem éppenséggel elsődleges a részegyházakhoz képest. A részegyházak ugyanis képmásai az egyetemes egyháznak, de nem puszta darabjai, hanem annak egészét mintázzák. Azáltal jelenítik meg az összegyházakat, hogy a püspök köré rendeződnek, akinek jelenléte megvalósítja bennük a krisztusi küldetés teljességét és a teljes szentségi struktúrát (CD 11a)[83]. Mint a Hittani Kongregáció 1992. V. 28-i utasítása különösen is hangsúlyozza, a *communio* fogalomnak azt az értelmezését, hogy az egyetemes egyház a részegyházak közössége, nem szabad úgy felfogni, mintha az

egyetemes egyház csupán a részegyházak kölcsönös elismerésének eredménye volna. Egy ilyen ekkleziológiai szemlélet nem csupán az egyetemes egyház fogalmát hamisítaná meg, hanem a részegyházét is. A történelem tanúsága szerint, ha egy részegyház arra törekedett, hogy elégséges legyen önmagának, és ezzel gyengítette valós közösségét az egyetemes egyházzal, s annak eleven és látható központjával, akkor belső egységében is kárt szenvedett, és abba a veszélybe került, hogy elveszíti szabadságát olyan hatalmakkal szemben, amelyek szolgálatukba akarták állítani és ki akarták használni (nr. 8: AAS 85, 1993, 842).

1027 Épp ezért a mai kánonjogi szaknyelvben semmiképp sem nevezzük részegyházaknak a plébániákat. De a különböző zsinati szövegekben alkalmazott nem mindig egészen következetes terminológia (vö. pl. OE 2) ellenére nem nevezzük ma részegyházaknak a jogilag önálló rítus szerinti egyházakat (sajátjogú egyházakat) sem. Mai beszédmódunk szerint pl. egy keleti katolikus pátriárkátus sajátjogú egyháznak minősül, de benne sok részegyház (egyházmegye) van[84]. A CIC követi a zsinat utáni egyházi jogszabályokban és dokumentumokban már jelentkező tendenciát, amely az egyházmegyére és a hozzá hasonló egységekre a helyi egyház (Ecclesia localis) helyett a részegyház kifejezést részesíti előnyben. A zsinat szövegeiben néhol még a két megnevezés váltakozó használata figyelhető meg (UR 14). A részegyház elnevezés kizárólagossá válásának talán legfőbb oka, hogy az egyházjog ismeri a nem területi, hanem személyi kritérium alapján kijelölt részegyház fogalmát is[85].

1028 A részegyház személyek csoportja, közösség, nem pedig pusztán terület vagy hivatal. Ennek hangsúlyozása a zsinat tanítása nyomán a CIC meghatározásában egyértelmű[86].

2. FAJAIK

1029 A részegyház legtipikusabb fajtája, melynek teológiai valóságából maga a részegyház fogalma is ered, az egyházmegye (dioecesis; a keleti egyházjogban: eparchia).

1030 Arra az egyházi valóságra, amelyet ma egyházmegyének hívunk, a dioecesis név csak viszonylag későn vált szakkifejezéssé. Ez a görög eredetű elnevezés a római közigazgatásban különböző méretű egységeket jelölt. A principátus korában a provinciánál kisebb, a Diocletianus által bevezetett reform után pedig több tartományból álló egészen nagy közigazgatási kerületeket illeltek ezzel a névvel[87].

1031 Az egyházmegye „Isten népének egy része, mely a püspökre van bízva, hogy a papság közreműködésével lelkiileg gondozza, hogy így pásztorához tartozva és általa az evangélium és az eucharistia révén a Szentlélekben összegyűjtve részegyházakat alkosson, melyben valóban jelen van és működik Krisztus egy, szent katolikus és apostoli egyháza" (369. k.; CD 11).

1032 A területi prelatúra (paelatura territorialis) Isten népének területileg körülhatárolt része, melynek gondozása prelátusra van bízva, aki azt megyéspüspök módjára saját pásztoraként kormányozza (379. k.). Történelmi okból, a missziós hatékonyság céljából vagy más körülményekre tekintettel ezek az egységek nem váltak formálisan egyházmegyévé. Napjainkban is létesülnek területi prelatúrák (vö. II. János Pál, Decr. part., 1978. XII. 13: Leges V, 7489--7490). A területi prelátust általában püspökké szentelik, s a szentelésben nem valamely hajdani egyházmegye címét kapja, hanem a prelatúráét, akár a megyéspüspökök az egyházmegyéét (SC Ep, Litt., 1977. X. 17: Comm 9, 1977, 224).

1033 A területi apátság (abbatia territorialis) Isten népének területileg körülhatárolt része, melynek kormányzása apátra van bízva, aki azt megyéspüspök módjára saját pásztoraként

kormányozza (370. k.). Területi apátságokat a jövőben a Szentszék nem szándékozik létesíteni. A területi apátok püspökké szentelését pedig -- különleges helyzetektől eltekintve -- nem tartja kívánatosnak (MP, Catholica Ecclesia, 1976. X. 23: AAS 68, 1976, 694--696). Magyarországon egy területi apátság van: a Pannonhalmi Főapátság, melyben a főapát 1989 óta egyházkormányzati hatalmát ismét gyakorolja. Ezt a területi apátságot a köznyelv „főapáti egyházmegyének” is nevezte. A területi apátság és prelatúra régi egyházi elnevezése nullius prelatúra, illetve apátság volt.

1034 Az apostoli vikariátus (vicariatus apostolicus) és az apostoli prefektúra (praefectura apostolica) a missziós területeken előforduló formák. Isten népének olyan részei, melyek még nem váltak egyházmegyévé, s melyeknek lelkipásztori gondozását apostoli vikáriusra, illetőleg apostoli prefektusra bízák, aki azt a pápa nevében kormányozza (371. k. 1. §).

1035 Az apostoli jelző itt arra utal, hogy ezeknek a közösségeknek a vikárius, illetve a prefektus nem a szó szoros értelmében vett saját pásztora, hanem csupán rendes helyettesi hatalommal (potestas ordinaria vicaria) rendelkező, a pápa nevében eljáró vezetője. A missziós tevékenység előrehaladtával a részegyházak fokozatosan fejlődnek ki. Ennek korábbi állomása az apostoli prefektúra létesítése. Ha a közösség tovább fejlődik, ezt emelik apostoli vikariátus rangjára. Még további erősödés után ezt alakítja a pápa egyházmegyévé. Ma a missziós területeken a részegyházak túlnyomó többsége már egyházmegye. 1930-ban ezeken a területeken a részegyházak közül még csupán mintegy 20% volt az egyházmegye[88].

1036 Az apostoli prefektus felszentelt pap, az apostoli vikárius felszentelt püspök szokott lenni.

1037 Az apostoli kormányzóság (administratio apostolica) Isten népének egy része, melyet különleges és egészen súlyos okok miatt a pápa nem alakított egyházmegyévé, s amelynek lelkipásztori gondozását apostoli kormányzóra bízta. Hasonlóan az apostoli prefektushoz és vikáriushoz, az apostoli kormányzó is a pápa nevében vezeti a rábízott közösséget (371. k. 2. §).

1038 Az apostoli kormányzóság nem tévesztendő össze azzal az egyházmegyével, amelyet átmenetileg éppen nem megyéspüspök, hanem apostoli kormányzó vezet. Ettől ugyanis az egyházmegye még nem alakul apostoli kormányzósággá. Apostoli kormányzóság létesítésére pl. olyankor kerül sor, ha az egyházmegye egy része a püspöki székhelytől különböző országba kerül. Mindenesetre az apostoli kormányzóság a kánonjogban rendkívüli megoldásnak számít.

1039 Hasonló intézmény a keleti egyházjogban az exarchátus (CCEO 311--321. k.), bár ennek érdekes sajátossága, hogy vezetője, az exarcha -- az alapításnak megfelelően -- vagy saját nevében, vagy kinevezője nevében kormányozza Isten népe rábízott részét (CCEO 312. k.).

3. ALAPÍTÁSUK

1040 A részegyházak alapítása a legfőbb egyházi hatóság kizárólagos joga (373. k.).

1041 Teológiailag a római szék primátusából következik, hogy egy olyan jellegű és fontosságú cselekmény, mint az egyházmegyék alapítása, végső soron az egyház legfőbb

vezetőjének, a pápának a hatáskörébe tartozik. Ám ez a legfőbb vezető, ha szükségesnek vagy alkalmasnak ítéli, megbízott útján is gyakorolhatja ezt a feladatát. Ez a megbízás pedig történhet hallgatólagosan is. Ebben az esetben meglétére egy adott helyen és történelmi korban a körülményekből kell következtetni[89]. A kereszténység első évszázadaiban a regionális zsinatok, patriarchák, metropoliták, sőt néha maguk a túlságosan kiterjedt egyházmegyéjüket felosztó püspökök döntöttek új egyházmegye alapításáról[90]. Nyugaton évszázadokon át a metropoliták alapították az új egyházmegyéket a tartomány püspökeinek beleegyezésével, Itáliában azonban a pápai tekintély az egyházmegyék alapításában már korán közvetlen szerepet kapott. Gallia, Hispania, Africa területén a késő ókorban és a korai középkorban az említett helyi egyházi hatóságok voltak az új egyházmegyék alapítói[91]. Időnként sor került ezeken a területeken közvetlen pápai közbelépésre is, főként olyankor, ha az alapítás körül jogvita keletkezett, mint pl. Africában, ahol 446-ban Nagy Szent Leó pápa tekintélyi szóval lépett fel egy egyházmegye alapítással kapcsolatos ügyben[92], vagy Galliában, ahol ugyanez a pápa döntött egyháztartományok határai kérdésében[93]. Az V. század elején, I. Ince pápa dekretális leveleiben kifejezést nyert az a meggyőződés, hogy az egész Nyugaton az egyházakat Péter és utódai létesítették[94]. A missziós területeken, ahol új népek tértek a keresztény hitre, még nem lévén hierarchikus szervezet, a pápa közvetlenebb formában vette ki a részét az egyházmegyék alapításából. Így pl. Angliában, Skóciában vagy akár Szent Bonifác németországi küldetése alkalmával a pápától kapott felhatalmazás, megbízás alapján alakították ki a püspökségeket[95].

1042 A világi hatalom befolyása az egyházmegyék alapítására elsősorban a Keletrómai Birodalomban volt jellemző. Nyugaton a vízigót és a frank uralkodók érvényesítették különböző mértékben akaratukat az egyházmegyék, egyháztartományok területének módosítása, kijelölése terén, bár egyes közbelépéseik egyházi szempontból nem mindig minősültek törvényesnek[96]. Az Ibériai félsziget mohamedán megszállása után a reconquistát vezető keresztény királyok a visszafoglalt területeken új püspökségeket és monostorokat alapítottak, a püspököket alattvalóiknak tekintették, s részt vettek megválasztásukban vagy megerősítésükben, illetve mindkettőben[97].

1043 A püspökségek alapítását általában kizárólagos pápai jogként meghatározó, ezt közvetlenül a pápának fenntartó egyházbírói szövegek csak a Szent István halálát követő évtizedekben fokozatosan kibontakozó gregoriánus reformmozgalom sodrában nyertek megfogalmazást. Petrus Damiani kijelentése, mely szerint „csak a római szék alapíthat püspökségeket” 1059--1060-ból való. Ez a szöveg egyébként a gregoriánus szellemben fogant kánonjoggyűjtemények, nevezetesen Luccai Anzelm és Deusdedit közvetítésével a Decretum Gratianiba is bekerült, s a megújult egyházfegyelem maradandó dokumentumává vált[98].

4. SZEMÉLYISÉGÜK

1044 A törvényesen megalapított részegyházak magánál a jognál fogva jogi személyiséggel rendelkeznek (373. k.). A részegyházak mint jogi személyek a fentiek alapján személyeknek és nem dolgoknak az együjtése (vö. 114. k. 1. §), de nem testületek (vö. 115. k. 2. §).

5. TERÜLETI ÉS SZEMÉLYI RÉSZEGYHÁZAK[99]

1045 A hatályos Codexben is fennmaradt az a korábbi általános szabály, hogy Isten népének egyházmegyét vagy más részegyházakat alkotó részét területileg kell körülhatárolni. Ez azt jelenti, hogy a lakóhely alapján határozzuk meg, ki tartozik egy-egy ilyen közösséghez.

Eszerint a részegyházak magukban foglalnak minden krisztushívőt, aki az adott területen lakik (372. k. 1. §). Az ilyen részegyházakat területinek nevezzük.

1046 Az általános szabály alóli kivételként alapíthatók olyan részegyházak is, melyek -- noha általában területi határokkal is rendelkeznek -- nem csupán területi, hanem emellett személyi ismérvek alapján nyernek meghatározást. Ilyen kritérium lehet a hívők rítusa vagy „más hasonló szempont” (372. k. 2. §). Az effajta részegyházakat személyi jellegűnek szokás nevezni. Ezek létesítésére is a legfőbb egyházi hatóság jogosult (vö. 373. k.), valahányszor ezt az érdekelt püspöki konferenciák meghallgatása után hasznosnak ítéli (372. k. 2. §).

1047 A személyi részegyház alapítását indokló szempont (kritérium) lehet többek szerint a hadsereghez való tartozás. Ilyen alapon létesült személyi részegyháznak szokás minősíteni a tábori „püspökségeket” (ordinariatus militaris seu castrensis)[100]. A CIC -- eltérően 1980-as tervezetétől, mely a személyi részegyházak közt szólt még a személyi prelatúrákról, s közéjük sorolta a tábori püspökségeket is -- nem említi ezeket a szervezeti egységeket. Az 1986. IV. 21-én kiadott Spirituali militum curae kezdetű apostoli rendelkezés (art. II, 4. §: AAS 78, 1986, 483) katonai ordinariátusról és „más részegyházakról” beszél, vagyis a tábori püspökséget a részegyházhoz legalábbis jogilag hasonlóknak tekinti. S teszi ezt akkor, mikor másfelől világos, hogy a tábori püspökségnek másként van hívő népe, mint egy egyházmegyének. A tábori ordinárius ugyanis nem kizárólagos, hanem csak versengő (kumulatív) egyházkormányzati hatalommal rendelkezik hívei felett[101]. Ezért a szerzők egy része azt vallja, hogy a tábori ordinariátus nem minősíthető a 372. k. 2. §-a szerinti részegyháznak

[102]. Az ilyen nézetet vallók közül némelyek a katonai ordinariátust a CIC hallgatása ellenére is a személyi prelatúrák egy fajtájának tekintik[103]. Különös figyelmet érdemel José Luis Gutierrez megoldása, aki szerint a részegyház alaptípusa az egyházmegye. A többi formákat (területi prelatúra, területi apátság, személyi prelatúra, tábori ordinariátus, apostoli vikariátus és prefektúra, apostoli kormányzóság) mind olyan hierarchikus struktúráknak nevezi, melyekben „az egyház részleges dimenziója megvalósul”[104].

1048 Egyesek felhívják a figyelmet arra, hogy a nyelv is lehetne személyi részegyház alapításának indoka. Erről ugyan sem a zsinat, sem a CIC nem szól kifejezetten, de nem is zárják ki ezt (vö. CD 23) [105]. Sőt a személyi plébániák alapítását az 518. k. a rítus mellett nyelvi, nemzetiségi szempont alapján is indokoltnak mondja. Ez analóg módon (vö. 19. k.) a személyi egyházmegyére is alkalmazható[106].

6. FELOSZTÁSUK

1049 Az egyházmegyéket és a többi részegyházakat különböző részekre, vagyis plébániákra kell felosztani (374. k. 1. §).

1050 Az egyházmegye esetleges egyéb részei, igazgatási egységei, melyek egymással szomszédos plébániákból állnak, nem kötelezők. A lelkipásztori gondozás elősegítésére a püspök mégis kialakíthat ilyeneket. Közülük a CIC csupán az esperesi kerületet (vicariatus foraneus; régebbi magyar egyházmegyei használatban: districtus) említi név szerint (374. k. 2. §). A hazai egyházmegyék jelentős részében több esperesi kerületből álló főesperességek (archidiaconatus) is vannak.

3. §. A PÜSPÖKÖK

1. A PÜSPÖKI TISZTSÉG ÁLTALÁBAN

1051 A püspökök tisztségét a Codex a II. Vatikáni Zsinat tanítása alapján írja le (vö. LG 20). A püspökökről leszögezi, hogy: 1) az apostolok utódai isteni rendelés folytán, a nekik adott Szentlélek által; 2) magával a püspökszenteléssel nyerik el püspöki tisztségüket, s vele a sajátos megszentelői, tanítói és kormányzói feladatot (vö. LG 21b); 3) ezeket természetüknél fogva csakis a püspökök testületének fejével való hierarchikus közösségben gyakorolhatják (375. k.).

1052 Különbséget kell tennünk a hármass feladat (munus) és a püspöki hatalom (potestas) között. A püspökök egyházkormányzati hatalmáról maga a zsinat hangsúlyozza, hogy az csak akkor gyakorolható, ha az illetékes egyházi hatóság kánoni küldetés révén kijelöli számukra a megfelelő hivatalt, illetve alárendeltek (LG, Nota explicativa praevia 2; lásd fent 21. §. 1). A szakszerű jogi munka és a korrekt jogalkalmazás lehetősége kedvéért hangsúlyoznunk kell, hogy amikor az egyházban rendi hatalomról, a felszentelésben kapott szent hatalomról, vagy akár -- mint egyesek teszik -- tanítói hatalomról beszélünk, a hatalom szót más értelemben használjuk, mint mikor szakkifejezésként egyházkormányzati hatalmat említünk. Az előző példákban a hatalom inkább ontológiai képességet jelöl, az utóbbi esetben viszont jogi kategória.

1053 A fentiekben már leírtuk, hogy a püspökök egyúttal testületnek is tagjai, s az egyes püspökök tisztségének is van a rábízott részegyházon túlra mutató vonatkozása (lásd fent 37. §. 3. b).

2. A PÜSPÖKÖK FAJAI HIVATALUK SZERINT

1054 A részegyházakhoz való viszony alapján megkülönböztetünk megyéspüspököket (episcopi dioecesiani), akikre valamely egyházmegye gondozását bízták, valamint címzetes püspököket (episcopi titulares), akik ilyen megbízatást nem kaptak (376. k.). A megyéspüspök fogalmát, illetőleg a megyéspüspökkel jogilag azonos elbírálás alá esők körét az alábbiakban részletezzük.

1055 Címzetes püspöknek ma hivatalosan csakis felszentelt püspököket nevezünk. Régen Magyarországon ettől eltérő szóhasználattal éltek: azokat hívták „címzetes püspöknek”, akik az országhoz tartozó területeken egykor fennállott, de megszűnt valamelyik püspökség címét kapták az uralkodótól, de nem voltak püspökké szentelve. Őket „választott püspöknek” is nevezték.

1056 Ma a címzetes püspökök lehetnek segédpüspökök, különleges megbízatással rendelkező segédpüspökök, koadjutor püspökök, nyugdíjas vagy érdemesült püspökök, más hivatalt betöltő püspökök (pl. az Apostoli Szentszéknél) és egyéb püspökök.

3. A PÜSPÖKSÉGHEZ SZÜKSÉGES TULAJDONSÁGOK

1057 Mint az egyházi rend szentségével kapcsolatban a Codex is hangsúlyozza, érvényesen felszentelni csak megkeresztelt férfit lehet (1024. k.; lásd alább 70. §. 4). A püspökjelöltek kiválasztásához, alkalmasságuk megítéléséhez azonban a törvénykönyvben felsorolt tulajdonságokat is szem előtt kell tartani. E kritériumok meglétéről végső soron az Apostoli

Szentszék dönt (378. k. 2. §). Az alkalmassághoz az alábbi tulajdonságok szükségesek: 1) kiválóan erős hit, jó erkölcsök, jámborság, a lelkekért való buzgóság, bölcsesség, okosság, emberi erények, az illető hivatalhoz szükséges egyéb adottságok; 2) jó hírnév; 3) a harmincötödik életév betöltése; 4) az áldozópapi rendben eltöltött legalább öt év; 5) teológiai, szentírástudományi vagy kánonjogi doktorátus vagy legalább licenciátus, melyet a jelölt a Szentszék által jóváhagyott intézményben szerzett, vagy legalább valódi jártasság ezekben a tudományokban (378. k. 1. §).

4. A PÜSPÖKÖK KINEVEZÉSE

a. A kinevezés módja

1058 A hatályos Egyházi Törvénykönyv leszögezi az elvet: „a püspököket a pápa szabadon nevezi ki, vagy törvényes választás után megerősíti” őket (377. k. 1. §). Az 1917-es CIC megfelelő kánonja (1917-es CIC 329. k. 2. §) még csak a szabad pápai kinevezésről szól. A pápai megerősítésre szoruló püspökválasztás említése a hatályos törvénykönyvben nem fejez ki változást a tényleges egyházfegyelem terén. Valójában azok az egyházmegyék, ahol a püspököt a káptalan választja, továbbra is elenyészően csekély számú kivételt jelentenek. Németország, Ausztria és Svájc egyes püspökségei tartoznak ide, melyekben pápai kiváltság vagy az állami hatóságokkal kötött megállapodás alapján a püspökök kiválasztásának olyan sajátos rendje van érvényben, amely a káptalan által végzett kánoni választás valamely formájának is szerepet juttat[107]. Ez a szerep azonban nem minden ilyen egyházmegyében azonos.

1059 Salzburgban pl. abban áll, hogy a Szentszék a székeskáptalan elé terjeszt egy három jelöltből álló listát. Erről választhat egyet a káptalan. Más osztrák egyházmegyékben nincs választás. Baselban 1982 óta igen sajátos rend van érvényben: a káptalan állít össze egy listát. Erről az „egyházmegyei konferencia” választ ki valakit. Ennek nevét terjesztik a Szentszékhez megerősítésre[108].

1060 Vannak olyan egyházmegyék, ahol az Apostoli Szentszék nemzetközi megegyezés alapján a szabad pápai adományozás egyházi jogi lépésein kívül még más feltételeknek is eleget tesz a püspökök kinevezésekor. A világi hatóságok szerepe azonban e téren egyre csökken. A CIC 377. k. 5. §-a egyértelműen le is szögezi, hogy a továbbiakban a világi hatóságok nem kapnak semmilyen jogot vagy kiváltságot a püspökök választására, nevezésére, bemutatására vagy kijelölésére (vö. CD 20). Úgy tűnik, általános történelmi folyamattal állunk szemben: az egyháznak az államtól elkülönített működésének térhódításával, az államegyháziág elemeinek visszaszorulásával növekszik az egyház függetlensége saját tisztségviselőinek kinevezése terén. A legtöbb ország esetében, ahol még valamilyen sajátos szabályt kell követni, az államnak már többnyire csak ahhoz van joga, hogy a kinevezésről annak közzététele előtt értesítést kapjon. Magyarországon a kormány és a Szentszék közt 1990. II. 9-én létrejött megegyezés[109] értelmében hatályát veszítette az 1964-es részleges megállapodás, mely a püspökök kinevezése terén az állam közreműködését lehetővé tette. Tehát ma Magyarországon semmilyen egyházi állás betöltésében nem vesz részt az állam.

1061 Eszerint tehát a püspökök kinevezése a latin egyházban[110]: 1) általában pápai szabad adományozással; 2) néha azonban választással és pápai megerősítéssel; 3) olykor pedig nemzetközi megállapodás alapján különös módon történik.

b. A kinevezés lefolyása

1062 Az egyetemes jog szerinti, szabad pápai adományozással történő kinevezést előkészítő eljárás két nagy szakaszra tagolódik:

1063 1) A jelöltek jegyzékének összeállítása. Ez a tartomány püspökeinek vagy -- ha a körülmények[111] indokolják -- a püspöki konferenciának a feladata. A püspökségre alkalmasnak tartott papok jegyzékét háromévenként kell közösen és titokban összeállítani. Az Egyházi Közügyek Tanácsának 1972. III. 25-i határozatai és normái, melyek az egész előzetes vizsgálatot részletesen szabályozták (AAS 64, 1972, 386-391), kifejezetten jelezték, hogy a listák összeállításában -- még akkor is, ha azok tartományonként készülnek -- csak azok a püspökök vehetnek részt, akiknek a konferenciában döntési szavazati joga van (art. III, 1). Ezek a listák nem konkrét püspökségre szólnak, hanem a püspöknek általánosságban alkalmas személyek nevét tartalmazzák[112]. Ezeket a jegyzékeket a testület elnökének -- a pápai követ útján (ConsPublEcclNeg, Normae, 1972. III. 25, art. IX: AAS 64, 1972, 389) -- az Apostoli Szentszékhez kell terjesztenie. De minden egyes püspök is előterjesztheti a Szentszéknek azoknak a papoknak a nevét, akiket méltónak és alkalmasnak tart a püspökségre (377. k. 2. §). Mindezek a listák és előterjesztések azonban semmiképp sem csorbítják a pápa teljes szabadságát a jelöltek megválasztásában. Ő mindig kinevezhet olyanokat is, akik nem szerepelnek ezekben a jegyzékekben (ConsPublEcclNeg, Normae, 1972. III. 25, art. XI, 2: AAS 64, 1972, 390; vö. 378. k. 2. §). Ez a szabad adományozás fogalmából is következik (lásd fent 25. §. 1).

1064 2) A pápai vizsgálat. Amikor konkrét püspöki hivatalra való kinevezésről van szó, az adott tisztségre hármas listát állítanak össze. Ha megyéspüspököt vagy koadjutort kell kinevezni, a Szentszéknek felterjesztendő hármas listához a pápai követnek közölnie kell a saját véleményét, meg kell tudakolnia és a Szentszék felé továbbítania kell az érintett egyháztartomány metropolitájának és szuffragáneus püspökeinek, továbbá a püspöki konferencia elnökének javaslatát. Meg kell hallgatnia ezenkívül egyenként néhány tagot az illető egyházmegye székeskáptalanjából és a tanácsosok testületéből (kivéve ahol ilyen az 502. k. 3. § alapján nem jött létre). Ezenkívül, ha hasznosnak ítéli, ki kell kérnie -- egyenként és titokban -- egyes más klerikusok és világiak véleményét is (377. k. 3. §). Segédpüspök kinevezése előtt a legalább három nevet tartalmazó listát az a megyéspüspök állítja össze és terjeszti be a Szentszékhez, aki egyházmegyéje számára segédpüspököt kíván (377. k. 4. §).

5. A PÜSPÖKSZENTELÉS ÉS A HIVATALBA LÉPÉS

1065 Akit püspökké neveztek ki, köteles a pápai levél kézhezvételétől számított három hónapon belül püspökké szenteltetni magát, kivéve ha ettől törvényes akadály tartja vissza. A szentelés előtt nem veheti birtokba -- segédpüspöki, megyéspüspöki, stb. -- hivatalát (379. k.).

1066 A hivatal kánoni birtokbavétele előtt a kinevezett személynek le kell tennie a hitvallást és hűséget kell esküdni az Apostoli Szentszék iránt a hivatalosan jóváhagyott formula (SC Fid, Professio fidei et Iusiurandum fidelitatis, 1989. I. 9: AAS 81, 1989, 104--106; vö. C Fid, Rescriptum ex audientia, 1989. IX. 19: AAS 81, 1989, 1169) szerint (380. k.). A hitvallás és a hűségeskü formuláját hivatalos változatban és fordításban megújította és magyarázta a Hittani Kongregáció (Decl., 1998. VI. 29: AAS 90, 1998, 542--551). Ez utóbbi dokumentum célja az Ad tuendam fidem kezdetű motu proprio-ban jelzett (1998. V. 18: AAS 90, 1998, 457--461) hiteles, de nem tévedhetetlenül meghatározott tanítóhivatali tanítás kötelező jellegének védelme.

44. §. A MEGYÉSPÜSPÖKÖK

1. A MEGYÉSPÜSPÖKI HIVATAL JELLEGE

a. A megyéspüspök

1067 A hatályos Egyházi Törvénykönyv már nem használja a rezidenciális püspök (episcopus residentialis) fogalmát annak a püspöknek a megjelölésére, akire az egyházmegye lelkipásztori gondozását bízta (376. k.). Az ilyen püspököt ma egyértelműen megyéspüspöknek (episcopus dioecesanus) nevezik, alkalmazkodva a II. Vatikáni Zsinat szóhasználatához.

b. A megyéspüspökkel egyenlő megítélés alá eső egyéb főpásztorok

1068 A szó legszorosabb értelmében vett megyéspüspökön kívül a megyéspüspökkel azonos jogi megítélés alá esnek azok is, akik valamely részegyház vagy a 368. k. szerint azzal egyenrangú közösség élén állnak, mint pl. az apostoli kormányzó vagy a területi apát (134. k. 1. §, 381. k. 2. §). A CIC-ben általában megyéspüspök néven szerepelnek ezek a személyek is. Így a megyéspüspökökről szóló előírások rájuk is vonatkoznak, hacsak a dolog természetéből vagy a jogszabályból ennek ellenkezője nem nyilvánvaló (381. k. 2. §).

c. A megyéspüspöki hatalom

1069 A sajátosan megyéspüspöki hatalom egyházkormányzati hatalom. Egyházmegyéjében a megyéspüspöknek saját, rendes és közvetlen hatalma van mindarra, ami lelkipásztori feladatának gyakorlásához szükséges, kivéve azokban a kérdésekben, amelyeket maga a jog vagy a pápa fenntart a legfőbb egyházi hatóságnak vagy más egyházi hatóságnak (381. k. 1. §; CD 8a).

1070 A megyéspüspökök nem pusztán a pápa helynökei, hanem saját hatalmuk (potestas propria) van, mely mindenre kiterjed, ami feladatuk gyakorlásához szükséges. A megyéspüspökök egyházkormányzati hatalma általános, azaz nem csupán a jogban felsorolt ügyekre vonatkozik, hanem mindarra, ami az egyház céljával kapcsolatos az adott részegyházban. A püspöki hatalom zsinati szemléletének következménye pl. a megyéspüspökök felmentői hatalmának kiterjesztése is (lásd fent 16. §. 3. c).

2. A MEGYÉSPÜSPÖK HIVATALBA LÉPÉSE

1071 A kinevezett megyéspüspök nem vehet részt e hivatal gyakorlásában, amíg az egyházmegyét kánonilag birtokba nem vette. Gyakorolhatja azonban mindazokat a hivatalokat, amelyeket abban az egyházmegyében kinevezésekor már birtokolt (382. k. 1. §).

1072 Annak, akit megyéspüspökké neveztek ki, az egyházmegyét a kinevező levél kézhezvételétől számított négy hónapon belül kell birtokba vennie, ha még nincs püspökké szentelve. Ha már fel van szentelve, a birtokbavétel határideje két hónap. Törvényes akadály fennállása esetén a határidő meghosszabbodik (382. k. 2. §).

1073 Mint fentebb említettük, az újonnan kinevezett püspöknek a szentelődéshez három hónap határidőt ad a jog. Mivel a felszentelésnek meg kell előznie a hivatalba lépést, logikus,

hogy a megyéspüspöknek ilyen esetben a CIC a hivatal átvételére négy hónapos határidőt engedélyez.

1074 Az egyházmegye kánoni birtokbavétele abban áll, hogy a püspök az egyházmegyében személyesen vagy képviselő útján, az irodaigazgató jelenlétében bemutatja kinevező levelét a tanácsosok testületének. Erről az irodaigazgatónak iratot is kell készítenie. Újonnan alapított egyházmegyében a birtokbavétel úgy történik, hogy a kinevezett püspök a székesegyházban a megjelent klérussal és néppel közli a kinevező levelet. E közlés történhet megbízott útján is. Erről a legidősebb jelenlévő pap jegyzőkönyvet készít (382. k. 3. §). A jog ajánlja, hogy a birtokbavétel mindig liturgikus cselekmény keretében történjék, mégpedig a székesegyházban a papság és a nép részvételével (382. k. 4. §).

3. A MEGYÉSPÜSPÖK KÖTELESSÉGEI ÉS JOGAI

1075 A megyéspüspök lelkipásztori feladatát az egész rábízott hívő nép irányában gyakorolja. Épp ezért ügyelnie kell az egyházmegyéjében tartózkodók különböző csoportjaira, korukból, helyzetükből, nemzetiségükből, rítusukból adódó sajátosságaikra. E csoportokról való lelkipásztori gondoskodás irányelveit főként a Püspöki Kongregáció 1973. II. 22-én kiadott, Ecclesiae imago kezdetű direktóriuma (Leges V, 6462-6539) tartalmazza. Különleges küldetése van a nem katolikus keresztényekhez fűződő ökumenikus kapcsolatok terén, valamint arra is, hogy Krisztus világosságát felragyogtassa a nem keresztények számára (vö. 383. k.). Speciális gondoskodásával kell kísérnie a püspöknek a papokat. Meg kell őket hallgatnia mint segítő társait és tanácsadóit. Védelmeznie kell jogaikat, gondoskodnia kell arról, hogy kötelességeiket kellően teljesítsék, de arról is, hogy ne hiányozzanak számukra a lelki és szellemi életükhöz szükséges eszközök és intézmények. Törődnie kell a papság tisztaságának és társadalombiztosításával (384. k.) is. Támogatnia kell a megszentelt életre szóló, a papi és a missziós hivatásokat (385. k.).

1076 Mint Adolfo Longhitano más szerzőkkel együtt méltán hangsúlyozza [113], a CIC a megyéspüspök feladatait a Christus Dominus kezdetű zsinati határozat nyomán az egyházra bízott hármasság szerint csoportosítja. E feladatok összességét kimerítően csak úgy lehetne bemutatni, ha az egész egyházi jogi anyagot ebből a szempontból vizsgálnánk végig [114]. Amikor a Codexnek a megyéspüspökökről szóló cikkelye bizonyos feladatokat megnevez, csupán sommás utalásokra szorítkozik. A megyéspüspökök pasztorális teendőinek részleteiről a Püspöki Kongregáció Ecclesiae imago kezdetű direktóriuma rendelkezik (Leges V, 6462--6539). Minthogy ez a végrehajtási utasítás jellegű jogszabály nem a hatályát veszített régi CIC, hanem a II. Vatikáni Zsinat (vö. CD 44) határozatai végrehajtására született, döntő többségében ma is hatályos előírásokat tartalmaz.

1077 A tanítói feladat körében kötelessége a gyakori prédikáció, az igeszolgálat végzésének ellenőrzése, továbbá a hit teljességének és egységének védelme (386. k.).

1078 A megszentelői feladat terén köteles példát adni az életszentségre és segíteni erre híveit az egyes keresztények hivatása szerinti módon. Azon is igyekeznie kell, hogy a hívek a szentségek által gyarapodjanak a kegyelemben (387. k.). Az egyházmegye birtokbavétele után minden vasárnap és kötelező ünnepen tartozik misét felajánlani a rábízott népért (388. k.).

1079 Az ilyen pro populo mise a püspök személyes kötelessége. Ha a misézéstől törvényes akadály tartja vissza (pl. beteg), végeztetheti e szentmisét mással is, vagy felajánlhatja személyesen, de más napon (388. k. 2. §). Mindenesetre ilyenkor sem mentesül a

kötelezettség alól. Ha viszont egyszerre több egyházmegyét kormányoz, elegendő egyetlen szentmisét felajánlania (388. k. 3. §). A pro populo mise felajánlásának kötelezettsége a mulasztással nem szűnik meg. Aki nem tett neki eleget, köteles marad ugyanannyi szentmisének (bármely napon való) felajánlására (388. k. 4. §).

1080 Köteles a püspök a székesegyházban, vagy az egyházmegye más templomában gyakran szentmisét mondani, különösen ünnepeken (389. k.). Egyházmegyéjében természetesen jogosult is főpapi szertartások végzésére, annak területén kívül viszont csak a helyi ordinárius legalább vélelmezett beleegyezésével (390. k.).

1081 A kormányzói feladat terén a megyéspüspök joga és kötelessége, hogy egyházmegyéjét a jog előírásainak megfelelően törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalommal kormányozza (391. k. 1. §). A törvényhozó hatalmat a püspöknek személyesen kell gyakorolnia (még ha ebben tanácsadó testületek állnak is rendelkezésére). A végrehajtó hatalmat mind személyesen, mind helynökei útján[115], a bírói hatalmat pedig vagy személyesen, vagy a jog előírásai szerint a bírósági helynök és az egyházmegyei bírók útján (vö. 1419--1426. k.) gyakorolhatja (391. k. 2. §).

1082 Törvényhozói hatalmát a püspök a magasabb jog keretei között gyakorolhatja (135. k. 2. §). Olykor a CIC kifejezetten utal is erre a püspöki törvényhozó tevékenységre. Ilyen utalásnak számítanak azok a helyek is, ahol a Codex a kérdésben a részleges jogot mondja irányadónak[116].

1083 A fent felsorolt általános püspöki kötelességeken és jogokon kívül a CIC megfelelő cikkelye külön is említi az alábbiakat:

1084 1) Az egyházfegyelemre való felügyelet a megyéspüspöknek olyan feladata, mely arra is kötelezi, hogy egyházmegyéjében sürgesse az összes egyházi törvény megtartását, különösen az igeszolgalat, a szentségek s szentelmények kiszolgáltatása, a kultusz, és a vagyonkezelés terén (392. k.).

1085 2) A megyéspüspök az egyházmegyét minden jogügyletben képviseli (393. k.).

1086 3) Köteles egyházmegyéjében az egész apostoli tevékenységet irányítani és összehangolni (394. k.).

1087 4) A megyéspüspök köteles a helybenlakásra. Ez azt jelenti, hogy az egyházmegye területén kell laknia (de nem feltétlenül a székesegyház közelében, mint a régi jog szerint -- vö. 1917-es CIC 338. k. 3. §).

1088 Hivatalos elfoglaltság miatti távollét esetét kivéve ezért évente összesen egy hónapnál tovább nem szabad egyházmegyéjén kívül tartózkodnia, s ezt is csak akkor, ha biztosítva van, hogy egyházmegyéjét emiatt kár nem éri. Karácsonykor, nagyhéten, húsvétkor, pünkösdkor és úrnapiján csak súlyos és sürgős okból lehet távol egyházmegyéjétől. Ha pedig hat hónapnál tovább tartózkodik törvénytelenül egyházmegyéjén kívül, a metropolitának értesítenie kell erről a Szentszéknek. Ha a metropolita követné el ezt a hibát, a legrégebben kinevezett szuffragáneus püspököt terheli a bejelentés kötelezettsége (395. k.).

1089 5) A kánoni látogatás kötelezettsége azt jelenti, hogy a püspöknek egyházmegyéjét évente részben vagy egészében meg kell látogatnia, mégpedig úgy, hogy legalább ötvenként

az egész egyházmegye sorra kerüljön. E látogatásokat a püspöknek személyesen kell végeznie, de ha törvényesen akadályozva van, rábízhatja ezt koadjutorra, segédpüspökre, általános vagy püspöki helynökre, illetve más papra is (396. k. 1. §). A püspök segítőül maga mellé vehet a látogatáshoz egy vagy több általa kiválasztott klerikust (396. k. 2. §).

1090 A kánoni látogatásnak már az ókeresztény kortól vannak nyomai. A XI--XIII. században e feladatot a főesperesek látták el. A XIII. századtól a kánoni látogatás különösen intenzív gyakorlattá válik[117]. A rendes püspöki látogatás kiterjed azokra a személyekre és dolgokra (katolikus intézmények, szent dolgok, szent helyek), akik, illetve amelyek az egyházmegye területén vannak. Ám pápai jogú szerzetes intézmények tagjait és házait a püspök csak a jogban említett esetekben látogathatja (397. k.).

1091 6) Az ötévenkénti jelentést (relatio quinquennalis) a megyéspüspökök kötelesek a pápának betérjeszteni. Benne az Apostoli Szentszék által meghatározott formában kell leírni az egyházmegye állapotát. Ehhez szükséges formulákat tett közzé az Államtitkárság 1975-ben (Normae part., Formulae relationis quinquennalis: Leges V, 7136--7145). A Püspöki Kongregáció határozta meg azt, hogy melyik egyházmegyére mikor kerül a sor (399. k. 1. §; vö. pl. SC Ep, Decr., Ad Romanam Ecclesiam, 1975. VI. 29: AAS 67, 1975, 674--676). Ez a beosztás régiók szerinti rendet követ. Ha a jelentés betérjesztésére kijelölt év akár részben is a megyéspüspök hivatali működésének első két évébe esik, az új megyéspüspök ez alkalommal még nem köteles a jelentést benyújtani (399. k. 2. §).

1092 7) Az ad limina látogatás a megyéspüspökök számára abban az évben kötelező, amikor a fent említett jelentést be kell terjeszteniük. E nagy múltú jogintézmény[118] ma abban áll, hogy a megyéspüspöknek Rómába kell utaznia, hogy ott megadja a tiszteletet Szent Péter és Pál apostol sírjának, s megjelenjék a római pápa előtt (400. k. 1. §). Ez alkalommal a pápa előtt tett látogatás eredményesebb lebonyolítása végett a püspökök az Apostoli Szentszék illetékes hatóságaival is kapcsolatba lépnek. E kötelességnek a megyéspüspökök személyesen tartoznak eleget tenni. Törvényes akadályoztatásuk esetén megtehetik ezt koadjutoruk vagy segédpüspökük útján, vagy olyan pap által, aki az egyházmegyéhez tartozik és annak területén is lakik (400. k. 2. §). Az apostoli vikárius e kötelességének Rómában élő képviselője útján is eleget tehet. Az apostoli prefektus pedig -- noha egyébként a megyéspüspökkel azonos megítélés alá esik -- ad limina látogatásra nem köteles (400. k. 3. §). Az „ad limina” látogatás direktóriumát a Püspöki Kongregáció 1988. VI. 29-én adta ki (EV 11, 644--682; magyarázó függelékekkel).

4. A MEGYÉSPÜSPÖK MEGVÁLÁSA HIVATALÁTÓL

a. A lemondás

1093 Azt a megyéspüspököt, aki betöltötte hetvenötödik életévét, a jog udvariasan, de kötelező jelleggel felszólítja, hogy nyújtsa be a pápának lemondását hivataláról. Erről a lemondásról a pápa jogosult dönten (401. k. 1. §). E döntés általában vagy egyszerűen a lemondás azonnali elfogadását tartalmazza, vagy a lemondás elfogadásával egyidejűleg felkéri az érintettet, hogy még egy bizonyos ideig lássa el hivatalát[119].

1094 A betegség vagy más súlyos ok miatt hivatalának betöltésére már nem teljesen alkalmas megyéspüspököt a jog nyomatékkel szólítja fel a lemondásra (401. k. 2. §).

1095 Az a püspök, akinek lemondását elfogadták, megtartja hajdani egyházmegyéjének címét, de „érdemesülti” (emeritus) minőségben („érdemesült NN-i püspök”). Ha óhajtja, lakását is megtarthatja abban az egyházmegyében, hacsak a Szentszék másként nem rendelkezik (402. k. 1. §). A hivatalukról lemondott püspökök méltó ellátásának biztosításáról a püspöki konferenciának kell gondoskodnia, ám az elsődleges ellátási kötelezettség azt az egyházmegyét terheli, amelynek az érintett a püspöke volt (402. k. 2. §).

b. A hivatalvesztés egyéb módjai

1096 Szemben az ókeresztény kor hagyományával, mely tiltotta a püspökök áthelyezését[120], a hatályos egyházbjogban nincs akadálya annak, hogy a pápa egy püspököt az egyetemes szabályok szerint áthelyezzen[121]. Ugyancsak módjában áll a pápának (vö. 1405. k. 1. § 3) súlyos büntetendő cselekmények miatt a püspököt megfosztani hivatalától (vö. 196. k.). Ezért a CIC a püspöki szék megüresedésének módjai között a megyéspüspök halálán kívül a pápától elfogadott lemondást, az áthelyezést és a megfosztást (privatio) említi (416. k.). Nem szól viszont az elmozdításról (amotio). Ez a megyéspüspöki tisztség sajátos szilárdságára utal. Elvileg természetesen a legfőbb egyházi hatóságnak joga lehet arra, hogy egy megyéspüspököt -- nem büntetésként -- elmozdítson, de ezt az esetet a törvényhozó általános hivatalvesztési formaként nem helyezi kilátásba.

45. §. A KOADJUTOROK ÉS A SEGÉDPÜSPÖKÖK

1. FOGALMUK ÉS FAJAIK

1097 Mind a koadjutorok, mind a segédpüspökök az egyházmegyébe beosztott, a megyéspüspök munkáját segítő címzetes püspökök. E püspököknek a CIC három fajtáját különbözteti meg:

1098 1) A segédpüspök (Episcopus auxiliaris) nem rendelkezik utódlási joggal. Kinevezése a megyéspüspök kérésére történik. Egy egyházmegyében több segédpüspök is lehet (403. k. 1. §).

1099 2) A különleges jogokkal felruházott segédpüspök (Episcopus auxiliaris specialibus facultatibus instructus) kinevezésére igen súlyos, esetleg épp személyes jellegű körülmények esetén kerülhet sor (403. k. 2. §). A kinevezést nem előzi meg a megyéspüspök kérése.

1100 3) A koadjutor (Episcopus coadiutor) kinevezését a Szentszék hivatalból, nem feltétlenül a megyéspüspök kérésére végzi. Szintén különleges jogokkal van felruházva. Tisztségének sajátossága, hogy utódlási joggal rendelkezik (403. k. 3. §).

1101 A régi Codexben az egyházmegyei szolgálatot végző összes címzetes püspöknek koadjutor volt a neve, közülük egyesek a püspök személyéhez, mások az egyházmegyéhez voltak rendelve (vö. 1917-es CIC 350--353. k.). Ma csak azokat hívjuk koadjutornak, akiknek az illető egyházmegye püspöki székére utódlási joguk van.

2. HIVATALBA LÉPÉSÜK

1102 A koadjutor akkor lép hivatalba, mikor a pápai kinevező levelet a megyéspüspöknek és a tanácsosok testületének személyesen vagy képviselő útján bemutatja, az irodaigazgató jelenlétében, aki erről jegyzőkönyvet köteles felvenni (404. k. 1. §). A segédpüspök ugyanígy

veszi birtokba hivatalát, de kinevezését a tanácsosok testületének nem kell bemutatnia (404. k. 2. §). Ha viszont a megyéspüspök teljesen akadályozva van, mind a segédpüspök, mind a koadjutor elegendő, ha a tanácsosok testületének mutatja be kinevezését. Az irodaigazgató szerepe ilyenkor is ugyanaz, mint rendes körülmények között (404. k. 3. §).

3. KÖTELESSÉGEIK ÉS JOGAIK

1103 A koadjutorok és segédpüspökök kötelességeit és jogait egyrészt maga az egyházjog (405--411. k.), másrészt kinek-kinek a kinevező levele határozza meg (405. k. 1. §). A CIC az alábbi sajátos kötelességeket és jogokat említi különösen:

1104 1) A koadjutor és a különleges felhatalmazással rendelkező segédpüspök a megyéspüspököt az egész egyházmegye kormányzásában segíti, s távolléte vagy akadályoztatása esetén helyettesíti (405. k. 2. §).

1105 2) Általános helynökké kinevezni köteles a megyéspüspök a koadjutort, illetve a különleges felhatalmazással rendelkező segédpüspököt. Olyan feladatokkal is inkább őket tartozik megbízni, mint másokat, amelyek a jog szerint különleges megbízást (mandatum speciale) kívánnak[122]. A többi segédpüspököt viszont -- hacsak pápai kinevező levelük másként nem rendelkezik -- a megyéspüspök nem köteles feltétlenül általános helynökké tenni, de legalább püspöki helynökké ki kell neveznie őket (406. k.).

1106 3) Az együttműködés a megyéspüspökkel feladatuk gyakorlása során mind a koadjutorok, mind a segédpüspökök számára kötelező, hiszen mindnyájan a megyéspüspök gondjának megosztására hivatottak. A vélemény kikérése a megyéspüspök és a koadjutor, illetve a különleges felhatalmazással rendelkező segédpüspök között kölcsönösen kötelező. A többi segédpüspök véleményét a megyéspüspöknek jelentős ügyekben másokénál előbb kell kérnie (407. k.).

1107 4) A megyéspüspök kívánságára, ha megfelelő akadály ezt nem gátolja, mind a koadjutor, mind a segédpüspök tartozik elvégezni a főpapi liturgikus és más olyan funkciókat, melyekre a megyéspüspök köteles. Azokat a püspöki jogokat és feladatokat, melyeket a koadjutor vagy a segédpüspök gyakorolhat, a megyéspüspöknek nem szabad általában másra bízni (408. k.). Tehát pl. nem szabad mindig papot küldenie bérmálni, ha van egészséges segédpüspök.

1108 5) A helybenlakás kötelezettsége a koadjutort és a segédpüspököt éppúgy terheli, mint magát a megyéspüspököt (410. k.).

4. HELYZETÜK SZÉKÜRESEDÉSKOR

1109 Ha a püspöki szék megüresedik, a koadjutor rögtön megyéspüspökké lép elő, feltéve ha (koadjutori -- vö. 404. k. 1. §) hivatalát már törvényesen birtokba vette (409. k. 1.§)[123].

1110 Ha széküresedés idején van olyan segédpüspök, aki általános vagy püspöki helynöki tisztséget visel, akkor ez -- ellentétben a többi helynökkel (481. k. 1 §) -- megtartja ezt a hivatalát az üresedés alatt is. Üresedés idején ezek a helynöki hivatalt betöltő segédpüspökök feladatukat az egyházmegyei kormányzó irányítása alatt gyakorolják (409. k. 2. §).

5. LEMONDÁSUK

1111 A koadjutorok és a segédpüspökök a megyéspüspökökhöz hasonlóan hetvenötödik életévük betöltésekor, valamint betegség vagy más súlyos ok esetén kötelesek lemondásukat a pápának (és nem a megyéspüspöknek) benyújtani (411. k., vö. 401. k. 1. §).

46. §. A PÜSPÖKI SZÉK AKADÁLYOZTATÁSA ÉS MEGÜRESEDÉSE

1. A PÜSPÖKI SZÉK AKADÁLYOZTATÁSA

1112 A püspöki széket akkor tekintjük akadályozottnak (sedes impedita), ha a megyéspüspököt fogság, kényszerű távollét vagy képtelenség (pl. betegség) teljesen visszatartja attól, hogy lelkipásztori feladatát az egyházmegyében ellássa, és még levél útján sem tud egyházmegyéjével kapcsolatot tartani (412. k.).

1113 A gyakorlatban a legnehezebb kérdés az, hogy ki dönti el, mikor van a szék valóban akadályozva. A törvénykönyvet átdolgozó bizottság titkársága és tanácsadói azt válaszolták erre, hogy ha a Szentszék nem nyilatkozik, akkor annak a személynek kell ezt megítélnie, aki az alábbi lista szerint az egyházmegye kormányzásában ilyenkor következne. Ha pedig ilyen lista nem volna, a döntés a tanácsosok testületére hárulna (Comm 14, 1982, 220)[124].

1114 Ilyenkor, ha a Szentszék másként nem rendelkezik, az egyházmegye vezetését sorrendben az alábbi személyek veszik át:

1115 1) A koadjutor, ha van.

1116 2) Ha koadjutor nincs, vagy szintén akadályozva van, akkor az veszi át az egyházmegye kormányzását, aki azon a listán következik (az ott megszabott sorrendben), amelyet a püspöknek erre az esetre hivatalának birtokba vétele után mielőbb össze kell állítani. Ezt a jegyzéket közölni kell a metropolitával, és háromévenként meg kell újítani. Egyházmegyei példányát az irodaigazgatónak kell titkos iratként őrizni. Ebben a jegyzékben segédpüspökök, általános helynökök, püspöki helynökök vagy más papok szerepelnek. A sorrendet nem hivataluk, hanem a megyéspüspök határozza meg (413. k. 1. §)[125].

1117 3) Ha nincs koadjutor, vagy akadályozva van, és a lista is hiányzik, akkor a tanácsosok testületének kell az egyházmegye kormányzására egy papot megválasztania (413. k. 2. §). Aki akadályoztatás esetén a fentiek szerint az egyházmegye kormányzását átvette, az köteles erről a Szentszéket mielőbb értesíteni (413. k. 3. §).

1118 Az ilyen kormányzó jogköre azonos azzal, ami a jog szerint az egyházmegyei kormányzót illeti (414. k.).

1119 Ha a szék akadályoztatásának egy különleges esete áll elő, nevezetesen, ha egyházi büntetés tiltja el (vö. 1331. k. 1. §, 1333. k. 1. §) a megyéspüspököt feladata gyakorlásától, akkor a metropolitának, illetve ha nincs metropolita, vagy ő esett büntetésbe, a püspöki[126] kinevezés szerint rangidős szuffragáneusnak a kötelessége, hogy az esetet a Szentszéknek jelentse s rendelkezését kérje (415. k.). A Szentszékhez azért kell ilyenkor fordulni, mert a püspök felfüggesztődése esetén az általános és püspöki helynökök sem gyakorolhatják

hivatalukat, hacsak püspökké nincsenek szentelve (481. k. 1. §). Amíg a Szentszék nem intézkedik, a szerzők szerint a szék akadályoztatásáról szóló általános szabályokat kell alkalmazni[127].

1120 Kérdés, hogy a gyakorlatban mikor fordulhat elő ilyen eset. A püspökök büntető ügyei ugyanis, irányuljanak azok akár büntetés utólagos kiszabására, akár a már önmagától beállott büntetés kinyilvánítására, a római pápának vannak fenntartva (1405. k. 1. § 3). Aligha képzelhető el tehát olyan eset, amikor a Szentszék a büntetésről később értesül, mint a helybeliek. Esetleg akkor lehet ilyenről szó, ha egy püspök szentszéki engedély nélkül nyilvánosan püspököt szentel, s így önmagától beállott büntetése már a kinyilvánítása előtt is közismert (vö. 1352. k. 2. §). Ám még ilyenkor is nagy kérdés, mennyire lehet közismert az illető tettének súlyos beszámíthatósága.

2. A PÜSPÖKI SZÉK MEGÜRESEDÉSE

1121 Mint említettük, a püspöki szék a megyéspüspök halálával vagy hivatalvesztésével (lásd fent -- 44. §. 4) üresedik meg (416. k.).

1122 Üresedés idején az egyházmegye ideiglenes vezetése a fő jogi probléma. Ha az üresedés elhalálozás útján történik, akkor a nehézséget az okozza, hogy erről a tényről az illetékesek nem feltétlenül értesülnek azonnal. Mindenesetre a püspök haláláról a segédpüspök vagy ennek hiányában a tanácsosi testület köteles mielőbb értesíteni az Apostoli Szentszékét (422. k.). Az általános helynök, illetve püspöki helynök az üresedéssel automatikusan elveszíti hivatalát (481. k. 1.§). Mégis a CIC a jogbiztonság kedvéért úgy rendelkezik, hogy érvényesek mindazok az intézkedéseik, amelyeket a megyéspüspök haláláról való biztos értesülés előtt hoztak. Ugyanígy érvényesek a megyéspüspöknek, valamint általános és püspöki helynökeinek azok a cselekményei, amelyeket a püspöki szék megüresedését okozó pápai intézkedésről való biztos értesülés előtt hoztak (417. k.).

1123 Áthelyezéssel keletkezett széküresedéskor sajátos szabályok érvényesülnek. A szék akkor üresedik meg, amikor a püspök az új egyházmegyéjét birtokba vette. Erre viszont az áthelyezésről való biztos értesüléstől számított két hónapon belül köteles. Az értesülés és az új hivatal birtokbavétele közötti időben régi egyházmegyéjét korlátozottabb jogkörrel vezeti: jogai és kötelességei azonosak az egyházmegyei kormányzóéval. Viszont részesül korábbi teljes jövedelmében. Ebben az átmeneti időben az általános és a püspöki helynökök hatalma már megszűnik (418. k.). Az egyházmegye ideiglenes vezetése két szakaszra oszlik:

1124 1) A szék megüresedéséről való biztos értesüléstől az egyházmegyei kormányzó kijelöléséig csak rövid időnek szabad eltelnie. Ebben a szakaszban az egyházmegye vezetése a legrégebben püspökké kinevezett[128] segédpüspökre száll. Ha segédpüspök nincsen, és a Szentszék másként nem rendelkezett, akkor a kormányzat a tanácsosok testületére hárul. Ennek feladatait egyes egyházmegyékben -- hazánkban azonban már nem -- külön rendelkezés alapján ma is a káptalan tölti be. Aki ilyen ideiglenes jelleggel átveszi a kormányzást, annak azonnal össze kell hívnia azt a testületet, mely az egyházmegyei kormányzó megválasztására jogosult (419. k.). Egyébként ez az ideiglenes vezető olyan jogkörrel rendelkezik, mint ami az általános helynököt illeti (426. k.). Természetesen vonatkoznak rá a 428. k. korlátozásai.

1125 2) Az egyházmegyei kormányzó (administrator dioecesanus) működésének ideje az egyházmegye ideiglenes vezetésének második -- hosszabb -- szakasza. A fent említett testületnek (tanácsosok testülete, illetve néhol a káptalan) a széküresedésről való biztos értesüléstől számított nyolc napon belül meg kell választania az egyházmegyei kormányzót. Ha erre bármi okból nem kerül sor, a kormányzó kijelölése a metropolitára száll, vagy annak hiányában a legrégebben püspökké kinevezett szuffragáneusra (421. k.).

1126 A régi egyházjogban az egyházmegyei kormányzó tisztségének a káptalani helynök feladatköre felelt meg. Mivel azonban ma már ez a választás nem feltétlenül a káptalan dolga, s mivel a megválasztásig terjedő időben sem a káptalanra száll az ideiglenes kormányzás, az elnevezés megváltozott.

1127 Az olyan egyházmegyékben, amelyek nem tartoznak egyetlen egyháztartományhoz sem, vagy olyan érseki egyházmegyékben, ahol nincsenek szuffragáneus püspökségek, a kormányzó választásának elmaradása esetén megoldatlan kérdésnek látszik, hogy kire száll a kinevezés joga. Az 1917-es CIC 432. k. 2. §-a, mely a hatályos 421. k. 2. §-ának forrását képezi, még magyarázható volt az 1917-es CIC 285. kánonjának fényében, mely arról szólt, hogy a szuffragáneus nélküli érsek a Szentszék jóváhagyásával olyan szomszédos metropolitát tartozik választani, akinek tartományi zsinatán részt vesz. Ezért a szerzők szerint a kinevezés joga erre a metropolitára háramlott[129].

1128 A kormányzó kijelölésének joga akkor is a metropolitára, illetve a rangidős szuffragáneusra száll, ha tartottak ugyan választást, de olyan jelöltet választottak, aki híjával van az érvényes választáshoz szükséges tulajdonságoknak (425. k. 3. §). Ha a választás nem a személy alkalmatlansága miatt, hanem formai okból volt érvénytelen, akkor a régi irodalom épp a gyakori jogbizonytalanság miatt különféle eseteket különböztetett meg[130].

1129 Az egyházmegyei kormányzó hivatalát elnyeri, ha választását elfogadja. Ez a választás megerősítésre nem szorul (427. k. 2. §). Csak egyetlen egyházmegyei kormányzó választható, különben a választás érvénytelen (463. k. 1. §). Ha az egyházmegyei vagyongazdát választják kormányzóvá, helyére a gazdasági tanácsnak ideiglenesen más vagyongazdát kell választania (423. k. 2. §). A választás módja az általános szabályokhoz igazodik (424. k., vö. 165--178. k.). Az egyházmegyei kormányzói tisztségre való alkalmasság érvényességi feltétele, hogy a jelölt: pap legyen, legalább harmincöt éves legyen, és az adott püspöki székre még ne legyen megválasztva, nevezve vagy bemutatva (425. k. 1. §). A megengedettséghez szükséges az is, hogy a jelölt a katolikus tanítás szempontjából és okosság tekintetében is kiváló legyen (425. k. 2. §).

1130 Az egyházmegyei kormányzó jogai és kötelességei (vö. pl. 429. k., 388. k.) olyanok, mint a megyéspüspöké, kivéve azokat a dolgokat, melyek természetüknél fogva vagy a jog szerint nem illetik (427. k. 1. §). Általános korlátozást jelent az az elv, hogy széküresedés idején semmi újításnak nem szabad történnie (428. k. 1. §). Sajátos kötelessége az egyházmegyei kormányzónak, hogy megválasztásáról a Szentszékkel mielőbb értesítse (422. k.).

1131 Az egyházmegyei kormányzó hivatalát elveszíti: a) az új püspök hivatalba lépésével; b) az Apostoli Szentszék elmozdító intézkedésével (de nem a választói testület visszahívásával!); c) a választásra illetékes testület előtt hiteles formában bemutatott lemondással, mely azonban elfogadásra nem szorul. Ha az egyházmegyei kormányzó hivatala

elmozdítás, lemondás vagy halál útján üresedik meg, másik kormányzót kell választani (430. k.).

1132 Ebben az összefüggésben is egyenlő megítélés alá esik a megyéspüspökkel az apostoli kormányzó. Az egyházmegyei kormányzó ugyanis az ő hivatalba lépésével is elveszíti tisztségét.

47. §. A RÉSZEGYHÁZAK CSOPORTJAI

1133 A II. Vatikáni Zsinat egyháztana középponti fogalomként kezeli a communiót (pl. LG 13, 23). Az egyház egyetemes valósága a részegyházak közösségében áll fenn. Az egyházban nemcsak az egyes tagok és a püspökök vannak közösségben egymással, hanem a különböző részegyházak is. Ez a teológiai tény adja az egyes részegyházakból álló csoportok különleges értékét. Itt tehát nem csupán hagyományosan kialakult közigazgatási egységekről van szó, hanem ennek a közösségnek a történelmileg konkrét megvalósulásáról. Amint már a részegyházak fogalmának meghatározásakor említettük, ez a részegyházak közötti communio semmiképp sem azt jelenti, hogy az egyetemes egyház csupán a részegyházak valamiféle szövetsége volna. A communionnak az alapvető éltetője éppen az, hogy a részegyházak az egyetlen egyetemes egyház képmásai, és közösségben vannak az egység láthatóan működő elvével, Szent Péter utódával.

1. AZ EGYHÁZTARTOMÁNY

1134 Az egyháztartományok szervezeti formája a Niceai Zsinat 4-6. kánonjában rögzített szabályokból kiindulva bontakozott ki előbb keleten, majd nyugaton is, követve a római birodalom tartományokra való beosztásának modelljét. A tartományi rendszer kiépítésének az egyházban -- mint Hans Erich Feine hangsúlyozza[131] -- valószínűleg a püspökválasztási jog terén fellépett zavarok és a zsinatokon szereplő kívülálló püspökök ténykedése lehettek a fő indítékai.

1135 A közös lelkipásztori tevékenység előmozdítására és a püspökök közti kapcsolat elősegítésére a szomszédos részegyházak területileg körülhatárolt egyháztartományokba (provincia ecclesiastica) szerveződnek (431. k. 1. §). A mai egyházjog általános elve az, hogy a tartomány területén belül minden részegyháznak (nem csupán a szoros értelemben vett egyházmegyéknek) az illető egyháztartományhoz kell tartoznia. Tartományon kívüli, ún. exempt egyházmegyék léte általában nem kívánatos (431. k. 2. §).

1136 Az egyháztartomány fölött a felsőbb egyházi hatóságokon kívül -- a jogban megjelölt vonatkozásokban -- a metropolita és a tartományi zsinat rendelkezik egyházkormányzati hatalommal (vö. 432. k. 1. §, 439. k. 2. §, 440. k., 442. k., 952. k. stb.).

1137 Egyháztartományt -- az érdekelt püspökök meghallgatásával -- csakis a legfőbb egyházi hatóság létesíthet. Ugyanez a hatóság az egyedüli illetékes a tartományok megváltoztatására és megszüntetésére is (431. k. 3. §). Az egyháztartomány magánál a jognál fogva jogi személy (432. k. 2. §).

2. A METROPOLITA

1138 Az egyháztartomány élén álló érseket metropolitának nevezzük. Az egyháztartományokon belül a pápa kijelöl vagy jóváhagy egy olyan püspöki széket

(egyházmegyét), amelyhez tartósan hozzá van kötve a metropolitai tisztség (435. k.). Az ilyen egyházmegyét főegyházmegyének (Archidioecesis) mondjuk. Hazánkban négy főegyházmegye van: az esztergomi, a kalocsai az egri és a veszprémi. A tartomány többi egyházmegyéjét szuffragáneos egyházmegyének hívjuk. Az élükön álló megyéspüspököt a metropolitához képest szuffragáneos püspöknek nevezzük.

1139 A metropolita jogállását a IV. századtól (tehát gyakorlatilag kezdettől) az jellemezte, hogy nem volt ugyan mindenben előljárója a tartomány püspökeinek, mégis bizonyos különleges jogokat élvezett, pl. a püspökválasztás megerősítése, a tartomány látogatása és bizonyos fokú felügyelete, a tartományi zsinat összehívása és a rajta való elnöklés az ő feladata volt[132].

1140 A metropolita jogai ma elég mérsékelték[133]. Egy részük egyházkormányzati hatalommal jár, más részük inkább tiszteleti jellegű.

1141 A kormányzati hatalom terén az általános elv az, hogy a szuffragáneos egyházmegyékben a metropolitának csak arra van illetékessége, amit a jog kifejezetten megenged a számára. Ez az elv azon a tényen alapszik, hogy a metropolitai hatalom vikáriusi (helyettesi) jellegű, vagyis az egyik megyéspüspök a másik fölött kormányzati hatalmat csak a legfőbb egyházi hatóság megbízásából gyakorolhat. A metropolita kormányzati jogosítványai az alárendelt egyházmegyékben a következők:

1142 1) Felügyelet a hit és az egyházfegyelem terén. A tapasztalt visszaéléseket a metropolita általában maga nem korrigálhatja, hanem értesítenie kell ezekről a római pápát (436. k. 1. § 1).

1143 2) Kánoni látogatás végzése. Erre a metropolita a szuffragáneos egyházmegyében akkor jogosult, ha ezt annak főpásztora elmulasztotta. Ám ilyenkor is szüksége van a Szentszék előzetes jóváhagyására (436. k. 1. § 2).

1144 3) Egyházmegyei kormányzó kijelölése. Ez a feladat a metropolitát a 421. k. 2. §-a és a 425. k. 3. §-a szerint terheli.

1145 4) A Szentszéktől kapott különleges feladatok és hatalmak. Ilyeneket a metropolita indokolt esetben szokott csak elnyerni. Tartalmukat a részleges jog határozza meg (436. k. 2. §).

A metropolita tiszteleti jogai jobbadán liturgikus jellegűek:

1146 1) A főpapi funkciók végzésére a metropolita tartománya minden templomában jogosult, mégpedig olyan ünnepélyességgel, mint a megyéspüspök a saját egyházmegyéjében. A tartományban lévő székesegyházakban a metropolita ilyen ünnepi szertartást akkor végez megengedetten, ha előtte értesíti a helyi megyéspüspököt (426. k. 3. §).

1147 2) A pallium elnyerése és viselése kapcsán a metropolitának kötelességei és jogai egyaránt vannak.

1148 500 körül jelennek meg az első emlékek arról, hogy a pápa bizonyos kiemelkedő püspököknek palliumot adományoz[134]. A klasszikus kánonjogban bőséges kazuisztika alakult ki arról, hogy milyen jogkövetkezményekkel jár, ha egy érsek nem kéri kellő időn

belül a pápától ezt a hatalmát és függőségét szimbolizáló jelvényt. Mai alakjában a pallium kb. háromujjnyi széles gyapjúszalag, mely a nyak körül bő, gallérszerű kört alkotva helyezkedik el. Színe fehér, négy fekete kereszt díszíti. Elöl és hátul középen egy-egy rövid függelék járul hozzá, melyet további egy-egy kereszt ékesít. A palliumok átadásuk előtt Szent Péter sírján nyugszanak, így tágabb értelemben ereklye jellegük is van.

1149 Ma a pallium azt a hatalmat jelöli, amivel a jog a római egyházzal közösségben lévő metropolitát tartományában felruházta (437. k. 1. §). A metropolita püspökké szentelése, vagy ha már fel volt szentelve kinevezése után három hónapon belül köteles a pápától személyesen vagy képviselő útján kérni a palliumot (uo.). Ezt a megkülönböztető díszet a metropolita tartományának minden templomában használhatja a liturgikus törvények szerint, tartományán kívül viszont még a helyi megyéspüspök hozzájárulásával sem (437. k. 2. §). Ha a metropolitát másik metropolitai székbe helyezik át, új palliumra van szüksége (437. k. 3. §).

3. AZ EGYHÁZI RÉGIÓ

1150 Az egyházi régió fogalma zsinati eredetű (CD 41). Jelentése a Codex előkészítése során több változáson ment keresztül (vö. Comm 12, 1980, 253). Eleinte úgy tervezték, hogy az egy püspöki konferencia alá tartozó tartományok összessége fogja a régiót jelenteni. A hatályos CIC azonban régión a szomszédos tartományoknak egy országos szintnél kisebb összességét érti (433. k. 1. §). A régió létesítése nem kötelező. Indokolt esetben a püspöki konferencia javaslatára a Szentszék alapíthatja meg. Nem is szükségképpen jogi személy, de a Szentszék személyiséggel is felruházhatja (433. k. 1--2. §).

1151 A régió püspökeinek külön gyűlése nem püspöki konferencia a szó szoros értelmében (vö. 434. k.). E gyűlés feladata az adott régióban az együttműködés és a közös lelkipásztori tevékenység előmozdítása. A püspöki konferenciák jogai azonban ezt a gyűlést nem illetik meg, kivéve ha a Szentszék e jogok valamelyikével a regionális konferenciát is külön felruházta (uo.)[135].

4. A PATRIARCHÁTUS ÉS A PRIMÁCIA A LATIN EGYHÁZBAN

1152 A pátriárka és a primás az egyetemes latin egyházjog szerint a tiszteletbeli elsőbbségen kívül semmilyen kormányzati hatalommal nem rendelkezik, kivéve ha egyesek esetében ezt pápai kiváltság vagy jóváhagyott jogszokás bizonyítja (438. k.). A törvénykönyv általános elvéből az következik, hogy aki azt állítja, hogy egy primás vagy egy nyugati pátriárka sajátos egyházkormányzati hatalommal rendelkezik, annak kell ezt bizonyítania.

1153 Ma tehát a pátriárka és a primás a metropolitánál magasabb címek, melyek a részegyházak egy tartománynál nagyobb csoportjának vezetői tisztségével legalább történelmi kapcsolatban vannak.

1154 Régen a latin kánonjogi szerzők megkülönböztettek nagyobb és kisebb pátriárkákat (patriarchae maiores et minores)[136]. A primások között történelmileg megkülönböztethetők antik közigazgatási tényre visszavezethető primáciák[137] és úgynevezett nemzeti primáciák, melyek a pseudo-izidori dekretális gyűjtemény primácia-fogalmának elterjedése után megtért népek körében jelentek meg. A magyar primácia ez utóbbi csoportba tartozik.

1155 Az esztergomi érsek (Esztergom-budapesti érsek) által viselt „Magyarország primása” cím ősi pápai kiváltság és jogszokások alapján valódi kormányzati hatalommal is jár. A

magyar prímás meglévő egyházkormányzati hatalmáról szóló általános összefoglalások[138] szerint a prímás nemzeti zsinatot hívhat össze és azon elnökölhet, a Szentszék és a magyar állam felé[139] a magyar katolikus egyházat képviseli, érseki bíróságán kívül külön harmadfokú rendes bírósága van (lásd alább 101. §. 5). Tiszteleti jogai közül az alábbiakat sorolják fel: az apostoli keresztet az egész országban mindenütt maga előtt vitetheti, a bíborosi jelvényt bíborosi kinevezése előtt is viselheti.

1156 Korábban a magyar prímás sajátos jogának tekintették azt is, hogy ő volt a püspöki konferencia mindenkori elnöke. Ez a helyzet a Szentszék kifejezett intézkedése folytán 1990-ben megszűnt, mert a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia ekkor jóváhagyott szabályzatának 23. cikkelye azt írja elő, hogy az elnököt választani kell (C Ep, decr., 1990. VIII. 6, Prot. N. 1422/64).

5. A RÉSZEGYHÁZAK CSOPORTJAI PÜSPÖKI KONFERENCIÁK SZERINT

1157 Noha a püspöki konferenciák „A részegyházak csoportjai” cím alatt szerepelnek a Codexben, meghatározásuk szerint püspökök és nem egyházmegyék csoportjai (447. k.; vö. alább). Azt az egységet pedig, melyre a püspöki konferencia hatásköre kiterjed, a CIC nem tárgyalja külön. Jogi személyiséget is a konferenciának (449. k. 2. §) és nem az érintett részegyházak összességéből álló egységnek tulajdonít.

1158 Mindezek ellenére kétségtelen, hogy az egyazon püspöki konferencia hatáskörébe tartozó részegyházak egy fajta -- bár jogi személyiség nélküli -- csoportot, jogközösséget alkotnak. Ugyanazok a püspökkari eredetű szabályok vonatkoznak rájuk. Püspökeik közös lelkipásztori szempontok alapján irányítják őket. Közös testületi felettes hatóságuk lehet -- ha összehívják -- a plenáris zsinat is (439. k. 1. §).

1159 Hazánkban a világi jog szerint a „katolikus egyház” -- tudniillik a magyar katolikus egyház -- jogi személy.

6. SAJÁTJOGÚ EGYHÁZAK A KELETI EGYHÁZJOGBAN

1160 A CIC-ben sajátjogú rítus szerinti egyháznak nevezett nagyobb közösségre a Keleti Codex következetesen a sajátjogú egyház (Ecclesia sui iuris) kifejezést alkalmazza. Ezt az egységet úgy határozza meg, mint krisztushívők olyan csoportját, melyet a jog előírásai szerint hierarchia fog össze, és melyet a legfőbb egyházi hatóság kifejezetten vagy hallgatólagosan ilyennek ismer el (CCEO 27. k.). Ezek az „egyházak” többnyire több részegyházból tevődnek össze. Lehetnek pátriárkai egyházak (CCEO 55--150. k.), nagyérseki egyházak (CCEO 151--154. k.), metropolitai egyházak (CCEO 155--173. k.) és egyéb sajátjogú egyházak (CCEO 174--176. k.), aszerint, hogy élükön milyen rangú egyházi hatóság áll. Megjegyzendő, hogy a különböző sajátjogú egyházak jogi önállóságának mértéke az itt említett egyes típusok szerint eltérő.

48. §. A RÉSZLEGES ZSINATOK

1. A RÉSZLEGES ZSINATOK FOGALMA ÉS FAJAI

1161 A részleges zsinat (concilium particulare) püspökökből álló, valódi, de nem egyetemes zsinat. A CIC két fajtáját említi: a plenáris zsinatot (concilium plenary) és a tartományi zsinatot (concilium provinciale)[140].

1162 Főként a II. Vatikáni Zsinat után számos más -- többnyire országos -- egyházi gyűlést is tartottak, amelyek azonban nem voltak valódi zsinatok, hanem pasztorális zsinat, közös egyházmegyei zsinat, sajátos szinódus, szinodális folyamat, országos pasztorális kongresszus, stb. nevet viseltek. Általános jellemzőjük volt, hogy népes összejövetelként rendezték meg őket igen sok világi hívő részvételével. Hatáskörük nem lehetett olyan, mint a zsinatoké, hiszen törvényhozó hatalommal a megjelentek közül csak a püspökök rendelkeztek. A közös munka nyomán létrejött okmányok ezért általában nem is határozat, hanem inkább ajánlás jellegűek[141].

a. A plenáris zsinat

1163 A mai jogban a plenáris zsinat valamely püspöki konferenciához tartozó összes részegyházak számára szól (439. k. 1. §). Régen, a püspöki konferenciák általánosan kötelező intézménnyé válása előtt, a plenáris zsinat a primácia, illetve az adott ország püspökeit egybegyűjtő (nemzeti) zsinatot, majd általában a több egyháztartományra szóló, de nem egyetemes zsinatot jelentette. Mivel ma a püspöki konferenciák többnyire országosak (vö. 447--448. k.), a plenáris zsinat ma is sokhelyütt a nemzeti zsinattal azonos. Összehívásának gyakoriságát a jog nem szabja meg.

b. A tartományi zsinat

1164 Az egy egyháztartományhoz tartozó részegyházak számára tartott zsinatot tartományi zsinatnak nevezünk (vö. 440. k. 1. §). A II. Vatikáni Zsinat óta az amúgy sem túl gyakori plenáris és tartományi zsinatokra a legutóbbi időkig egyáltalán nem került sor[142]. Rendszeres összehívását a mai jog már nem kívánja meg.

2. FELETTES HATÓSÁGUK

1165 A plenáris zsinat közvetlen felettes hatósága a püspöki konferencia. Magyarországon a nemzeti zsinat összehívásának és a rajta való elnöklésnek a joga ősi kiváltság alapján a prímást illeti[143] (vö. 4. k., 47. k., 73. k., 79. k.).

1166 A tartományi zsinat felettes hatósága a metropolita és a tartomány püspökei. Az egyes jogok terén a metropolita és a püspökök illetékességének viszonyát a CIC külön meghatározza.

3. A FELETTES HATÓSÁG JOGAI

1167 A zsinat összehívása plenáris zsinat esetén a püspöki konferencia feladata a Szentszék jóváhagyásával (441. k. 1, 439. k. 1. §). A tartományi zsinat összehívója a metropolita a szuffragáneus püspökök többségének beleegyezésével (442. k. 1. § 1). A metropolitai szék üresedésekor tartományi zsinatot nem szabad összehívni (440. k. 2. §).

1168 A zsinat színhelyének megválasztása plenáris zsinat esetén a püspöki konferencia területén belül magának a konferenciának, tartományi zsinat esetén az egyháztartomány területén belül a szuffragáneusok többségének beleegyezésével a metropolitának a joga (441. k. 2, 442. k. 1. § 2).

1169 A napirend és a tárgyalásra kerülő kérdések meghatározása, valamint a zsinat kezdetének és időtartamának kijelölése, a zsinat áthelyezése, elnapolása és feloszlata szintén a püspöki konferencia, illetve tartományi zsinat esetén a metropolita joga a szuffragáneusok többségének beleegyezésével (441. k. 4, 442. k. 1. § 3).

1170 A zsinaton való elnöklés plenáris zsinaton arra a megyéspüspökre hárul, akit a résztvevők közül a püspöki konferencia kiválaszt és a Szentszék megerősít (441. k. 3). A tartományi zsinaton a metropolita elnököl. Törvényes akadályoztatása esetén a szuffragáneus püspökök választanak maguk közül elnököt (442. k. 2. §).

4. A RÉSZTVEVŐK

A részleges zsinatok résztvevői különböző kategóriákra oszlanak:

1171 1) Meghívandók döntési joggal: a megyéspüspökök, a koadjutorok, a segédpüspökök, a területen a Szentszéktől vagy a püspöki konferenciától kapott sajátos feladatot betöltő egyéb címzetes püspökök (443. k. 1. §).

1172 2) Meghívhatók döntési joggal: a területen tartózkodó egyéb címzetes vagy kiérdemesült püspökök (443. k. 2. §).

1173 3) Meghívandók tanácsadói joggal: a terület általános és püspöki helynökei; a szerzetes intézmények és az apostoli élet társaságai nagyobb előjárói közül annyian, amennyit a püspöki konferencia vagy a tartomány püspökei meghatároznak (őket az illető területen székházzal rendelkező intézmények és társaságok összes nagyobb előjárói választják meg); az illető területen székhellyel rendelkező egyházi és katolikus egyetemek rektorai, valamint a teológiai és kánonjogi karok dékánjai; a nagyszemináriumok rektorai közül egyesek, akiknek számát ugyanúgy határozzák meg, mint a szerzetes előjáróké, személyét pedig az összes rektorok választják ki maguk közül. A tartományi zsinatokra ezen kívül a papi szenátusok és pasztorális tanácsok, valamint a székeskáptalanok két-két testületileg kiválasztott tagját is meg kell hívni tanácsadói joggal (443. k. 3. §, 5. §).

1174 4) Meghívhatók tanácsadói joggal: papok és más krisztushívők. Az ő számuk nem haladhatja meg a fentebb felsorolt tagok közül a káptalani, szenátusi és pasztorális tanácsi küldöttek levonásával fennmaradó szám felét (443. k. 4. §).

1175 5) Vendégek: plenáris zsinatra a püspöki konferencia, tartományi zsinatra a metropolita és a szuffragáneusok megítélése szerint vendégként másokat is meg lehet hívni (443. k. 6. §). A vendégeknek természetesen még tanácsadói szavazati joguk sincs.

1176 Akiket a részleges zsinatra összehívtak, kötelesek megjelenni, hacsak megfelelő akadály vissza nem tartja őket. Ez esetben kötelesek erről értesíteni a zsinat elnökét (444. k. 1. §). Akiket a részleges zsinatra döntési szavazati joggal meghívtak, de akadályoztatás miatt nem tudnak megjelenni, képviselőt küldhetnek. Ez utóbbi viszont csak tanácsadói szavazati joggal rendelkezik (444. k. 2. §).

5. A RÉSZLEGES ZSINATOK HATALMA

1177 A részleges zsinatoknak valódi egyházkormányzati hatalmuk van[144], mégpedig elsősorban törvényhozói hatalmuk. Így az egyetemes egyházjogot tiszteletben tartva rendelkezhetnek mindarról, ami számukra a hit erősödésére, a közös lelkipásztori tevékenység szabályozására, az erkölcsök irányítására és a közös egyházi fegyelem kialakítására és védelmére alkalmasnak tűnik (445. k.). A zsinatok határozatai csak akkor hirdethetők ki, ha a Szentszék felülvizsgálta őket. Az összes iratok felterjesztéséről a Szentszékhez a zsinat feloszlása után az elnöknek kell gondoskodnia (446. k.).

1178 Régen a tartományi zsinatok bírói tevékenységet is folytattak. Bár elvileg ilyen hatalmukat nem vitathatjuk, azok a nagyobb ügyek, amelyek az egyes püspök, illetve a metropolita illetékességét meghaladják, ma többnyire a Szentszékre tartoznak. Pl. püspökök bűnügyeiben csak a pápa illetékes (1405. k. 1. § 3). A metropolita ítélete ellen pedig a tartomány püspökeinek gyűléséhez nem lehet fellebbezni.

49. §. A PÜSPÖKI KONFERENCIÁK

1. A PÜSPÖKI KONFERENCIÁK FOGALMA ÉS TAGJAI

1179 Már a XIX. században is, a XX. században pedig különösen gyakorivá és jelentőssé váltak azok a zsinatok nem számító gyűlések, melyeken egy-egy ország püspökei az egyházkormányzat bizonyos gyakorlati kérdéseit vitatták meg. A II. Vatikáni Zsinat a korábbiaktól jogi szempontból eltérő intézményként mutatja be a püspöki konferenciákat. Az egész latin egyházban kötelező állandó testületekként írja elő őket (CD 38). Tehát nem csupán alkalmi gyűlések, hanem akkor is fennállnak, amikor éppen nem üléseznek. Tipikus formájukban egy-egy ország összes részegyházainak főpásztorait foglalják magukban. Rendeltetésük a püspökök egyes lelkipásztori feladatainak közös gyakorlása a területükön élő keresztények javára (447. k.).

1180 Noha az általános szabály az, hogy a püspöki konferenciának országosnak kell lennie, ha az Apostoli Szentszék az érdekelt megyéspüspökök meghallgatásával jónak látja, létesíthető püspöki konferencia ennél nagyobb vagy kisebb terület számára is. Az ilyen konferencia jogkörét a Szentszéktől adott külön szabályok határozzák meg (448. k. 2. §).

1181 Az Egyházi Törvénykönyv a zsinat határozatának megfelelően rögzíti a püspöki konferenciák mivoltát, összetételét, feladatkörét (447--448. k.). Leszögezi, hogy a törvényesen létesített püspöki konferencia az Egyházban jogi személynek számít (449. k. 2. §). Ebből persze az is következik, hogy hacsak a jog kivételt nem tesz, érvényesek rá a jogi személyekről szóló általános előírások (113--123. k.).

1182 A püspöki konferenciához mindig hozzá tartoznak az illető terület összes megyéspüspökei és azok, akik a jogban velük egyenlő megítélés alá esnek, továbbá -- korlátozottabb jogokkal -- a koadjutor püspökök, a segédpüspökök és azok a többi címzetes püspökök, akik az adott területen az Apostoli Szentszéktől vagy a püspöki konferenciától rájuk bízott különleges feladatot töltenek be. Meghívhatók más rítusú ordináriusok is, nekik azonban csak akkor van döntési szavazati joguk, ha a püspöki konferencia szabályzata így rendelkezik (450. k. 1. §)

[145]. A többi címzetes püspökök (pl. funkció nélküli nyugdíjasok, menekültek), valamint a római pápa követe a jog szerint nem tagjai a konferenciának (450. k. 2. §). Természetesen

egyes ülésekre ők is meghívhatók, sőt a pápai követ meghívását a jog elő is írja (MP, *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*, 1969. VI. 24, nr. VIII, 2: AAS 61, 1969, 482). A kiérdemesült püspökök meghívását (döntési szavazati jog nélkül) az Apostolos suos kezdetű motu proprio kifejezetten ajánlja (1998. V. 21, Nr. 17: AAS 90, 1998, 653).

1183 Minden püspöki konferenciának saját maga által összeállított, de az Apostoli Szentszéktől felülvizsgált szabályzata kell, hogy legyen. Ebben többek között szabályozni kell a konferencia alapvető szerveinek felépítését és működését (451--452. k.). Ezeket a szabályzatokat a Szentszéktől kiadott általános minta szerint kell összeállítani (SC Consist, *Archetypon Statuti Conferentiae Episcoporum: Per 57*, 1968, 227--230).[146]

1184 A püspöki konferenciáknak választott elnöke[147] kell, hogy legyen, akit törvényes akadályoztatás esetén a szabályzat szerint meghatározott helyettes pótol. Ugyancsak a szabályzat intézkedik a titkár kijelölésének módjáról (452. k. 1. §). A püspöki konferenciának állandó tanácsa (*consilium permanens*) is kell, hogy legyen. Ez a szerv az ülések közti időben lát el operatív és végrehajtó feladatot (*Archetypon art. 18--20*). Élén a konferencia elnöke áll (uo. art. 19; 452. k. 2. §). A konferenciának legalább évente egyszer, valamint ha a szabályzat vagy a körülmények megkívánják, teljes ülést (*conventus plenarius*) kell tartania (453. k.). A teljes ülésen magánál a jognál fogva döntési szavazati joguk van a megyéspüspököknek, a velük egyenlő jogi elbírálás alá esőknek és a koadjutoroknak. A többieknek a konferencia szabályzata szerint lehet döntési vagy tanácsadói szavazatuk, kivéve a szabályzat elkészítéséről vagy megváltoztatásáról való szavazást, mert abban döntési joguk nem lehet (454. k.).

2. A PÜSPÖKI KONFERENCIÁK JELLEGE

1185 A püspöki konferenciák tisztán egyházi eredetű intézmények. Ebben alapvetően különböznek a pápaságtól és a megyéspüspöki tisztségtől, amelyek -- legalábbis hivatásuk lényegét tekintve -- teológiai okból szükségszerű, ún. „isteni jog” alapján fennálló szerkezeti elemei Isten népe közösségének. A püspöki konferenciákat viszont eleinte a részleges, később mai formájukban az egyetemes egyház jog hívta létre a püspökök lelkipásztori munkájának megkönnyítésére az adott kor feltételei között. Ezt a teológiai különbséget a püspöki konferenciák és a pápaság, a megyéspüspökség, valamint a püspökök testülete között igen neves teológusok -- pl. Henri de Lubac, Joseph Ratzinger, Jérôme Hamer bíborosok -- hangsúlyozták. Ugyanezt az álláspontot képviselte a Nemzetközi Teológiai Bizottság 1985-ben kiadott okmánya is, mely ehhez hozzáfűzi, hogy a püspöki konferenciák ténykedése nem nevezhető a szó szoros értelmében kollegiálisnak, vagyis a püspökök testületét képviselőnek, hiszen a kollegialitás szót a zsinat sem használta ebben a vonatkozásban[148]. A püspöki konferenciák teológiai és jogi természetéről, valamint hittani megnyilatkozásairól II. János Pál pápa 1998. V. 21-én kelt, *Apostolos suos kezdetű motu proprio* jában ad összefoglaló tanítást és rendelkezéseket (AAS 90, 1998, 641--658).[149]

1186 Másrésztől II. János Pál pápa -- hasonlóan megválasztása előtti szinódusi megnyilatkozásaihoz[150] -- *Redemptor Hominis kezdetű enciklikájában* (1979. III. 4: AAS 71, 1979, 257--324, nr. 5) kifejti, hogy a püspöki konferencia azon formák egyike, melyek a kollegialitást jelzik.

1187 Az 1985-ös rendkívüli püspöki szinódus záróokmánya[151] rámutat arra, hogy a kollegialitás teológiájának alapját a *communio-ekkleziológia* képezi, mely szerint: „A részegyházak az egyetemes Egyház képmásai: bennük és belőlük valósul meg az egy és

egyetlen katolikus Egyház. Így az egyes püspökökben saját egyházuk, valamennyiükben pedig -- a pápával együtt -- az egész Egyház mutatkozik meg a béke, a szeretet és az egység kötelékében" (LG 23a). Ehhez a szinódusi okmány hozzáfűzi, hogy a püspöki konferenciák, bár nem hordozói a szoros értelemben vett kollegiális cselekvésnek, valamiképpen mégis jelei, részleges megvalósítási formái a püspökök kollegialitásának. Az okmány álláspontját Walter Kasper úgy jellemzi, hogy szerinte a püspöki konferenciák egyházi jogi intézmények, de isteni jogi alapon állnak[152].

1188 Ez kánonjogilag annyit jelent, hogy teológiailag szükséges funkciókra szolgáló, de a történelmi szükségleteknek megfelelően tisztán egyházi jog által létesített (és az illetékes egyházi hatóság által megszüntethető) intézményes formáról van szó.

1189 A Püspöki Kongregáció II. János Pál pápa indítására az Apostoli Szentszék más hatóságaival együttműködve 1988 januárjában tervezetet küldött a világ összes püspöki konferenciáinak a püspöki konferenciák teológiai és jogi státusának kérdéséről. Ebben különleges hangsúlyt kap, hogy a püspöki konferencia inkább gyakorlati, operatív, pasztorális célra hivatott, hogy a kollegialitást csak analóg értelemben fejezi ki. A püspöki konferenciák teológiai értékéről és jogi természetéről, viszonyukról a kollegialitás eszményéhez, kormányzati hatalmukról és tanítóhivatali szerepükről átfogó tanítást és rendelkezéseket tartalmaz II. János Pál pápa 1998. V. 21-én kiadott, Apostolos suos kezdetű motu proprioja (AAS 90, 1998, 641--658).

1190 Mindezek alapján egyértelműnek látszik, hogy a püspöki konferenciák a bennük résztvevő püspökök küldetésének alapvetően kollegiális jellegét is tükrözik. Ez azonban -- mint többekkel együtt Juan Ignacio Arrieta[153] méltán hangsúlyozza -- egyrészt semmiképp sem jelenti azt, hogy a püspöki konferenciák feladatának és hatáskörének bármi köze is lenne a püspökök testülete világegyházra szóló legfőbb hatalmához, másrészt úgy sem értelmezhető, mintha a püspöki konferenciák keretében az egyes püspökök kollegiális küldetésének csupán érzelmi, minden jogi vonatkozás nélküli megvalósulásáról lenne szó.

1191 A püspöki konferencia tehát a püspökök testületének, mint olyannak nem szerve, nem részlege. Nem is tartoznak hozzá szükségképpen a területen élő és a katolikus egyház teljes közösségében lévő összes felszentelt püspökök. A konferenciában való tagság nem automatikus következménye a püspökszentelésnek. Sajátos és született jogon a megyéspüspökök és a velük jogilag egyenlő elbírálás alá eső -- bár esetleg püspökké nem szentelt -- személyek tagjai a konferenciának (448. k. 1. §). A tagság tehát elsősorban a kánoni küldetéssel kapott lelkipásztori feladatkörből fakad.

1192 Ezt emeli ki a Pápai Törvénymagyarázó Tanács 1989. március 15-én közzétett (AAS 81, 1989, 388) válasza, mely leszögezi, hogy segédpüspök püspöki konferencia elnöke vagy elnökhelyettese nem lehet. Indoklásul Rosalio Castillo Lara bíboros, a Tanács elnöke megjegyzi, hogy az elnöki tisztség a konferencia természeténél fogva feltételezi, hogy betöltője teljes jogú tagja a konferenciának[154].

1193 Úgy tűnik, a püspöki konferenciák keretében végső soron a püspöki rend kollegiális mivoltának az a jogi vonatkozása, hogy a tagoknak az ott egy vagy több püspöktársuktól kapott tanácsokban fel kell ismerniük a többiek valódi jogának és kötelességének, az egyházmegyéjük határain túllépő felelősségnek a gyakorlását. Ezeknek a tanácsoknak azonban rendes körülmények között nincsen kötelező erejük, viszont jogi oldala is van annak a kötelességnek, hogy a kapott tanácsokat ki-ki komolyan mérlegelje. Ennek a lényegi jogi

kötelezettségnek tételes egyházi jogi konkretizálása található pl. az egyes püspöki konferenciák szabályzatában a felszólalás, a tanácskozási jog részletes szabályaiban.

3. A PÜSPÖKI KONFERENCIÁK HATÁSKÖRE

1194 A fentiekkel, úgy tűnik, teljes összhangban áll a Codex 455. kánonjának kijelentése a konferencia hatásköréről. Eszerint általános határozatokat csak olyan esetekben hozhat, amikor azt az egyetemes jog előírja, vagy az Apostoli Szentszék külön megbízása elrendeli. Ilyen határozatok csak teljes ülésen, a döntési szavazati joggal rendelkező tagok legalább kétharmadának szavazatával születhetnek. Kötelező erőt pedig csak akkor nyernek, ha az Apostoli Szentszék megvizsgálta, és kihirdették őket. Azok a témakörök, amelyekben a püspöki konferenciának a fenti módon általános szabályt kell vagy lehet alkotnia, főként magában az Egyházi Törvénykönyvben szerepelnek. E kérdések jelentős részéről a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 1992-ben rendelkezett. E szabályokat a Püspöki Kongregáció átvizsgálta és 1994. január 8-án kihirdetésüket engedélyezte. A kihirdetésre 1994. május 31-i dátummal került sor (A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia kiegészítő szabályai az Egyházi Törvénykönyvhöz, Bp 1994; ET 1161--1170: II. Függelék)[155].

1195 Mindazokban az esetekben, amikor sem az egyetemes egyházjog, sem külön szentszéki intézkedés nem adott hatalmat a konferenciának, az egyes püspökök hatásköre érintetlen marad, s ahhoz, hogy az összes püspökök nevében érvényesen lehessen eljárni, minden egyes püspök beleegyezése szükséges (455. k. 4. §).

1196 Noha a CIC itt csak a valódi jogszabálynak számító általános határozatok (vö. 29. k.) meghozataláról szól, a végrehajtói egyházkormányzati hatalom gyakorlását megkívánó egyedi közigazgatási intézkedések kiadására is számos esetben felszólítja a konferenciát. Ilyen pl. az országos szintű hivatalos egyházi jogi személyek létesítése és megszüntetése (312. k. 1. § 2), ezek vezetőjének kinevezése vagy megerősítése (317. k. 1. §), a Szentírás kiadásának jóváhagyása, ökumenikus szentírásfordítás engedélyezése (825. k.) stb. Hogy ezekre az intézkedésekre, valamint az egyesek szerint bírói hatalom gyakorlásának számító, mások szerint inkább közigazgatási jellegű egyéb egyedi intézkedésekre (világi bírók kinevezésének engedélyezése: 1421. k. 2. §; társas bíróságra tartozó ügyek egyetlen klerikusra bízásának engedélyezése: 1425. k. 4. §; szentszéki engedéllyel regionális bíróság létrehozása és vezetése: 1439. k.) is érvényes-e a 455. kánonnak a szükséges többségről szóló előírása, azt sokan vitatják[156]. Inkább a jogi személyek cselekvésére vonatkozó általános szabályokat és a konferenciák saját szabályzatát tartják ilyenkor irányadónak (vö. 119. k.).

1197 Mindenesetre jellemző, hogy az újabban jóváhagyott püspöki konferenciái szabályzatok közt is vannak olyanok, melyek a „jogilag kötelező” és a „jogilag nem kötelező” döntések között tesznek csak különbséget a szükséges többség szempontjából. Ennek során az összes kötelező döntésekre alkalmazzák a 455. kánon követelményét[157]. A Német Püspöki Konferencia szabályzata a 455. kánon előírását alkalmazza az egyedi esetekre szóló döntésekre is, mégpedig mind a szükséges többséget illetően, mind pedig a tekintetben, hogy a konferencia ilyen kiadására csak akkor illetékes, ha erre a jog vagy a Szentszék intézkedése felhatalmazza (Art. 8 [1] b; Art. 11 [1]: AKK 155, 1986, 145--146).

1198 Ez egyébként logikusan következik a 381. kánon 1. §-ának a zsinat tanítását (CD 8a) követő alapelvből, mely kimondja, hogy a megyéspüspököt a rábízott egyházmegyében megilleti mindaz a hatalom, mely lelkipásztori feladatának gyakorlásához szükséges, kivéve azokban az ügyekben, melyeket a jog vagy a pápa határozata másnak tart fenn.

1199 Tehát a konferencián többségi alapon hozott döntés -- függetlenül attól, hogy a 455. kánon csak általános határozatokról beszél -- nem kötelezheti a kisebbségben maradt megyéspüspököt, ha nem olyan tárgyban született, amit a jog vagy a pápa a püspöki konferencia hatáskörébe utalt.

1200 Mindez még nem oldja meg azt a problémát, hogy milyen értéke és jogosultsága van a püspöki konferencia keretében, de nem az egyes részegyházak számára, hanem magának a konferenciának a belső működésére nézve születő határozatoknak és főként a tanító vagy buzdító jellegű nyilatkozatoknak. Amennyiben ez utóbbiak hit és erkölcs terén tanítóhivatali tekintélyre tartanak igényt (hiszen épp ez indokolhatja kiadásukat), akkor rájuk is érvényesek az Apostolos suos kezdetű motu proprio kritériumai (lásd alább).

1201 Ez utóbbi típusú megnyilatkozásokról még ma is folynak bizonyos viták a szakértők között. Különösen azt vizsgálják, hogy van-e, illetve pontosan milyen értelemben van a püspöki konferenciának saját, az egyes püspökökétől különböző tanítóhivatali illetékessége, tanítói küldetése. A viták során egyre világosabbá válik, hogy a Krisztus tanítói feladatában, küldetésében való részesedés és az egyházban lévő hatalom viszonya további tisztázásra szorul. Ebben a tisztázásban jelentett nagy előrelépést az Apostolos suos kezdetű motu proprio, mely kimondja, hogy a konferenciák tanbeli nyilatkozatai akkor számítanak hiteles tanítóhivatali megnyilatkozásnak, ha a konferencia püspöktagjai egyhangúan fogadták el őket, vagy a teljes ülésen kétharmados többséget kaptak, majd az Apostoli Szentszék felülvizsgálta őket (IV, 1--2: AAS 90, 1998, 657).

1202 Mindenesetre a jelenlegi egyházjogban mind a hármás (tanítói, megszentelői, kormányzó) feladat, mind pedig az egyházkormányzati (és némileg a rendi) hatalom fogalma szerepet játszik. Annyi bizonyosnak látszik, hogy mind a jogalkotáshoz, mind a kötelező érvényű közigazgatási intézkedésekhez egyházkormányzati hatalomra van szükség (vö. 35. k.). Ezt pedig nem a püspökszentelés önmagában, hanem a felszentelésre mint alapra (vö. 129. k. 1. §) épülő kánoni küldetés adja meg (LG, Nota explicativa praevia 2). A jogilag kötelező erejű tanítóhivatali megnyilatkozások kiadásakor is működik az egyházkormányzati hatalom (vö. 753--754. k.) [158].

4. A PÜSPÖKI KONFERENCIÁK ÉS A SZENTSZÉK

1203 A hatályos egyházjog szerint a püspöki konferenciák sok szállal kapcsolódnak az Apostoli Szentszékhez, mely azoknak a szerveknek az összességét jelenti, melyek által a római pápa az egyetemes Egyház ügyeit intézni szokta (360--361. k.).

1204 Egyedül a legfőbb egyházi hatóság jogosult püspöki konferenciák létesítésére, megszüntetésére vagy megváltoztatására (449. k. 1. §). Az Apostoli Szentszékre tartozik a püspöki konferenciák szabályzatának felülvizsgálata (451. k.). A konferencia általános határozatai nem nyerhetnek kötelező erőt előzetes Szentszéki felülvizsgálat nélkül (455. k. 2. §). A püspöki konferencia, mint olyan, általános határozatok hozatalára csak az egyetemes jog -- melyet a legfőbb egyházi hatóság, többnyire maga a pápa vagy a Szentszék valamely más szerve ad ki -- vagy a Szentszék külön megbízása által elrendelt esetekben jogosult (455. k. 1. §).

1205 Ez az előírás felveti a püspöki konferenciák hatalma természetének kérdését. Egyesek szerint saját rendes hatalma van, hiszen bizonyos hatalmi tevékenységek a jog alapján hivatali

hatáskörébe tartoznak, melyet a maga nevében gyakorol, nem pedig a Szentszék nevében. Ennek jele lenne, hogy a Codex a konferenciákról nem a legfőbb egyházi hatóságról, hanem a részegyházakról és csoportjaikról szóló szakaszban tárgyal[159]. Mások azt vallják, hogy a hagyományos tanításnak megfelelően, csak a pápának és a megyéspüspököknek van saját rendes hatalmuk, a többi egyházkormányzati szervek pedig a hivatali hatáskörükbe tartozó dolgokban rendes, de helyettesi, az esetleg rájuk bízott egyéb ügyekben megbízotti hatalommal rendelkeznek. Ebben az összefüggésben némelyek a konferenciák hatalmát megbízottinak minősítik, mivel úgy találják, hogy a jog előbb és külön megalkotja a püspöki konferenciák intézményét, és logikailag és történelmileg később, nem az intézmény saját arculatának leírása során, hanem más helyeken elszórtan, továbbá egyedi intézkedésekkel bíz rá egyes hatalmi feladatokat. Ugyanakkor a püspöki konferencia sajátos hatáskörében, mikor intézkedése a kisebbségben maradt tagokat is kötelezi, azért járhat el, mert a pápa az illető jogkört a 381. k. 1. §-a szerint fenntartotta neki[160], vagy saját hatalmából részesítette e tekintetben[161]. Az állami szervekkel való kapcsolattartás során is különböző természetű püspökkari hatáskörök működnek. Csakis a jellegüknek megfelelő eljárással lehet legitim módon gyakorolni őket[162].

1206 Egyes fontos egyedi határozatok, döntések -- tehát nem a 455. kánonban szabályozott általános határozatok, melyek „felülvizsgálatot” kívánnak a Szentszék részéről -- szentszéki engedélyezésre, jóváhagyásra szorulnak. Ilyen szükséges pl. egyházmegyeközi szeminárium alapításához (237. k. 2. §), plenáris zsinat összehívásához (439. k. 1. §), országos hittankönyvek kiadásához (775. k. 2. §), másodfokú regionális bíróság létesítéséhez (1439. k. 1--2. §). Más egyedi határozatok érvényességéhez a CIC külön szentszéki jóváhagyást nem ír elő (pl. 312. k. 1. § 2, 320. k. 2. §, 346. k. 1. §, 775. k. 3. §).

1207 A Szentszéknek jelentést kell küldeni a konferencia teljes ülései után, mégpedig nem csupán akkor, ha azon szentszéki felülvizsgálatra szoruló határozatok születtek (456. k.). Ugyancsak a Szentszék megkérdezésére van szükség a konferenciák intézményes nemzetközi kezdeményezéseire is (459. k. 2. §).

1208 Ezen a konkrét intézményes kapcsolatrendszeren túl a pápa és a püspöki konferenciák viszonyának van egy mélyebb teológiai alapja is. Mint láttuk a püspöki rend eredendően kollegiális jellegének gyökere abban a tényben keresendő, hogy az Egyház hierarchikus közösség, s a püspököknek ilyen hierarchikus közösségben kell lenniük az Egyház fejével és tagjaival. Ez pedig nem pusztán érzelmeket jelent, hanem „szervezetszerű valóságot, ami jogi alakot követel, és ugyanakkor a szeretetet élte” (LG, Nota explicativa praevia 2).

1209 Ennek megfelelően minden további nélkül gyakorolható hatalommal a püspökök csak a hierarchikus közösségből forrászó valamilyen kánoni küldetés erejében rendelkeznek. A püspöki konferenciákban való teljes jogú tagság alapja pedig, mint láttuk, éppen az egyházmegyék vagy a velük jogilag azonos elbírálás alá eső részegyházak (pl. területi apátságok) vezetésére szóló küldetés. Eszerint a püspöki konferencia olyan szerv, amely a hierarchikus közösség jobb működését segíti. Talán nem túlzás azt mondani, hogy épp ebből fakad kapcsolata a püspöki kollegialitással.

1210 Ez a kollegiális egység pedig „megmutatkozik az egyes püspököknek a részegyházakkal és az egyetemes Egyházzal való kapcsolataiban is. A római püspök mint Péter utóda örök és látható őselve és alapja az egységnek mind a püspökök, mind a hívők sokaságában. Az egyes püspökök viszont a saját részegyházában ilyen látható őselve és alapja az

egységnek" (LG 23a). A részegyházak mint az egyetemes Egyház képmásai (uo.), az egész Egyházat jelenítik meg (vö. CD 11).

5. A PÜSPÖKI KONFERENCIÁK KAPCSOLATAI EGYMÁSSAL

1211 A püspöki konferenciák egymás közti kapcsolatainak erősítését, főként szomszédos konferenciák esetében, a CIC előírja (459. k. 1. §). Ennek az együttműködésnek számos formája alakult ki. A két fő típus: az egyes konferenciák közti kapcsolatok (pl. képviselők küldése a szomszédos konferencia teljes üléseire, azonos nyelvterületen közös liturgikus kiadványok készítése, közös bizottságok egyes kérdések tanulmányozására vagy pasztorális problémák megoldására, közös tanácskozások, rendszeres találkozók), illetve a püspöki konferenciákból álló kontinentális szervezetek. Ilyen szervezetek pl. az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa (CCEE) és a Latin-amerikai Püspöki Tanács (CELAM)[163]. A püspöki konferenciák közti kapcsolatok erősítésére alakult konferenciaközi tanácsokat az *Annuario Pontificio* sorolja fel.

1212 A püspöki konferenciák közti ilyen intézményes, jogilag megalapított, saját szabályzattal rendelkező tanácsok működésére, illetve kialakítására vonatkozik a 459. k. 2. §-ának előírása, amely szerint a nemzetközi (konferenciaközi) tevékenységhez ki kell kérni a Szentszék véleményét[164].

III. FEJEZET: A RÉSZEGYHÁZAK BELSŐ RENDJE

50. §. AZ EGYHÁZMEGYEI ZSINAT

1213 A CIC az egyházmegyei zsinatról szóló kánonokat a részegyházak belső rendjéről szóló cím elején közli. Ezzel is felhívja a figyelmet a tágabb értelemben vett szinodalitás, a közös megbeszélések nyomán kibontakozó konszenzus alapvető jelentőségére a részegyházak életében.

1. FOGALMA ÉS SZEREPE

1214 Az egyházmegyei zsinat (synodus dioecisana) „a részegyház olyan kiválasztott papjainak és más krisztushívőinek gyűlése, akik az egész egyházmegyei közösség javára a megyéspüspöknek segítséget nyújtanak" (460. k.). Az egyházmegyei zsinaton a megyéspüspök egyházkormányzati feladatát ünnepélyes módon gyakorolja. Nem zsinat (concilium) ez a szó szoros értelmében, hanem csak gyűlés (synodus), mivel nem püspökökből áll. Az egyházmegyei zsinat tanácsadásra hivatott, tehát nem törvényhozó. Ezen a zsinaton az egyedüli törvényhozó a megyéspüspök (466. k.).

1215 Az egyházmegyei zsinat jellege miatt a concilium szó alkalmazásának kerülése már a IV. Lateráni Zsinaton megfigyelhető[165].

1216 Az Egyházi Törvénykönyvnek az egyházmegyei zsinatról szóló rendelkezései a Püspöki Kongregáció 1973. II. 22-én kiadott direktóriumához képest (*Directorium de pastoralis ministerio episcoporum: Leges V, 6462--6539, nr. 163--165*) szűkszavúnak tűnnek. Ennek magyarázata a törvénykönyv műfajában keresendő. A direktórium ugyanis, mint végrehajtási utasítás jellegű okmány (vö. 34. k.), az indoklások és részletes útmutatások nagyobb bőségét nyújthatja. Ezek az elemek a hatályos CIC alkalmazásához is hasznos irányelvek lehetnek. A megyéspüspök e direktórium 163. pontja szerint különösen az

alábbiakra kell, hogy figyelmet fordítson: 1) az egyetemes egyház tanításának és fegyelmének alkalmazása az adott részegyház körülményei között; 2) a lelkipásztori munka rendjének és irányának meghatározása; 3) az esetleges tévedések és hibák kiigazítása; 4) a közös tevékenység és felelősség előmozdítása Isten népének építésében. Mindezeket a feladatokat az egyházmegyei zsinat jogszabályok előkészítésével, buzdítások megfogalmazásának elősegítésével szolgálhatja.

1217 A püspökök által kiadott egyházmegyei zsinati határozatok a részleges egyházjog fontos forrásai. E határozatok többnyire egyházmegyénként és zsinatonként külön-külön kötetekben jelennek meg[166]. A II. Vatikáni Zsinat utáni egyházmegyei zsinatok közül sok lemondott a normatív szövegek megfogalmazásáról; az ilyen szövegek helyett vagy mellett gyakorivá váltak a spirituális és buzdító jellegű okmányok, számos helyen vallásos összefüggések és megbeszélések több évig tartó sorozata készítette elő, vagy szinte helyettesítette az egyházmegyei zsinatot.

1218 II. János Pál pápa magyarországi látogatása során 1991. VIII. 20-án a Magyar Püspöki Konferencia tagjaihoz intézett beszédében (10. pont: A pápa szól hozzánk, Katolikus Szemle, Róma 1991, 74) kifejezett buzdítást adott egyházmegyei zsinatok tartására. Ennek eleget téve az ország egyházmegyéiben egymás után indultak az egyházmegyei zsinatok. Ilyet tartottak az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyében (1994. VII. 3--9; dokumentumainak a főpásztor által közzétett kiadása: Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Zsinati Könyve, Budapest 1994), a Szeged-Csanádi Egyházmegyében (1995. VI. 18--24; dokumentumainak a főpásztor által közzétett kiadása: A Szeged-Csanádi Egyházmegye Zsinati Könyve, Szeged 1995), a Váci Egyházmegyében (1995. XI. 21--22; dokumentumainak a főpásztor által közzétett kiadása: A Váci Egyházmegye Zsinati Könyve, Vác [1996]), valamint 1996. folyamán a Veszprémi Főegyházmegyében (1996. VI. 28, kiadása: A Veszprémi Főegyházmegye Zsinati Könyve, Veszprém 1996), az Egeri Főegyházmegyében (1996. X. 11; kiadása: Egeri Főegyházmegye Zsinati Könyve, Eger 1997), a Szombathelyi Egyházmegyében (1998. VI. 16-20, kiadása: A Szombathelyi Egyházmegye Zsinati Könyve, Szombathely 2000), a Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegyében (1999. X. 25--28, kiadása: A Debrecen-Nyiregyházi Egyházmegye Első Zsinata. Zsinati Dokumentumok, Debrecen 2000). A Székesfehérvári Egyházmegyében (1997. VI. 24--28, kiadása: A Székesfehérvári Egyházmegye Zsinati Könyve, Székesfehérvár 1998). Sajátos és kreatív megoldást választott a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye, amely több évre terjedő folyamat formájában tartotta egyházmegyei zsinatát. A munkaokmányt a főpásztor 1995. VI. 27-én tette közzé (A Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye szinódusának munkadokumentuma, Kecskemét 1995).

1219 Újabb hazai egyházmegyei zsinataink közös jellemzője, hogy az egyházi élet összes nagy témakörével foglalkoznak, valamint, hogy a témákról szóló munkák és dokumentumok teológiai megfontolásokkal kezdődnek, mégpedig elsősorban a II. Vatikáni Zsinat és az azt követő szentszéki dokumentumok alapján, a helyzetkép leírásával folytatódnak, végül ajánlásokkal és rendelkezésekkel záródnak.

2. MEGTARTÁSÁNAK IDEJE

1220 Szemben a régi egyházjoggal, mely szerint legalább tízévenként zsinatot kellett tartani (1917-es CIC 356. k.), a hatályos Codex nem ír elő meghatározott gyakoriságot az egyházmegyei zsinatok tartására, hanem a kérdést a megyéspüspök megítélésére bízta. A püspöknek, mielőtt erről döntene, meg kell hallgatnia a papi szenátus véleményét (461. k. 1.

§). Ha egy püspök több egyházmegye gondját viseli, közös egyházmegyei zsinatot tarthat számukra (461. k. 2. §).

3. ÖSSZETÉTELE

1221 Az egyházmegyei zsinat, mint mondtuk, nem püspökök gyűlése. A régi Codex azt hangsúlyozta, hogy az egyházmegyei zsinat az egyházmegye papságának képviselőiből áll. Az új Egyházi Törvénykönyv szerint a zsinat résztvevői már nem csupán a papság soraiból kerülnek ki, hanem lehetnek világi krisztushívők is (vö. 460. k.). A résztvevők típusai a következők: a megyéspüspök, aki a zsinat összehívója és elnöke, a rendes tagok, akiknek meghívása kötelező, valamint a rendkívüli tagok, akiket a püspök belátása szerint meghívhat. Meghívhat a püspök ezenkívül megfigyelőket is.

1222 A rendes tagok: 1) a koadjutor püspök és a segédpüspökök (de nem az egyházmegyében tartózkodó egyéb püspökök); 2) az általános helynökök, a bírósági helynök, s ha van, a többi püspöki helynök (de nem a helyettes helynökök); 3) a székesegyház összes valódi (s nem csupán tiszteletbeli) kanonokjai; 4) a papi szenátus összes tagjai; 5) olyan világi hívők és a megszentelt élet intézményeinek olyan tagjai, akiket a megyéspüspök által meghatározott módon és számban a pasztorális tanács választ, vagy ahol ilyen tanács nincs, a megyéspüspök által meghatározott módon jelölnek ki; 6) az egyházmegyei nagyszeminárium rektora; 7) az esperesek; 8) minden esperesi kerületből legalább egy pap, akit mindazok választanak, akik ott lelkipásztori szolgálatot teljesítenek; ugyanők kötelesek megválasztani ilyenkor egy másik papot is, aki a küldöttet akadályoztatása esetén helyettesíti; 9) az egyházmegyében házzal rendelkező szerzetes intézmények, illetve az apostoli élet ugyanilyen társaságai elöljárói közül néhányan, akiknek számát és megválasztási módját a megyéspüspök határozza meg (463. k. 1. §).

1223 Úgy tűnik, nem számítanak a 8. pontban említett lelkipásztori szolgálatot teljesítő személyek közé azok a világiak, akik megbízás alapján valamilyen részvételre jogosultak a lelkipásztori szolgálatban, de nem lévén felszentelve, nem láthatják el annak egészét (vö. 230. k. 3. §). Mivel a 463. k. 1. § 8. száma az 1917-es CIC 358. k. 1. § 7. számának megfelelően beszél azokról, akik lelkipásztori szolgálatot teljesítenek, az itt említett választók csak klerikusok lehetnek (vö. 6. k. 2. §).

1224 Rendkívüli tagok azok, akiket a püspök belátása szerint hívhat meg. Lehetnek akár klerikusok, akár világiak. Lehetnek közöttük olyanok is, akik a megszentelt élet valamelyik intézményének tagjai (463. k. 2. §). Mind a rendes, mind a rendkívüli tagok jogosultak a megbeszélésen való felszólalásra és a tanácsadói jellegű szavazat leadására (465. k.).

1225 A megfigyelők, akiket a püspök, ha alkalmasnak tartja, más keresztény felekezetek lelkészei vagy hívei közül hívhat meg, nem rendelkeznek ezekkel a jogokkal (463. k. 3. §).

4. ELŐKÉSZÍTÉSE ÉS ÖSSZEHÍVÁSA

1226 Az egyházmegyei zsinat egybehívására egyedül a megyéspüspök jogosult (462. k. 1. §). A zsinat összehívása kapcsán kell rendelkezni a tagok és megfigyelők meghívásáról, s ennek keretében azoknak a tagoknak a kiválasztási módjáról, akik esetében ezt a törvénykönyv a megyéspüspökre bízta.

1227 Az összehívást követően -- sőt egyes helyeken távolabbi előkészület gyanánt már az összehívás előtt -- szokott sor kerülni a zsinat formális előkészítésére. Ennek módját az egyetemes jog nem szabja meg, így a püspök szabadon dönthet róla. Minden esetre mind az 1917-es CIC 360. k. 1. §, mind az új Codex 1980-as szövegtervezete (384. k.: Comm 14, 1982, 211) szólt arról, hogy a püspök egy vagy több előkészítő bizottságot alakít. Ennek tagjai szakértelemmel rendelkező papok és világiak. Munkájuk eredményeképpen célszerű, ha olyan okmányok készülnek, melyeket a püspök előzetesen a résztvevők rendelkezésére bocsát[167].

5. LEFOLYÁSA

1228 Az egyetemes egyházjog csupán rövid utalásokat tartalmaz az egyházmegyei zsinat lefolyásának módjáról. Leszögezi, hogy az elnök tisztét a megyéspüspök tölti be, de ezt a feladatot egyes ülésekre (nem pedig a zsinat egészére nézve) rábízhatja az általános helynökre, vagy ha van ilyen az egyházmegyében, valamelyik püspöki helynökre (462. k. 2. §). A megyéspüspöknek joga van a zsinatot józan belátása szerint felfüggeszteni vagy feloszlathatni is (468. k. 1. §). Mivel a zsinat a püspököt segíti, a püspök döntheti el, hogy milyen kérdések kerüljenek megvitatásra az üléseken. Az előterjesztett kérdésekről azután a tagok kifejezhetik véleményüket (465. k.).

1229 A tanácskozások eredményeként létrejövő záróokmány többféle úton készülhet. Lehetséges, hogy a megvitatott témákról dokumentum készül, amit a tagok egy ünnepélyes záróülés keretében megszavaznak. Az így megszavazott okmány azonban még nem hivatalos zsinati nyilatkozat vagy határozat. Akkor válik azzá, ha a megyéspüspök a szöveget mint ünnepélyes formában adott tanácsot változatlanul vagy módosításokkal magáévá teszi, aláírja és közrebocsátását elrendeli (466. k.). Előfordulhat azonban az is, hogy szavazás útján elfogadott dokumentum a záróülésen nem születik, esetleg ilyen szavazásra nem is kerül sor, hanem a püspök maga vonja le a szükséges következtetéseket a tanácskozások során elhangzottakból, s maga állítja össze a megfelelő nyilatkozatokat és határozatokat[168].

1230 Megjegyzendő, hogy a zsinati munka eredményének ezek a különböző feldolgozási és közzéadási lehetőségei jellegükben nagyon hasonlóak azokhoz a formákhoz, amelyekben a püspöki szinódus egyes üléseinek nyomán keletkezett dokumentumok napvilágot láttak[169].

1231 Az egyházmegyei zsinat végeztével a megyéspüspöknek közölnie kell az általa kiadott, illetve jóváhagyott nyilatkozatok és határozatok szövegét a metropolitával (hacsak nem ő maga a metropolita), valamint a püspöki konferenciával (467. k.). A Codex 1977-es és 1980-as szövegtervezete (Schema 1977, 279. k.; Schema 1980, 387. k.: Comm 14, 1982, 212) még tartalmazott olyan előírást, hogy ezeket a szövegeket mielőbb közölni kell a Szentszékkal, ám ez a követelmény a végleges változathoz kimaradt, mert úgy tűnt, hogy egy ilyen rendelkezés túlzott centralizációhoz vezetne[170]. A püspöki konferenciával, illetve a metropolitával való közzéadás csupán tájékoztató jellegű és a szomszédos részegyházak jobb együttműködését szolgálja. Nem jelenti viszont azt, hogy a nyilatkozatokat vagy a határozatokat a metropolitának vagy a püspöki konferenciának meg kellene vizsgálnia vagy jóvá kellene hagynia[171].

1232 Az egyházmegyei zsinatot a megyéspüspök józan belátása szerint felfüggesztheti vagy feloszlathatja (468. k. 1. §). Ha pedig a püspöki szék megürül vagy akadályoztatva van, a zsinat automatikusan felfüggesztődik, míg a következő megyéspüspök annak folytatását határozatilag el nem rendeli, vagy megszüntét ki nem nyilvánítja (468. k. 2. §).

51. §. AZ EGYHÁZMEGYEI HIVATAL ÉS VEZETÉSE

1. ÁLTALÁNOS TUDNIVALÓK

a. Fogalma

1233 Azoknak az személyeknek és intézményeknek az összességét, akik, illetve amelyek a püspököt az egész egyházmegye kormányzásában, főként a lelkipásztorkodás irányításában, a közigazgatásban és a bírászkodásban segítik, egyházmegyei hivatalnak (curia dioecisana) nevezzük (vö. 469. k.). A gyakorlatban e hivatal fő munkaterületei: a lelkipásztorkodás irányítása, a vagyonkezelés és a bírászkodás (vö. már CD 27; SC Ep, Directorium, 1973. II. 22: Leges V, 6462--6539, nr. 200).

b. A munkatársak kinevezése

1234 Az egyházmegyei hivatalban állandó szolgálatot teljesítő összes személyek kinevezése a megyéspüspök joga (470. k.). Ő az, akinek gondoskodnia kell az egész egyházmegye igazgatásával kapcsolatos ügyek kellő összehangolásáról Isten népének megfelelő szolgálata érdekében (473. k. 1--2. §).

c. A munkatársak általános kötelességei

1235 Akiket az egyházmegyei hivatalhoz állandó szolgálatra felvesznek, kötelesek a jog és a püspök által meghatározott módon és keretek között a hivatali titoktartásra. Ugyanők hivatalba lépésük alkalmával, ugyancsak a jog vagy a püspök által meghatározott módon, kötelesek ígéretet tenni feladatuk hűséges ellátására (471. k.). Ez az ígéret a bíróság személyzete esetében hivatali eskü kell, hogy legyen (1454. k.).

d. A tevékenység összehangolói

1236 Mivel némelyik egyházmegyében ez a hivatal igen sok munkatársat foglalkoztat, a CIC kijelenti, hogy a megyéspüspök az általános és a püspöki helynökök tevékenységének összehangolására, ha ez hasznos, hivatalvezetőt (Moderator curiae) nevezhet ki, akinek papnak kell lennie. Feladata a püspök fennhatósága alatt összehangolni a közigazgatási ügyintézkést, és gondoskodni arról, hogy a hivatal többi munkatársai szolgálatukat kellően teljesítsék (473. k. 2. §).

1237 A hivatalvezetőnek általános helynöknek kell lennie, hacsak a püspök indokoltnak nem ítéli, hogy ettől a szabálytól eltérjen (473. k. 3. §).

1238 A püspöki tanács (consilium episcopale) az általános helynökökből és a püspöki helynökökből áll. Célja a lelkipásztori tevékenység előmozdítása. Létesítése nem kötelező. A megyéspüspök szabad belátása szerint hozhatja létre (473. k. 4. §).

e. Az iratok

1239 Az egyházmegyei hivatalnak azokat az iratait, amelyekkel jogi hatást szándékoznak elérni, alá kell írnia annak az ordináriusnak (vö. 134. k. 1. §), aki kibocsátja őket. Ez az aláírás az érvényességhez szükséges. Alá kell írnia őket az irodaigazgatónak vagy a jegyzőnek is

(474. k.). Ez utóbbi aláírás, mint a hitelesség biztosítéka, kötelező, de ha hiányzik, ettől még az irat nem érvénytelen (vö. Comm 5, 1973, 226: „non quidem ad validitatem”).

2. AZ ÁLTALÁNOS HELYNÖKÖK ÉS A PÜSPÖKI HELYNÖKÖK

a. Hivataluk jellege

1240 Az általános helynök (Vicarius generalis) a püspököt az egész egyházmegye kormányzatában rendes hatalommal (potestas ordinaria vicaria) segítő pap (vö. 475. k. 1. §, 478. k. 1. §). Kinevezése kötelező. Több általános helynököt csak különös lelkipásztori szempontok (pl. az egyházmegye kiterjedése, lakóinak száma) alapján szabad kinevezni (475. k. 2. §).

1241 A püspöki helynök (Vicarius episcopalis) olyan pap, aki a személyek, a terület vagy az ügyek egy bizonyos része fölött azzal a rendes hatalommal rendelkezik, ami az egyetemes jogban az általános helynököt illeti (476. k.). A püspöki helynök kinevezése nem kötelező. A megyéspüspök több püspöki helynököt is állíthat (uo.).

1242 Az általános helynök tisztsége régi intézmény az egyházban. A püspöki helynök hivatala viszont a II. Vatikáni Zsinat kezdeményezésére (CD 27) alakult ki (MP, Ecclesiae sanctae, 1966. VIII. 6, nr. I, 14: AAS 58, 1966, 765--766; SC Ep., Directorium, Ecclesiae imago, 1973. II. 22, nr. 202: Leges V, 6528--6529).

b. Hivataluk elnyerése

1243 Az általános és a püspöki helynököt a megyéspüspök szabadon nevezi ki, s ugyanő szabadon el is mozdíthatja őket. A püspöki helynököt -- tehát nem az általános helynököt --, hacsak nem segédpüspök, meghatározott időre kell kinevezni. Ennek az időtartamnak a kinevező intézkedésben szerepelnie kell (477. k. 1. §).

1244 Az általános és püspöki helynöki hivatal elnyerésének feltételei: 1) a papság (ez a hivatal lényegénél fogva érvényességi feltétel; vö. 129. k. 1. §, 475. k.); 2) a betöltött harmincadik életév; 3) kánonjogi vagy teológiai doktorátus, licenciátus vagy legalább jártasság; 4) tanbeli kifogástalanság; 5) kellő személyes tulajdonságok (becsületesség, okosság, az ügyintézésben való jártasság) [478. k. 1. §]. Mindezek a feltételek csupán a megengedettséget érintik, kivéve a papságot, mely a helynöki kinevezés érvényességéhez szükséges [172].

1245 Nem szabad [173] általános vagy püspöki helynökké kinevezni a penitenciárius kanonokot (vö. 508. k.), hiszen a külső és a belső fórumon való intézkedések konfliktusba kerülhetnének, de nem szabad e tisztségekre olyat sem kinevezni, aki a püspöknek negyedfokú vagy annál közelebbi rokona (vö. 478. k. 2. §).

1246 Az 1917-es CIC 367. k. 3. §-a szükség esetét kivéve azt is tiltotta, hogy az általános helynök plébános vagy más lelkipásztori hivatalt viselő személy legyen. E tilalmat a CIC átdolgozása során magának a bizottság titkáranak a javaslatára szándékosan törölték (Comm 13, 1981, 119).

c. Hivataluk elvesztése

1247 Az általános helynök és a püspöki helynök hivatalát veszi: 1) lemondással; 2) megbízatása idejének lejártával (vö. 186. k.; ha meghatározott időre nevezték ki); 3) ha a megyéspüspök közli velük elmozdításukat; 4) ha a püspöki szék megüresedik, kivéve ha a helynök segédpüspöki rangban van (481. k. 1. §, vö. 409. k. 2. §). A megyéspüspök tisztségének felfüggesztése az általános és a püspöki helynök hatalmát is automatikusan felfüggeszti, kivéve ha ezek felszentelt püspökök (481. k. 2. §).

d. Kötelességeik és jogaik

1248 Az általános helynököt a végrehajtó hatalom terén azok a jogok illetik, amelyekkel maga a megyéspüspök rendelkezik, kivéve azoknak az intézkedéseknek a meghozatalát, amelyeket a püspök magának tartott fenn, vagy amelyekhez a jog különleges püspöki megbízást kíván (479. k. 1. §).

1249 A jog különleges püspöki megbízást kíván azokhoz a cselekményekhez, amelyekről a CIC azt mondja ki, hogy a megyéspüspök hatáskörébe tartoznak. Ezeket a helynök általános hivatali jogkörében nem végezheti, viszont végezheti mindazt, ami a Codex szerint az ordinárius, illetve a helyi ordinárius feladata (vö. 134. k. 3. §, 381. k.)[174].

1250 A püspöki helynököt ugyanilyen hatalom illeti, de csak a területnek arra a részére, illetve az ügyeknek vagy személyeknek arra a csoportjára, amelynek számára kinevezték. Ám ebben a témakörben is ki van véve illetékessége alól mindaz, amit a püspök magának vagy az általános helynöknek tart fenn. Ugyancsak nem terjed ki hatalma arra, amihez a jog külön püspöki megbízást kíván (479. k. 2. §).

1251 Eltér a szerzők véleménye a tekintetben, hogy a püspöki helynök hatáskörébe eső ügyekben megmarad-e ezzel párhuzamosan az általános helynök illetékessége is[175]. Meggyőzőbbnek látszik azok álláspontja, akik[176] egyrészt arra hivatkozva, hogy a püspöki helynök is közvetlenül a megyéspüspök nevében cselekszik, másrészt a több általános helynök illetékességének viszonyáról elfogadott korábbi elmélet analógiájára utalva, azt állítják, hogy ha a püspök az ügyek (vagy a terület) egy része számára püspöki helynököt nevez ki, ezzel annak feladatkörét kivonja az általános helynök illetékessége alól. Ha ilyen ügyekben az általános helynök mégis intézkedne, ez érvényes volna de nem megengedett[177].

1252 Az Apostoli Szentszéktől a megyéspüspöknek adott tartós felhatalmazások (facultates habituales) olyan hatalmat közvetítenek, mely nem tartozik a megyéspüspök hivatali hatáskörébe[178]. Általában a tartós felhatalmazásokra a megbízotti (delegált) hatalomról szóló szabályok érvényesek (132. k. 1. §). Kivételes azonban az általános és a püspöki helynökök pozíciója e tekintetben. Ők ugyanis illetékességi területükön belül külön megbízás nélkül is élhetnek a megyéspüspöknek megadott tartós felhatalmazásokkal (479. k. 3. §), vagyis nem csupán al megbízottként gyakorolhatják azokat[179]. A mai egyházjogban az ilyen általános felhatalmazások gyakorlati jelentősége erősen csökkent.

1253 Az általános és a püspöki helynök illetékességi körén belül jogosult az olyan leiratok végrehajtására, melyeknek végrehajtója -- hivatalánál és nem személyes adottságainál fogva -- a püspök lenne (479. k. 3. §).

1254 Mind az általános, mind a püspöki helynök köteles a megyéspüspöknek előzetesen és utólag is beszámolni azokról az ügyekről, melyeket intéz, és nem járhat el a megyéspüspök szándéka ellenére (480. k.).

52. §. AZ EGYHÁZMEGYEI HIVATAL EGYÉB SZERVEI

1. AZ IRODAIGAZGATÓ ÉS A TÖBBI JEGYZŐK

a. Az irodaigazgató hivatala

1255 Az irodaigazgató (cancellarius) az a személy, aki az egyházmegyei hivatalban gondoskodik a hivatal iratainak kiállításáról, kiküldéséről és levéltári őrzéséről [180]. Irodaigazgató kinevezése minden egyházmegyei hivatalban kötelező (482. k. 1. §). Ha szükséges, helyettes irodaigazgatót is ki lehet nevezni (482. k. 2. §). Az irodaigazgató és helyettese hivatalánál fogva betölti a jegyzői (lásd alább) és titkári szerepkört (482. k. 3. §).

b. A jegyzők

1256 Az irodaigazgatón kívül további jegyzők (notarii) kinevezése is lehetséges, de nem kötelező. A jegyzők szerepköre abban áll, hogy írása vagy aláírása hitelesnek minősül, vagy minden fajta iratra, vagy csupán a bírósági iratokra (az ilyen jegyzőt hazánkban szentszéki jegyzőnek nevezzük), vagy csak egy konkrét ügy irataira (483. k. 1. §).

1257 A jegyzők feladatai: 1) iratok, okmányok készítése határozatokról, intézkedésekről, kötelezettségekről és egyéb dolgokról, melyekhez közreműködésük szükséges; 2) jegyzőkönyvezés, azaz bizonyos dolgok megtörténtének hivatalos írásba foglalása; 3) a jegyzékben szereplő iratokba a betekintés megengedése annak, aki ezt törvényesen kéri, valamint az ilyen iratok másolatainak hitelesítése (484. k.). Megjegyzendő, hogy a jegyzőkönyv akkor hiteles, ha azon teljes keltezés (hely, év, hónap, nap) és a jegyző aláírása szerepel (484. k. 2).

c. Kinevezésük, alkalmasságuk és elmozdításuk

1258 Az irodaigazgatót és a többi jegyzőket a megyéspüspök nevezi ki szabad adományozással (vö. 157. k.). Ugyanő szabadon -- vagyis nem olyan kötött feltételekkel és eljárással, mint a plébánosokat -- el is mozdíthatja őket. Az elmozdításra az egyházmegyei kormányzó csak a tanácsosok testületének beleegyezésével jogosult (485. k.).

1259 Ha az irodaigazgató vagy a jegyző világi (lásd alább), a szabad elmozdítás során figyelembe kell venni a vele kötött munkaszerződést. Az Egyházi Törvénykönyvet átdolgozó bizottság hangsúlyozta, hogy az ilyen szerződésekbe eleve megfelelő záradékot lehet felvenni, amely megóvjá a püspök intézkedési szabadságát (vö. Comm 14, 1982, 214).

1260 Az irodaigazgató és a jegyző kinevezéséhez szükséges, hogy jó hírű legyen, és minden gyanún felül álljon. Ellentétben az 1917-es CIC 372. kánonjának előírásával, mely még megkívánta, hogy az irodaigazgató pap legyen, a hatályos egyházjog szerint ezeket a tisztségeket világiak is betölthetik. Kivételt képeznek azok az ügyek, amelyekben egy pap hírneve csorbát szenvedhet. Ilyenkor a jegyzőnek papnak kell lennie (483. k. 2. §).

2. A LEVÉLTÁRAK

1261 Az Egyházi Törvénykönyv általános elvként szögezi le, hogy „az egyházmegyére vagy a plébániákra vonatkozó minden okmányt igen gondosan kell őrizni” (486. k. 1. §). Érthető, hogy az újabb idők pápai is különös figyelmet szentelnek az egyházi levéltárak kérdésének [181].

1262 XII. Pius 1955. IV. 5-én az Államtitkárság levelével pápai bizottságot hozott létre Itália egyházi levéltárai számára. XXIII. János La sollecitudine pastorale kezdetű motu proprio-jával ezt a bizottságot jogi személlyé tette (1960. II. 29: AAS 52, 1960, 997). VI. Pál beszédeiben sokszor kitért e kérdésre, melyet a történelem üdvtörténeti szemléletével teológiai összefüggésbe állított [182]. II. János Pál különösen a Vatikáni Levéltárral kapcsolatban jelentette ki, hogy az „a kormányzat, a jog, a történelem eszköze és forrása” [183]. Az ő pápasága alatt tették hozzáférhetővé a kutatók számára (megfelelő kérésre és a technikai feltételek szerint) a Vatikáni Levéltár újabb anyagát, egészen 1922-ig (SecrStat, resp., 1985. VIII. 20: AAS 78, 1986, 378).

1263 A CIC elsősorban az egyházmegyei levéltárakról rendelkezik, de a megyéspüspök kötelességévé teszi azt is, hogy gondja legyen arra, hogy a területén lévő székesegyházak, társasegyházak, plébánia- és egyéb templomok levéltárát kellően őrizzék, anyagukról két példányban leltárt készítsenek. Ebből az egyiket magában az illető levéltárban, a másikat az egyházmegyei levéltárban kell őrizni. Az ilyen levéltárak használatáról a megyéspüspök által kiadott szabályokat kell követni (491. k. 1. és 3. §). Az egyházi levéltárak szerepéről a lelkipásztori életben az Apostoli Szentszék 1997. II. 2-án részletes körlevelet adott ki (PCBonCult, Litt. Nel corso: EV 16, 74--99, Nr. 119-169; magyarul: RD XI).

A Codex egyházmegyei szinten háromféle levéltárat ismer:

1264 1) Az általános levéltár létesítése kötelező. Benne az egyházmegye lelki és anyagi ügyekre vonatkozó okmányait és iratait elrendezve és jól elzárva kell őrizni. A benne található okmányokról kimutatást is kell készíteni (486. k. 2--3. §). Általában zárva kell tartani, kulcsa csak a püspöknek és az irodaigazgatónak lehet hozzá. A levéltárba való belépéshez vagy onnan iratok kiviteléhez (csakis rövid időre!) a püspök adhat engedélyt, vagy a hivatalvezető és az irodaigazgató együttesen (487. k. 1. §, 488. k.). Ahol nincs hivatalvezető (vö. 473. k. 2. §), ott -- úgy tűnik -- mindig püspöki engedély szükséges [184]. Az engedély természetesen szólhat többszöri belépésre is. Az érdekelteknek joguk van a természetüknél fogva nyilvános és a személyi állapotukra vonatkozó iratokról hiteles másolatot kérni és kapni (487. k. 2. §). Ilyen okmányok pl. a kérelmező keresztségére, családi, klerikusi vagy szerzetesi állapotára vonatkozó iratok (vö. 1643--1644. k.). Az egyházi levéltárak okmányainak fénymásolásáról lásd SecrStat, Normae part., 1978. VII. 31: Leges V, 7476--7477.

1265 2) A titkos levéltár létesítése az egyházmegyei hivatalban szintén kötelező. Ennek szerepét betöltheti egy teljesen csukott és lezárt szekrény is, amelyet nem lehet elmozdítani. Ezt a rendes levéltárban kell elhelyezni. A titkos levéltárban azokat az okiratokat tárolják, amelyeket titokban kell tartani (489. k. 1. §). Ilyen okmányok: a titkos házassági akadály alól belső fórumon adott felmentés (1082. k.), a titkos házasságok anyakönyve (1133. k.), az olyan okmány, melyben figyelmeztetést vagy dorgálást rögzítenek (1339. k. 3. §), a büntetőeljárást megelőző vizsgálattal kapcsolatos iratokat (1719. k.), stb. E levéltár iratai közül évente meg kell semmisíteni azoknak az erkölccsel kapcsolatos büntető ügyeknek az iratait, melyeknek vádlottai meghaltak, vagy amelyekben az elmarasztaló ítélet óta már tíz év eltelt. A

megsemmisített iratok rövid összefoglalását és a perdöntő ítéletet meg kell őrizni (489. k. 2. §; vö. 1917-es CIC 379. k. 1. §; PCI, Resp., 1941. VIII. 5: AAS 33, 1941, 378: eszerint az összefoglalás készítése és az ítélet megőrzése csak azokban az ügyekben kötelező, ahol a vádlott még él). A titkos levéltárhoz kulcsa csak a püspöknek lehet. Széküresedés idején pedig csak valódi szükségből nyithatja ki azt az egyházmegyei kormányzó. A titkos levéltárból okmányt kivinni tilos (490. k.).

1266 3) A történelmi levéltár kialakítására a CIC erőteljesen felszólítja a megyéspüspököt (491. k. 2. §). A történelmi levéltárak kezeléséhez lásd SC Cler, Litt. circ., 1971. IV. 11: AAS 63 (1971) 315--317.

3. A GAZDASÁGI TANÁCS ÉS A VAGYONKEZELŐ

a. A gazdasági tanács

1267 A gazdasági tanács (*consilium a rebus oeconomicis*) az egyházmegyében a püspök által összeállított és a püspök vagy megbízottja elnöklete alatt álló tanács, mely a püspököt a gazdasági ügyek intézésében segíti. Megalakítása minden egyházmegyében kötelező (492. k. 1. §).

1268 Tagjainak száma legalább három. A tanács tagjává való kinevezéshez szükséges, hogy a jelölt: 1) krisztushívő (katolikus -- vö. 11. k., 96. k.) legyen; 2) a gazdasági ügyekben és a világi jogban jártassággal rendelkezék; 3) feddhetetlen legyen; 4) a püspökkel ne álljon negyedfokú vagy annál közelebbi rokonságban vagy sógorságban (492. k. 1. és 3. §). A tagok megbízásukat öt évre kapják, ám ez további ötéves időszakokra (de nem meghatározatlan időre) meghosszabbítható (492. k. 2. §).

1269 A gazdasági tanács szerepe legtöbbször az, hogy a püspöknek tanácsot adjon (vö. 1305. k., 1277. k.), de bizonyos esetekben (pl. 1292. k. 1. §, 1277. k.) a püspök nem cselekedhet a tanács beleegyezése nélkül. A tanács feladata bizonyos számadások, elsősorban a püspök fennhatósága alatt álló vagyionkezelőségek számadásainak évenkénti felülvizsgálata (1287. k. 1. §) is. Magának az egyházmegyének a központi vagyionkezeléséről szóló számadásokat pedig minden év végén ez a tanács hagyja jóvá (493. k.). A vagyionjogban szereplő egyéb teendőknél kívül e testületre tartozik, hogy a megyéspüspök útmutatása szerint évente kalkulációt készítsen az egész egyházmegye kormányzatában a következő évben várható bevételekről és kiadásokról (493. k.).

b. A vagyionkezelő

1270 A régi jogban, még 1917 után is (vö. 1917-es CIC 432. k. 1. §), a vagyionkezelő szerepe az egyházmegyében a széküresedés idejére korlátozódott. Más kérdés, hogy a vagyoni ügyek egy részének vagy egészének intézésével tartósan is megbíztak személyeket (pl. a középkori Magyarországon: *vicarius in temporalibus*; később: jószágkormányzó stb.).

1271 A vagyionkezelő (*oconomus*) kinevezése minden egyházmegyében kötelező. A püspök szabadon nevezi ki, de előbb meg kell hallgatnia a tanácsosok testületét (illetve ahol a püspöki konferencia így döntött, az ennek szerepét betöltő káptalant), valamint a gazdasági tanácsot. A vagyionkezelőnek gazdasági ügyekben valóban jártas, kiválóan becsületes embernek kell lennie (494. k. 1. §). Lehet világi személy, akár nő, akár férfi, de lehet klerikus, illetve szerzetes is. Nem ok nélkül hangsúlyozzák egyes szerzők, hogy -- bár ezt a CIC külön

nem említi -- a vagyonkezelőnek katolikusnak kell lennie. Itt ugyanis egyházi hivatalról van szó, melyet csak az egyházzal teljes közösségben lévők nyerhetnek el (vö. 129. k., 149. k.; lásd fent 24. §. 4)[185].

1272 A vagyonkezelőt öt évre kell kinevezni. Ennek elteltével megbízatása újabb ugyanilyen időszakokra meghosszabbítható (494. k. 2. §). Kinevezésének lejártá előtt a vagyonkezelőt csak a megyéspüspök megítélése szerint súlyos okból szabad elmozdítani, a tanácsosok testülete és a gazdasági tanács meghallgatása után (uo.). Magától felfüggesztődik hivatalából a vagyonkezelő, ha egyházmegyei kormányzóvá választják. Ez a két tisztség ugyanis összeférhetetlen (423. k. 2. §).

1273 A vagyonkezelő feladata, hogy az egyházmegye javait a püspök felügyelete alatt igazgassa, a gazdasági tanács által szabott rend szerint (494. k. 3. §). Az egyházmegye bevételeiből a püspök, vagy megbízottja törvényes rendeletére eszközölhet kiadásokat, de ilyen rendelkezés alapján ezt köteles is megtenni (494. k. 3. §). Minden év végén számat kell adnia a gazdasági tanács felé (494. k. 4. §). A Codex említést tesz ezenkívül más feladatokról is, melyeket a püspök sajátosan a vagyonkezelőre bízhat. Ilyen a püspöknek alárendelt hivatalos egyházi jogi személyek vagyonkezelésére felügyelni (vö. 1276. k. 1. §, 1278. k.); valamint az ugyanilyen jogi személy javait kezelni, ha a jog vagy az alapító okirat, illetve a szabályzat szerint más vagyonkezelő nincsen (1279. k. 2. §, vö. 1278. k.).

53. §. TANÁCSADÓ TESTÜLETEK AZ EGYHÁZMEGYÉBEN

1274 A II. Vatikáni Zsinat az egyház misztériumáról szólva Isten népéből, mint egészről indul ki. Ennek keretébe ágyazottan jelenik meg a hierarchia. Ugyanakkor a zsinat különösen hangsúlyozza az egyházi rend fontosságát és a hívek egyetemes papságától való különbözőségét. Ezért az egyház lelkipásztori szervezetének kialakításakor is abból indul ki a törvényhozó, hogy Isten népének egésze közös felelősség hordozója (208. k.; vö. pl. LG 32). Ez a megközelítés eredményezte, hogy a zsinat után egyházmegyei szinten is számos testületi szerv alakult[186]. Az egyházmegyeiben működő testületi szervek közül néhányról (pl. gazdasági tanács, egyházmegyei zsinat, püspöki tanács) már fentebb szóltunk. Itt a többi fontos egyházmegyei tanácsadó testületekre: a papi szenátusra, a tanácsosok testületére, a káptalanra és a pasztorális tanácsra térünk ki.

1. A PAPI SZENÁTUS

a. Fogalma

1275 Az egyházmegyei papi szenátus (*consilium presbyterale*) a zsinat alkotása (vö. LG 28, CD 27--28, PO 7, AG 19--20), melyet az *Ecclesiae Sanctae* kezdetű *motu proprio* (1966. VIII. 6, nr. I, 15: AAS 58, 1966, 766--767) és a Kléruskongregáció 1970. IV. 11-i körlevele (AAS 62, 1970, 459--465) szabályozott részletesebben. A papi szenátus a papoknak olyan csoportja, mely az egyházmegye presbitériumát (papságát) képviseli és mintegy a püspök szenátusa. Feladata abban áll, hogy a jog előírása szerint (amikor tudniillik a jog ezt lehetővé teszi vagy megkívánja) segítse a püspököt az egyházmegye kormányzásában (495. k. 1. §).

1276 A papi szenátus a mai jogban a püspök egyetlen szenátusa. A káptalanra a jog már nem alkalmazza ezt a nevet, noha a káptalan tanácsadói szerepe helyenként továbbra is fennmaradhat (vö. 502. k. 3. §).

1277 A papi szenátus állandó szerv. Megalakítása az egyházmegyékben kötelező (495. k. 1. §). Apostoli vikariátusokban és prefektúrákban nem a szó szoros értelmében vett papi szenátus működik, hanem ahhoz hasonló funkciójú ún. missziós tanács, mely legalább három misszionárius papból áll, akiket az apostoli vikárius, illetve prefektus nevez ki (495. k. 2. §).

b. Szabályzata

1278 A papi szenátusnak saját szabályzata kell, hogy legyen. Ezt a megyéspüspök hagyja jóvá. Összeállításakor figyelembe kell venni az erre vonatkozó püspökkari szabályokat (496. k.). Hazánkban a püspöki konferencia 1968. III. 14-én kelt körlevelében határozott az egyházmegyei papi szenátusok felállításáról, s ehhez csatolta a Magyarországi egyházmegyék papi szenátusainak egységes szabályzatát. Így nálunk a püspökök által közösen kiadott egységes szabályzat irányította a szenátusok munkáját (vö. 455. k. 4. §) egészen 1994-ig, amikor a Püspöki Konferencia általános irányelveket fogadott el a papi szenátusok szabályzatáról, eleget téve ezzel a 496. kánon szerinti normaalkotási feladatának (A Magyar Püspöki Konferencia Kiegészítő Szabályai az Egyházi Törvénykönyvhöz, 1994, 4. cikkely). Ezzel az egyetemes jognak megfelelően az egyes egyházmegyék feladatává vált a szenátusok szabályzatának elkészítése e közös irányelvek szerint. Bizonyos egyházmegyékben a püspök e szabályzatot az egyházmegyei zsinat tanácskozása nyomán, annak rendelkezései keretében adta ki (pl. Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Zsinati Könyve, Budapest 1994, 112--114, 46--50. §).

c. Tagjai

1279 A szenátus tagjai három csoportra oszlanak. Vannak választott tagok, hivataluknál fogva automatikusan szenátusi tagsággal rendelkező, ún. született tagok, és lehetnek a megyéspüspök által szabadon kinevezett tagok (497. k.). A szenátus összetétele az egyetemes jog szerint az alábbi szabályokhoz igazodik: 1) a kánonok és a szabályzat előírásai szerint a tagok körülbelül felét maguk a papok választják; 2) a szenátus megválasztásában aktív és passzív választójoga van az illető egyházmegyébe inkardinált összes világi papnak, az ott tartózkodó és annak javára hivatalt viselő egyéb papoknak, valamint ha a szabályzat előírja, az egyházmegyében lakóhellyel vagy pótlakóhellyel rendelkező más papoknak is; 3) a szabályzat határozza meg, hogy kik a született tagok (498. k., vö. 497. k.).

1280 Hazánkban a Magyarországi egyházmegyék papi szenátusainak egységes szabályzata 4. §-a szerint a tagok 2/3 részét az egyházmegye papsága választotta. A választás rendszerint esperesi kerületenként történt. A székeskáptalan, a papnevelő intézet elöljárói és tanárai, az egyházmegyei bíróság bírái és tisztviselői szintén választottak egy-egy küldöttet. A tagok egyharmadát a püspök jelölte ki. Ez nem ellenkezett a 497. k. 1. számával, hiszen ott a választott tagok aránya csak iránymutatásként, nem pedig szigorúan nyert meghatározást.

1281 A tagok választásának módját a szabályzat határozza meg. Ezt úgy kell tennie, hogy „lehetőleg” a különböző papi munkakörök és az egyházmegye különböző vidékei kellő képviselést kapjanak (499. k.). Ennek az általános irányelvnek a fent említett magyarországi rendelkezés megfelelni látszik.

1282 A szenátusi tagok kinevezése a szabályzatban meghatározott időre szól. Ebben a témában a szabályzatnak úgy kell rendelkeznie, hogy az egész szenátus vagy annak egy része öt éven belül megújításra kerüljön (501. k. 1. §).

d. Működése

A papi szenátus működésének fő elvei a következők:

1283 1) Az összehívás, az elnöklés, a tárgyalandó kérdések meghatározása, illetve a megvitatásra javasolt kérdések napirendre tűzése a megyéspüspök joga (500. k. 1. §).

1284 2) A szenátusnak csak tanácsadói joga van. Fontosabb ügyekben a megyéspüspöknek ki kell kérnie a szenátus véleményét, a szenátus hozzájárulására azonban csak a jogban kifejezetten megjelölt esetekben van szüksége (500. k. 2. §).

1285 Azok közül a fontosabb ügyek közül, melyekben a püspöknek a szenátus véleményét kell kérnie, a Törvénykönyv néhányat név szerint is említ. Ezek: az egyházmegyei zsinat tartása (461. k. 1. §); plébániák létesítése, megszüntetése, jelentős megváltoztatása (515. k. 2. §); az adományok felhasználásáról és a klerikusok díjazásáról rendelkező egyházmegyei szabályzatok kidolgozása (531. k.); a plébániai pasztorális tanácsok létesítése (536. k. 1. §); templomépítés (1215. k. 2. §); használaton kívüli templom más célra fordítása (1222. k. 2. §); az egyházmegyében lévő egyházi jogi személyekre adó vagy hozzájárulás kivetése (1263. k.). Olyan esetet a CIC nem említ kifejezetten, ahol a püspöknek a papi szenátus hozzájárulására lenne szüksége.

1286 3) A papi szenátus nem járhat el érvényesen a megyéspüspök nélkül. Egyedül a megyéspüspök illetékes arra is, hogy a papi szenátus által adott tanácsot, illetve beleegyezést nyilvánosságra hozza (500. k. 3. §).

1287 4) A papi szenátusnak egyéb sajátos feladatai is vannak. A püspök javaslatára tanácsadó plébánosokat választ ki, akiknek véleményét a plébánosi áthelyezési vagy elmozdítási eljárásban ki kell kérni (1742. k. 1. §, vö. 1740--1752. k.). A részleges zsinatokra két választott képviselőt küld. Ezeknek ott tanácsadói joguk van (443. k. 5. §). A papi szenátus összes tagjai részt vesznek az egyházmegyei zsinaton (463. k. 1. § 4).

e. Szerepének vége

1288 Széküresedéskor a papi szenátus automatikusan megszűnik. Feladatát a tanácsosok testülete látja el. Az új püspöknek hivatalba lépése után egy éven belül újra létre kell hoznia a papi szenátust (501. k. 2. §).

1289 A papi szenátus megszűnhet feloszlással is. Erre a megyéspüspök jogosult, ha a szenátus az egyházmegye érdekében a rábízott feladatot nem teljesíti, vagy szerepével súlyosan visszaél. A feloszlás előtt a megyéspüspöknek meg kell kérdeznie a metropolitát, vagy ha a metropolita saját egyházmegyéjében intézkedik, legrégebben kinevezett szuffragáneos püspökét. A feloszlás után a püspök a papi szenátust egy éven belül újra köteles megalapítani (501. k. 3. §).

1290 Megjegyzendő, hogy ezt a szervet (többé-kevésbé hasonló szerepkörrel) a keleti egyházjog is ismeri (CCEO 264--270. k.).

2. A TANÁCSOSOK TESTÜLETE

1291 A régi jogban a tanácsosok testülete (egyházmegyei tanács) olyan egyházmegyékben szerepelt, ahol nem volt káptalan, tehát kivételes formának számított. A CIC-ben ez vált az általános szervezeti formájává annak a testületnek, amely részben tanácsadói, részben -- széküresedés idején -- választói és egyéb szerepet tölt be.

1292 A tanácsosok testülete (collegium consultorum) a megyéspüspök által a papi szenátus tagjai közül öt évre kijelölt legalább hat, de legfeljebb tizenkét papból álló tanácsadó testület (502. k. 1. §). Ma az egyetemes egyházjogban -- hacsak a püspöki konferencia úgy nem rendelkezik, hogy ennek feladatait a székeskáptalanokra bízza (502. k. 3. §) -- minden egyházmegyében szükséges és kötelező (vö. 502. k. 1. §). Apostoli vikariátusban és prefektúrában azonban nem szükséges a megalakítása, mert feladatait általában magánál a jognál fogva a papi szenátus helyett alakuló missziós tanács látja el (502. k. 4. §, vö. 495. k. 2. §). Ez a testület annyira szükséges, hogy ha öt éves megbízatása lejár, nem veszíti el automatikusan hatáskörét, hanem funkcióban marad mindaddig, míg az új testületet meg nem alakítják (502. k. 1. §).

1293 A Magyar Püspöki Konferencia 1983. XII. 13--14-i ülésén úgy rendelkezett, hogy a tanácsosok testületének feladatait a székeskáptalanokra bízza. A döntés azonban nem került felterjesztésre az Apostoli Szentszékhez, az nem vizsgálta felül, és így hivatalos kihirdetés (promulgatio) sem történt. Vagyis a szabály hatályba sem lépett. Mivel azonban nem is létezett tanácsosok testülete az egyházmegyékben, a Szentszék elismerte a káptalanok által választott egyházmegyei kormányzókat. 1983-as határozatát (mely formailag mint ilyen hatályba sem lépett) a Püspöki Konferencia 1992 tavaszán megváltoztatta. Ezért azóta hazánkban is az egyetemes egyházjog érvényesül. A püspökök egyházmegyéjükben megalapították a tanácsosok testületét, a káptalanoknak pedig a továbbiakban ilyen funkcióik nincsenek.

1294 A legtöbb országban a püspöki kar nem élt ezzel a lehetőségével. Előfordul olyan megoldás, hogy a püspöki konferencia az egyes püspökökre bízta ezt a kérdést (pl. Svájc[187]), sőt olyan is, hogy a püspöki kar csak azzal a feltétellel bízta a tanácsosok testületének szerepét a káptalanokra, hogy azok öt éven belül megreformálják szabályzatukat, nevezetesen korhatárt vezetnek be a tényleges feladatkör gyakorlására[188].

1295 A tanácsosi testület élén a megyéspüspök áll, a szék üresedése esetén pedig az, aki a püspököt ideiglenesen helyettesíti. Ha illet még nem jelöltek ki, a tanácsot annak legrégebben pappá szentelt tagja vezeti (502. k. 2. §).

A tanácsosi testület feladatai:

1296 1) Ha a püspöki szék be van töltve: a püspöknek meg kell e testületet hallgatnia: a) vagyonkezelő kinevezése és leváltása előtt (494. k. 1--2. §); b) a rendes vagyonkezelés körébe tartozó nagyobb jelentőségű ügyekben (1277. k.).

1297 2) Ugyancsak betöltött püspöki szék idején: a püspöknek a testület beleegyezésére van szüksége: a) a rendkívüli vagyonkezelés körébe tartozó ügyletekhez (1277. k.); b) az egyházmegye vagy a megyéspüspöktől függő jogi személyek meghatározott értékű vagyonának elidegenítéséhez (1292. k. 1. §).

1298 3) Ha a püspöki szék megüresedik, és nincs segédpüspök vagy ettől eltérő szentszéki rendelkezés: a) e testületre tartozik az egyházmegye ideiglenes irányítása (419. k.); b) neki

kell megválasztania az egyházmegyei kormányzót (421. k. 1. §); c) az egyházmegyei kormányzónak több intézkedéséhez e testület beleegyezésére van szüksége (272. k., 485. k., 1018. k. 1. § 2); d) véleményét kell kikérnie, valahányszor a jog szerint -- a széküresedés idején nem működő -- papi szenátust kellene megkérdeznie (501. k. 2. §); e) ezzel a testülettel kell közölnie az egyházmegyei kormányzónak, ha lemond tisztségéről (430. k. 2. §); f) az újonnan kinevezett püspök úgy veszi birtokba egyházmegyéjét, hogy ennek a testületnek mutatja be a kinevező okmányt (382. k. 3. §, vö. 404. k.).

1299 A keleti egyházjog is ismer hasonló szervet „egyházmegyei tanácsosok testülete” (collegium consultorum eparchialium) néven (CCEO 271. k.).

3. A KÁPTALANOK

a. Fogalmuk és létesítésük

1300 A megyéspüspökök körül kialakult papi testületek, a káptalanok ebben az intézményes formájukban a korai középkor óta (kb. a VIII. sz. második felétől) fejlődtek ki. Bennük fokozatosan különféle tisztségek alakultak ki[189]. Még az 1917-es CIC is igen részletesen foglalkozott összetételükkel és feladataikkal. Egyes tisztségviselőik kinevezése pedig magának a Szentszéknek volt fenntartva[190]. Úgy szerepeltek e testületek, mint a püspök tanácsa és szenátusa, melynek az egyetemes jog által előírt funkciói voltak. Kivételt azok az egyházmegyék jelentettek, ahol káptalan nem alakult meg[191].

1301 A II. Vatikáni Zsinat után a püspök felelőssége és szabadsága az egyházmegye vezetésében új hangsúlyt kapott. A 157. k. szerint az egyházmegyében egyéb kifejezett rendelkezés híján minden egyházi hivatalt a megyéspüspök szabad adományozással tölt be. A CIC átdolgozása során a bizottság egyik alapvető szempontja volt a káptalanok illetékességének az istentiszteletre korlátozása. Ennek indoka elsősorban a káptalanok sok helyütt tapasztalható hanyatlása volt (Comm 13, 1981, 135). A mai egyházjog szerint a káptalanok megalakítása nem kötelező. Nincs olyan egyházkormányzati vagy pasztorális funkciójuk, amely sajátosan az övék lenne.

1302 A székeskáptalan (capitulum cathedrale) és a társaskáptalan (capitulum collegiale) olyan papokból álló testületek, melyek feladata a székesegyházban, illetőleg a társasegyházban ünnepélyes liturgikus szertartások végzése. A székeskáptalan köteles arra is, hogy teljesítse azokat az egyéb feladatokat, melyeket a megyéspüspök vagy a jog rábíz (503. k.).

1303 A székeskáptalan létesítése, megszüntetése vagy megváltoztatása az Apostoli Szentszéknek van fenntartva (504. k.).

b. Szabályzatuk

1304 Minden káptalannak kell, hogy legyen saját maga által megalkotott és a megyéspüspöktől jóváhagyott szabályzata. Ezt csak a püspök beleegyezésével változtathatják meg, vagy helyezhetik hatályon kívül (505. k.). A mai jog -- eltérően az 1917-es CIC 410. k. 3. §-tól -- nem szól arról, hogy a káptalan hanyagsága esetén a püspök maga készíthet számára szabályzatot. Az azonban kétségtelen, hogy a püspöki konferencia, vagy ha az a kérdést a megyéspüspök hatáskörébe utalja, a püspök feltételt szabhat ahhoz, hogy a

tanácsosok testületének szerepét a káptalanra bízva. Ilyen feltétel lehet a szabályzat meghatározott tartalma is (lásd fent 2).

1305 A káptalan szabályzatának meg kell határozni a testület felépítését, a kanonokok számát, teendőiket, összejöveteleiket a káptalan intézésére, az ügyletek érvényességének és megengedtségének feltételeit. Rendelkeznie kell a jövedelmekről és -- a Szentszék által kiadott szabályok (főként: SC Cler, Litt. circ., 1970. X. 30: AAS 63, 1971, 314--315) tiszteletben tartásával -- arról is, hogy melyek a kanonokok megkülönböztető jelvényei. A szabályzatnak rendelkeznie kell arról, hogy milyen hivatalok vannak a káptalanban. Biztosítaniuk kell azt is, hogy legyen valaki, aki a káptalan élén áll (507. k. 1. §).

c. A kanonokok

1306 Mind a székesegyházban, mind a társasegyházakban minden kanonokságot a megyéspüspök -- de nem az egyházmegyei kormányzó -- adományoz a káptalan meghallgatásával. Az ő joga az is, hogy megerősítse azt a személyt, akit a káptalan a maga élére választ (509. k. 1. §).

1307 Ebből a szabályból egyesek arra következtettek, hogy a káptalan élén álló személyt szükségképpen mindig választani kell. A kérdést hiteles törvénytárgyalkodó döntötte el (1989. I. 24, nr. I: AAS 81, 1989, 991). Eszerint nem szükséges, hogy a káptalan vezetői tisztsége mindig választás útján nyerjen betöltést. Az ettől eltérően rendelkező szabályzatok vagy szokások érvényben maradhatnak.

1308 A megyéspüspöknek csak olyan papot szabad kanonokká kineveznie, aki a katolikus tanítás tekintetében és életmódjában kiváló, és szolgálatát dicséretesen gyakorolta (509. k. 2. §).

1309 Az összes káptalanokban (tehát a társaskáptalanokban is) lennie kell penitenciárius kanonoknak. Ő hivatalánál fogva megbízottnak tovább nem adható rendes felhatalmazással rendelkezik arra, hogy szentségi fórumon elengedje a hivatalosan még ki nem nyilvánított és a Szentszéknek fenn nem tartott cenzúrákat. Az egyházmegye területén ezt a feladatát az idegenek javára is gyakorolhatja, az egyházmegye hívei javára pedig élhet vele az egyházmegye határain kívül is (508. k. 1. §). Ez a funkció annyira szükséges lelkipásztori szempontból, hogy ahol nincs káptalan, ott is meg kell bízni a püspöknek egy papot e tevékenység ellátásával (508. k. 2. §).

4. A PASZTORÁLIS TANÁCS

a. Fogalma

1310 Az egyházmegyei pasztorális tanács intézménye a II. Vatikáni Zsinat alkotása (CD 27, AG 30, PO 7, 41. jegyz.)[192]. A zsinat után az Ecclesiae sanctae kezdetű motu proprio (1966. VIII. 6, nr. I, 16 és III, 20: AAS 58, 1966, 766--767, 787), az 1971-es püspöki szinódus (decl. Ultimis temporibus, 1971. XI. 30, Pars Altera, II, 3: AAS 63, 1971, 921), a Kléruskongregáció 1973. I. 25-én kelt Omnes Christifideles kezdetű körlevele (Leges V, 6444--6449), valamint a Püspöki Kongregáció 1973. II. 22-én kelt Ecclesiae Imago kezdetű direktórium (nr. 204: Leges V, 6530) dolgozták ki ennek az intézménynek a jogi arculatát.

1311 A pasztorális tanács (consilium pastorale) a püspök felügyelete alatt az egyházmegyei pasztorális munkát vizsgáló, mérlegelő és a püspöknek javaslatot tevő testület. Létesítése nem mindig kötelező. A jog csak arra szólít fel, hogy ahol a lelkipásztori körülmények indokolják, alakítsanak ilyen (511. k.). Szerepe csakis tanácsadói jellegű (514. k. 1. §). Ennek a tanácsnak a sajátos célja, mely a püspök többi tanácsadói testületétől megkülönbözteti akkor válik világossá, ha összehasonlítjuk a papi szenátussal. A pasztorális tanács fő feladata a lelkipásztori tevékenységek tanulmányozásában áll (511. k.), a papi szenátust viszont a püspök az egyházmegye javát és a lelkipásztori munkát érintő problémák megoldására alkalmazza (495. k.)[193]. Tehát a papi szenátus segítségével a döntésre, a pasztorális tanácsé inkább a kérdések vizsgálatára irányul.

b. Tagjai

1312 A pasztorális tanács tagjai a katolikus egyházzal teljes közösségben lévő krisztushívők, akik lehetnek akár klerikusok, akár a megszentelt élet intézményeinek tagjai, főként pedig világiak (512. k. 1. §). A tagok kijelölése a megyéspüspök által meghatározott módon történik. Ennek keretében lehetnek választott tagok (is). A tagokat úgy kell kijelölni, hogy teljességében reprezentálják az egyházmegye hívő közösségét, ezen belül az egyes vidékeket, foglalkozásokat, társadalmi csoportokat, az apostoli munkában egyénileg vagy közösségekben részt vevő kategóriákat (512. k. 1--2. §). Ahhoz, hogy valakit taggá jelöljenek ki, szükséges, hogy az illető kitűnjék biztos hitével, jó erkölcsével és okosságával (512. k. 3. §).

c. Szabályzata, működése és megszűnése

1313 A pasztorális tanácsnak a püspök által adott szabályzata kell, hogy legyen (513. k. 1. §). Ebben rendelkezni kell arról, hogy milyen időtartamra létesítsék a tanácsot, mely ezek szerint meghatározott időre kap megbízást (uo.). A pasztorális tanácsokat többnyire három- vagy öt évre alakítják. Függetlenül azonban attól, hogy küldetése mennyi időre szól, a pasztorális tanács széküresedésékor automatikusan megszűnik (513. k. 2. §).

1314 Ezt a tanácsot a megyéspüspök hívja össze, ő elnököl rajta, s ő adja közre a tanácsban tárgyaltakat is. Ha a püspök egyáltalán alakított pasztorális tanácsot, akkor azt legalább évente egyszer össze kell hívnia (514. k.).

1315 A pasztorális tanácsok megalakítása egyes magyarországi egyházmegyékben is megkezdődött. Némelyikük szabályzata nyomtatásban is megjelent (pl. Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Pasztorális Tanácsának Szabályzata, in: Esztergom-Budapest Főegyházmegye Zsinati Könyve, Budapest 1994, 114--119, 51--56. §).

1316 A pasztorális tanács intézménye a keleti katolikus egyházjogban is megtalálható (CCEO 272--275. k.).

54. §. A PLÉBÁNIA, A PLÉBÁNOS ÉS A KÁPLÁN

1. A PLÉBÁNIA

a. Fogalma

1317 A plébánia (paroecia) a krisztushívőknek a részegyházon belül tartós jelleggel alapított közössége, melynek lelkipásztori gondozását a megyéspüspök felügyelete alatt plébánosra bízták, aki annak saját pásztora (515. k. 1. §). Az egyházmegyék plébániákra osztása kötelező (vö. 374. k. 1. §).

1318 A plébánia fogalmának a mai egyházjogban lényeges eleme, hogy krisztushívőkből áll, meghatározott közösség, melyet állandó jelleggel hoztak létre, a részegyházon belül; saját pásztora van, aki szolgálatát a megyéspüspök fennhatósága alatt végzi[194]. Eszerint a plébánia fogalmában -- eltérően az 1917-es CIC 216. kánonjától -- nem a terület, hanem a közösségi elem a döntő. Vagyis maga a plébánia nem valamely terület, hanem meghatározott módon (pl. területi határokkal is) körülírt, megalapított és vezetett közösség. A plébánia magánál a jognál fogva jogi személy (515. k. 3. §).

1319 Erről a közösségről a CIC nem mondja kifejezetten -- mint az egyházmegyéről --, hogy Isten népének része volna. Az ilyen szóhasználatot a törvénykönyv átdolgozása során tudatosan elhagyták egyrészt azért, mert a rész szó statikusabb hangzású, mint az eleven életet tükröző közösség kifejezés, másrészt mert a plébánia az az egység, ahol a közösségi jelleg már érzékelhetően is kifejeződik (vö. Comm 13, 1981, 148). Noha a plébánia nem hordozza magában mindazt, ami a részegyház ekkleziológiai teljességét adja (püspök által összegyűjtött közösség, az evangéliumot hirdető és az eucharisziát végző püspök, vele együttműködő papság, azaz presbitérium, hierarchikus közösség a püspökök testületének fejével és tagjaival), és így nem is nevezhető teológiailag részegyháznak, benne mégis valamiképpen az egyház válik láthatóvá (SC 42)[195].

b. Fajai

1320 A plébániák általában területi jellegűek kell, hogy legyenek, vagyis egy meghatározott területen lévő összes krisztushívőket magukban kell foglalniuk (518. k.). Az ember tehát nem tetszése szerint választja meg, hogy melyik plébániai közösségnek kíván a tagja lenni, a plébániához tartozás ugyanis a lakóhelyből szükségképpen adódik.

1321 Ahol indokolt, a jog nem csupán lehetővé teszi, hanem meg is kívánja a személyi jellegű plébániák alapítását. Ezek olyan plébániák, melyek egy meghatározott terület bizonyos rítusú, nyelvű, nemzetiségű, vagy más szempont alapján megjelölt krisztushívőit foglalják magukban (518. k.). A személyi plébániák alapításához -- ellentétben az 1917-es CIC 216. k. 4. §-ával -- nem szükséges pápai engedély.

1322 Hacsak valamilyen tekintetben ellenkező előírás nincsen, a plébániával egyenlő elbírálás alá esik a kváziplébánia. Ez a részegyházon belül a krisztushívőknek olyan közössége, melyet egy papra bíztak, mint saját lelkipásztorra, de amely különleges körülmények miatt még nem vált plébániává (516. k. 1. §). A kváziplébánia régen a missziós területeken működő intézmény volt. A mai jog úgy szól róla, mint bárhol előforduló közösségről[196]. Hazánkban is léteznek ilyen anyakönyvezési joggal rendelkező, saját lelkipásztorra bízott közösségek, melyek korábban önálló lelkészség néven voltak ismeretesek, és bár területük volt, nem alapították meg őket plébániaként. A kváziplébániák létesítése gyakran a plébánia megszervezésének előkészítő lépcsőfoka.

1323 Előfordul, hogy egyes közösségeket még nem lehet önálló plébániává vagy kváziplébániává szervezni. Ha külön lelkipásztori ellátásuk indokolt, a megyéspüspöknek erről más módon kell gondoskodnia (516. k. 2. §). Ilyen megoldásokat a részleges jog

tartalmazhat. Többnyire olyan helyzetekről van szó, amikor az egy vagy több plébánia keretébe tartozó hívek egy része sajátos lelkipásztori gondozást igényel. Ez előfordulhat pl. település-földrajzi okból, ha egy plébániához másik, kisebb község is tartozik, melynek saját temploma is van (filia). Az ilyen közösséget olykor -- igaz, nem állandó jelleggel -- kihelyezett káplánra bízják. Ehhez hasonló pasztorális formákat a püspök nem csupán területi, hanem személyi alapon is kialakíthat[197]. A kategoriális lelkigondozás témájára alább még visszatérünk.

c. Létesítése és megszüntetése

1324 Plébániát alapítani, módosítani vagy megszüntetni egyedül a megyéspüspök jogosult. Ezt azonban csak akkor teheti meg érvényesen[198], ha előbb meghallgatta a papi szenátus véleményét (515. k. 2. §). Az intézkedés érvényességéhez azonban nem szükséges, hogy a papi szenátus beleegyezését is adja hozzá. A plébániák szervezését illetően a püspöknek ez a teljes jogköre a II. Vatikáni Zsinaton kapott különleges hangsúlyt (CD 32; vö. MP Ecclesiae Sanctae, 1966. VIII. 6, nr. I, 21: AAS 58, 1966, 769; SC Ep, Directorium, Ecclesiae Imago, 1973. II. 22, nr. 171--183: Leges V, 6518--6522).

d. Vezetője

1325 A plébánia vezetője rendes körülmények között -- magából a plébánia fogalmából eredően -- a plébános. Az ő tisztségéről alább külön szólnunk. Ám a jog ismer a plébánia vezetésére más megoldásokat is, mint azt, hogy egyetlen papra mint plébánosra bízják. Ezek sajátos lelkipásztori hasznosság, illetve szükség esetén jönnek számításba. A Codex két ilyen vezetési formát említ:

1326 1) A papi közösségre bízás. Erre akkor van lehetőség, ha a körülmények ezt megkívánják. Abban áll, hogy egyetlen plébánia vagy egyszerre több plébánia lelkipásztori ellátására egyetemlegesen több papot neveznek ki. Ilyenkor a lelkipásztori munka végzését, az együttes tevékenységet e papok egyike irányítja, s ő felel érte a püspök előtt. Ez az irányító mégsem plébános a szó szoros értelmében, hiszen az egyetemleges megbízás alapján az egész plébánosi feladatot minden pap megkapja még akkor is, ha annak ki-ki csak egy részét gyakorolja az általuk megállapított rend szerint. Az esketési felhatalmazás és a magánál a jognál fogva a plébánosnak járó felmentési hatalmak mindnyájukat megilletik (543. k. 1. §). Ugyancsak mindnyájan kötelesek a helybenlakásra, s közösen megállapított rend szerint ajánlja fel valamelyikük a népert a szentmisét (543. k. 2. § 1--2). Az irányító az egyedüli, aki a plébániának jogi képviselője (543. k. 2. § 3).

1327 Mikor a csoportból valamelyik pap, vagy maga az irányító hivatalát elveszti, vagy képtelenné válik annak gyakorlására, nem üresedik meg az egy vagy több plébánia, melyet a közösség gondoz. A püspök feladata új irányítót kinevezni a csoport élére. Amíg ez megtörténik, e feladatot a közösség legrégebben kinevezett tagja látja el (544. k.).

1328 A plébánia ilyen papi közösségre bízása nem tévesztendő össze azzal a régi egyházzogban előforduló esettel, amikor a plébániát jogi személyre bízták mint plébánosra. Erre ma már nincs lehetőség (520. k. 1. §). Mikor a plébániát szerzetes intézményre bízják, nem ez az intézmény, hanem egy meghatározott pap lesz a plébános, vagy egy a fentiekben leírt jogállású papi közösség kijelölésére kerül sor (uo.).

1329 2) A diakónusra vagy világitra bízás. Erre a megyéspüspök paphiány esetén jogosult. A feladat, amellyel a püspök a diakónust, a világit, vagy egy ilyen személyekből álló közösséget megbíz, nem a teljes plébánosi munka, hanem „a plébánia lelkipásztori gondozásában való részvétel”. Ezek a személyek ugyanis -- nem lévén papok -- nem képesek mindannak elvégzésére, ami a plébános feladata lenne. Az ilyen megbízás esetén a püspöknek ki kell neveznie egy papot is, aki a lelkipásztori gondozást irányítja, s a plébánosi hatalmakkal és felhatalmazásokkal rendelkezik (517. k. 2. §). Az egy vagy több diakónus, illetve világi (akár pl. szerzetesnőkből álló közösség) nem plébános. De nem plébános az a pap sem, aki a plébánosi hatalmakkal rendelkezik. Ő ugyanis -- pl. azért, mert másutt plébános (vö. 526. k. 1. §) -- nem kaphat valódi plébánosi kinevezést.

1330 Magyarországon a püspöki konferencia külön szabályokat adott ki az ilyen „önálló lelkipásztor nélküli egyházközséget” vezető lelkipásztori kisegítők munkájáról (A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata, Bp. 1986, 6-7, 3. § [4], 4--5. §; A világi lelkipásztori kisegítők kézikönyve, Bp. 1995.). A paphiány a plébániák lelkipásztori ellátásának számos jogilag lehetséges módját teszi aktuálissá. Ezek között a sajátosan szervezett oldallagos ellátáson túl immár a plébániák összevonásának és a hajdani filiális egyházközségek mintájára esetleg fennmaradó különböző képviselőtestületeknek a gondolata és a gyakorlata is megjelent hazánkban[199].

1331 A plébánia intézményének arculata a keleti katolikus egyházjogban is hasonló a fentiekhez, bár a szabályzata nem annyira részletekbe menő. A plébános szerepköre is értelemszerűen ennek megfelelő (CCEO 279--303. k.).

e. A hívek közös felelősségvállalásának plébániai szervei

1332 Mivel a plébánia a hívek közössége, különös hangsúlyt kapnak azok a szervek, melyek a plébánia tagjainak együttes felelősségvállalását valósítják meg. Közülük egyesekről az egyetemes egyházjog rendelkezik, mások inkább a részleges egyházjogban helyenként szereplő sajátos formák. Az előbbieket közé tartozik a plébániai gazdasági tanács és a plébániai pasztorális tanács, az utóbbi csoportban foglalnak viszont helyet pl. a magyarországi egyházközségek.

1333 1) A plébániai gazdasági tanács (consilium a rebus oeconomicis) létrehozása minden plébánián kötelező. Működését az egyetemes jog és a megyéspüspöktől kibocsátott szabályok rendezik. Ez utóbbi szabályok jelölik meg a tanács tagjainak kiválasztási módját is. A tanács élén a plébános áll (537. k.). Mivel a plébániát minden jogügyletben a plébános képviseli[200], e tanács szerepe a plébános segítése tanácsadói, de nem döntéshozatali jogkörrel. Az egyházmegyei gazdasági tanács analógiájára elmondható, hogy a tagok számának itt is legalább háromnak kell lennie[201]. Tevéleges közreműködést nyújthat ez a tanács például a leltár, a költségvetés és a számadások elkészítésében. Hazánkban ennek a szervnek a feladatát bizonyos egyházközségi struktúrák látják el (lásd alább).

1334 2) A plébániai pasztorális tanács[202] (consilium pastorale) létesítése nem kötelező. Ha a megyéspüspök a papi szenátus meghallgatása után jónak látja, elrendelheti, hogy egyházmegyéje minden plébániáján hozzanak létre ilyen. A tanács élén a plébános áll, tagjai egyfelől azok, akik hivataluknál fogva részt vesznek a plébánián a lelkipásztori munkában (pl. káplán, lelkipásztori kisegítő) másfelől pedig a szabályzat szerint kijelölt krisztushívők (536. k. 1. §). A tanács funkciója az, hogy segítséget nyújtson a lelkipásztori tevékenység számára. Jogköre kizárólag tanácsadói jellegű. Tanácsait elsősorban a plébánosnak adja (vö. 536. k. 1--

2. §). Szabályzatát a megyéspüspök adja ki -- értelemszerűen egységesen egyházmegyéje minden plébániája számára (vö. 536. k. 2. §). Az ilyen tanácsok alakítása megfelel a II. Vatikáni Zsinat irányelveinek, melyek egyrészt hangsúlyozzák a hívők jogát, hogy véleményüket az egyház javát érintő ügyekben lelkipásztorokkal akár szervezett, intézményes formában is tudassák (vö. LG 37; 212. k. 3. §), másrészt olyan plébániai tanácsokról szólnak, melyekben klerikusok, szerzetesek és világiak együttesen segítik az apostoli tevékenységet (AA 26). Hazánkban a plébániai pasztorális tanácsra jellemző tevékenységet is az egyházközség bizonyos szervei végzik.

1335 3) Az egyházközség -- noha pl. a német nyelvterületen egyes intézményes formák valamelyest hasonlítanak rá (de nem azonosak vele!) -- a magyarországi helyi egyházjog sajátossága. Jelenleg a Püspöki Kar 1992 tavaszán elfogadott egyhangú rendelkezése alapján az egyházközség már azonos a plébániával: mint a plébániai közösség régi, szép magyar elnevezése értendő. A plébánia egyes részei továbbra is rendelkezhetnek külön képviselőtestülettel (vagyis a régi „filiális egyházközségek” külön képviselőtestülete megmaradt).

1336 Hazánkban az egyházközségek a XIX. század végétől jelennek meg helyenként. 1919 után az ország püspökei elérkezettnek látják az időt arra, hogy országosan egységes jogi formát adjanak a hívek ilyen kezdeményezéseinek. Így kerül sor arra, hogy püspökkari szinten egységes szabályzatot adnak ki a magyarországi egyházközségek számára (A magyarországi katolikus egyházközségek igazgatási és adóztatási szabályzata, Bp. 1940). Mivel az 1917-es CIC szerint még a plébánia nem volt azonos a területen élő hívők közösségével, az egyházközség éppenséggel arra szolgált, hogy egy-egy plébánia vagy plébániarész összes híveinek jogilag szervezett csoportosulása legyen. Az egyházközség különbözött a plébániától. Ugyanazokat a személyeket foglalta magában, mint akik a plébániához tartoztak. Az egyházközségi tagság nem önkéntes volt, hanem szükségképpen, automatikus. Minden katolikus lakóhelyénél fogva valamelyik egyházközséghez tartozott. Így az egyházközség semmiképp sem volt egyesületnek nevezhető, hanem a püspök fennhatósága alatt működő szerv volt, mely tevékenységét a püspöktől és nem a hívőktől nyert felhatalmazás alapján gyakorolta[203].

1337 A hatályos Egyházi Törvénykönyv megjelenése után a Magyar Katolikus Püspöki Kar keretében a püspökök közösen gyakorolták megyéspüspöki jogukat és így adták ki az egyházközségek új szabályzatát 1984. július 10-én (Magyarországi Katolikus Egyházközségek Általános Szervezeti Szabályzata). Ennek bevezető rendelkezései ugyan többféle módon értelmezhető kijelentéseket tartalmaznak a plébánia és az egyházközség azonosságáról, illetve az egyházközséghez való tartozás automatikus vagy önkéntes jellegéről, az egyetemes egyházjoggal összhangban mégis csupán akkor állnak, ha úgy magyarázzuk őket, hogy alapvetően nem változtatták meg az egyházközségeknek az 1940-es szabályzat szerinti jogi jellegzetességeit[204].

1338 Az 1984-es szabályzat 1. §-a egyrészt az egyházközség fogalmát az 515. kánont idézve állapítja meg ezzel önkéntelenül is azonosítja azt magával a plébániával, mely az új jog szerint maga is a hívek közössége. Ugyanakkor ugyanez a § 4. számában utal a magyar történelmi hagyományokra, s így burkoltan arra, hogy az egyházközségnek az 1940-es szabályzat szerinti fogalmát nem változtatja meg. Mégis ugyanezen 1. § 6. számában az adott területen való lakáson kívül az egyházközségi tagság kritériumai között arra is utal, hogy a hívő kifejezi: az egyházközséghez kíván tartozni. Ha ezt szoros értelemben vett tagsági feltételnek tekintenénk, akkor ez a pont ellentétbe kerülne az előbbiekkal, hiszen sem a

plébánia, sem a régi magyar egyházközség tagsága nem külön akaratnyilvánításon alapul. Ezért a szabályzat magyarázói arra kényszerülnek, hogy ez utóbbi kívánalmat inkább a buzdítások, mint a szükséges tagsági feltételek közé sorolják.

1339 Az 1984-es szabályzatot csak öt évre szóló hatállyal adták ki.

1340 Ennek az ideiglenesen elfogadott 1984-es szabályzatnak a lejárta után a Püspöki Kar 1992-ben új szabályzatot fogadott el. Ebben a plébániától különböző egyházközségek fenntartása helyett az immár közösségként meghatározott plébániával azonosítja az egyházközségeket. Ezért a szöveg magáról az egyházközségről (vagyis a plébániáról) nem rendelkezik, hanem beéri az egyetemes egyházbizottság rendelkezéseivel, tehát nem az egyházközségek szervezeti és működési szabályzata kíván lenni, hanem a plébániai (egyházközségi) képviselőtestületek szervezetét és működését szabályozza (A Magyarországi Egyházközségi Képviselőtestületek Szabályzata, [Bp.] 1993). Ez még a világi jog szempontjából sem jelent nehézséget, hiszen az 1990. évi IV. törvény magánál a jognál fogva, külön bejegyzés nélkül jogi személynek ismeri el az egyházak szervezeti egységeit (13. § [2]), úgy ahogyan az illető egyház belső szabályai azt meghatározzák.

1341 A magyarországi egyházközségi képviselőtestületek ellátják a plébániai gazdasági tanács és a plébániai pasztorális tanács feladatait (vö. A Magyarországi Egyházközségi Képviselőtestületek Szabályzata, [Bp.] 1993, 2.1. pont, 4.11. pont). Az egyházközségi képviselőtestületnek önálló döntési hatásköre legfeljebb a saját működését illető részletkérdésekben lehet. Egyébként jogköre a lelkipásztorkodás terén csakis tanácsadói jellegű (vö. uo. 4.11. pont). Nem is lehetne másmilyen, mert akkor túllépné az egyetemes egyházbizottságban a plébániai pasztorális tanács számára megszabott kereteket. Tanácsait a képviselőtestület elsősorban a plébánosnak, de esetenként -- külön kérdésre -- a főpásztornak adja. Anyagiak terén az egyházközségi szervek a tanácsadáson kívül bizonyos ügyintézői és ellenőrzői feladattal is rendelkeznek, de nem a templompénztár vonatkozásában. Semmiképp sem felettes hatóságai a plébánosnak, hiszen küldetésük annak segítésére szól (uo. 6.2. pont). Egyébként sincs semmilyen egyházi hatósági jogkörük.

1342 Az egyházközség vezetője (elnöke) a plébános (uo.), hiszen a CIC 515. k. 1. § és 519. k. szerint ő a plébánia teljesjogú vezetője, minden jogügyletben ő a plébánia képviselője is (532. k.). Elsősorban ő a felelős a plébánia vagyongazdálkodásáért is (532. k, vö. 1281--1288. k.). Márpedig a hatályos részleges egyházbizottság szerint az egyházközség azonos a plébániával, annak csupán régi, szép, magyar elnevezése (vö. A Magyarországi Egyházközségi Képviselőtestületek Szabályzata, [Bp.] 1993, 1.1. pont.). Az úgynevezett „világi elnök” a plébánost helyettesíti, illetve bizonyos ügyekben vele együtt jár el (uo. 4.9. pont., 5.4. pont).

1343 Az egyházközségi képviselőtestületek egyházmegyénként közös tanácsot alkothatnak a megyéspüspök elnökletével (Egyházközségi Képviselőtestületek Egyházmegyei Tanácsa, vö. A Magyarországi Egyházközségi Képviselőtestületek Szabályzata, [Bp.] 1993, 3.4. pont), országos szinten pedig az Egyházközségi Képviselőtestületek Országos Tanácsába tömörülhetnek a Püspöki Konferencia jóváhagyásával és vezetésével (uo. 3.5. pont). Ahol az egyházmegyében pasztorális tanács alakult (511--512. k.) az egyetemes egyházbizottság szerint, ott ez tölti be a képviselőtestületek tanácsának szerepét is (vö. A Magyarországi Egyházközségi Képviselőtestületek Szabályzata, [Bp.] 1993, 3.4. pont).

2. A PLÉBÁNOS

a. Fogalma

1344 A plébános (parochus) a plébánia közösségének a püspök által kinevezett saját lelkipásztor (vö. 519. k.). A rábízott közösség lelkipásztori gondozását a püspök felügyelete alatt látja el. Plébániája javára a jognak megfelelően végzi a tanítói, megszentelői és kormányzói feladatot. Ennek gyakorlásában más papok, diakónusok együttműködését és világiak segítségét is igénybe veszi (uo.). Szerepe tehát nem egyedül végzett tevékenységekben merül ki, hanem valódi felelős szervezést és vezetést is jelent. A plébános saját pásztor a plébániának, mégpedig olyan értelemben, hogy ő a püspök munkatársa (vö. CD 30). Ez a saját pásztori mivolt szükségképpen összefügg azzal, hogy a plébános egyetlen pap (vö. 521. k. 1. §, 526. k. 2. §). A plébániai közösség építéséhez nélkülözhetetlen az eucharisztia ünneplése, mely a hívőket igazi egyházi közösséggé teszi[205].

b. Kinevezése és szükséges tulajdonságai

11345 A plébánosi hivatal betöltése a megyéspüspök joga, hacsak valakinek nincs e hivatalra bemutatási vagy választási joga (523. k.). Ilyen jogok meglétét nem vélelmezzük, sőt kifejezett rendelkezés hiányában mindig biztos, hogy a püspök ezt a hivatalt szabad adományozás útján töltheti be (vö. uo.; 157. k.). Az egyházmegyei kormányzó a bemutatás vagy választás útján betölthető plébánosi tisztségekre a beiktatást, illetve a megerősítést megadhatja, de minden más esetben csak akkor nevezhet ki valódi plébánost, ha a püspöki szék már legalább egy éve üres vagy akadályozott (525. k.).

1346 Sajátos módon nevezi ki a plébánost a püspök akkor, ha a plébániát az 520. k. 1. §-a szerint tartósan valamely klerikusi szerzetes intézményre, vagy az apostoli élet valamilyen klerikusi társaságára bízják. Ilyen rábízó intézkedést kiadni csakis a megyéspüspök -- nem pedig az egyházmegyei kormányzó -- jogosult, mégpedig kizárólag az illetékes előljáró beleegyezésével (520. k. 1. §). Ez a rábízás szólhat meghatározott időre, de lehet végleges is. Mindkét esetben írásbeli megállapodással kell történnie. Ezt a megállapodást a megyéspüspök és az intézmény vagy társaság illetékes előljárója köti. Tartalmaznia kell a munka elvégzésére, a személyek alkalmazására és a gazdasági kérdésekre vonatkozó pontos szabályokat (520. k. 2. §). Az ilyen megállapodáshoz a Római Vikariátus iratmintát is kiadott 1985-ben (Leges VI, 9258--9260). Hazánkban is nagy vonalakban e minta szerint kötötték újabban e rábízási szerződéseket. Különös figyelmet igényelt az anyagi kötelezettségek kérdése. Differenciált megoldások születtek aszerint, hogy ki a templom és a plébániaépület tulajdonosa. Mindenesetre az egyházmegyei központi hozzájárulás fizetésére -- ahol ilyen létezik -- minden plébánia egyaránt kötelezhető (vö. 1263. k.). Ugyancsak minden a hívők számára ténylegesen nyitva álló templomban és kápolnában elrendelhet a helyi ordinárius központi célú gyűjtéseket (1266. k.). Az ilyen rábízott plébániákon a plébános kinevezése úgy történik, hogy a szerzetes papot illetékes előljárója bemutatja (prezentálja) a megyéspüspöknek, aki a kánoni beiktatást (institutio) végzi, vagy ha az írásbeli megállapodás szerint a szerzetes előljárónak nincs bemutatási joga a plébániára, akkor a megyéspüspöknek a szerzetes pap plébánossá való kinevezéséhez az illető előljárójának beleegyezésére van szüksége (682. k. 1. §)[206].

1347 A plébános kinevezésének meghatározatlan időre kell szólnia, mivel szükséges, hogy a plébános kellő állandósággal rendelkezzen hivatalában (522. k.). Meghatározott időre a megyéspüspök csak akkor nevezheti ki a plébánost, ha ezt a püspöki konferencia határozatilag megengedte (uo.). A plébánosi állandóság nem jelent elmozdíthatatlanságot, hiszen ez a Zsinat rendelkezése (CD 31) folytán megszűnt. Az állandóság inkább csak arra vonatkozik,

hogy meghatározott időre plébánost csak a fenti kivételes esetben szabad kinevezni, valamint, hogy a valódi plébános akarata ellenére csak az 1740--1752. k. szerinti módon mozdítható el vagy helyezhető át. A plébánosi kinevezéshez szükséges tulajdonságok a következők:

1348 1) Az áldozópapság. Ez a plébánosi kinevezés érvényességéhez szükséges (521. k. 1. §). A plébánosnak mint saját pásztornak a fogalmából következik, hogy teljes lelkipásztori ellátásra képes személynek kell lennie.

1349 2) A megengedettséghöz szükséges tulajdonságok. Ezek felsorolása a CIC-ben nem kimerítő. Kifejezetten említi a törvénykönyv az alábbiakat: a) tanbeli kifogástalanság; b) jó erkölcs; c) buzgalom a lelkek iránt, mely e pásztori tisztség központi kívánalma[207]; d) egyéb erények; e) az adott plébánia ellátásához az egyetemes vagy a részleges jogban megkívánt tulajdonságok (521. k. 2. §).

1350 Az előírt tulajdonságok meglétének megállapítása a megyéspüspök megítélésére van bízva. Az 521. k. 3. § külön is jelzi, hogy a püspök a jelölt alkalmasságáról akár vizsga útján is meggyőződhet. Eltérően az 1917-es CIC 459. k. 3. §-ától -- mely a maga részéről elsősorban a Trentói Zsinat (Sess. XXIV, De ref., c. 18: COD 770--772) és XIV. Benedek pápa (Const., Cum illud, 1742. XII. 14, II, § 1, 7, 16) rendelkezésein alapult -- a plébánosi vizsgát a mai jog már nem írja elő kötelezően sem korábbi (versenyvizsga) formájában, sem pedig XX. századi alakjában, vagyis konkrét plébániára nem irányuló, hanem előzetes általános előfeltételként a plébánosi kinevezéshez megkívánt vizsga módjára.

1351 A plébánia elnyeréséhez szükséges vizsgára felkészítő könyveknek az újkorban külön műfaja alakult ki. Bennük az alapvető dogmatikai, erkölcssteológiai ismereteken kívül igen sok pasztorális és gyakorlati egyházi tudnivaló is található. Hazánkban pl. Kopsz János szombathelyi püspöki titkár és zsinati vizsgáló művét[208] a múlt században széles körben használták.

1352 A plébániai versenyvizsgát -- ahol még érvényben volt --, csakúgy, mint a plébániák szó szoros értelemben vett megpályázásának egész rendszerét már a II. Vatikáni Zsinat megszüntette (CD 31; vö. MP, Ecclesiae sanctae 1966. VIII. 6., nr. I, 18, 1. §: AAS 58, 1966, 767). Ezzel is növelni szándékozott a püspök szabadságát a kinevezések területén.

1353 Az adott plébániára való alkalmasság megítéléséhez a püspöknek meg kell hallgatnia az esperest és szükség esetén egyes egyéb papokat és világiakat is (524. k.).

c. Kötelességei és jogai

1354 A plébános hivatalát a birtokbavétel pillanatában nyeri el, attól fogva élhet az azzal járó jogokkal, s terhelik a plébánosi kötelezettségek. A birtokbavétel módjáról a részleges törvény vagy a szokás rendelkezik. A birtokbavétel alól felmentés is lehetséges (527. k.).

1355 Mint az egyházi teendőik esetében gyakran, a plébános tisztségével kapcsolatosan is többször egybeesnek a kötelességek a jogokkal. Említ azonban a CIC a plébániához tartozó tisztán jognak vagy tisztán kötelezettségnek tekinthető tennivalókat is.

1356 Az általános lelkipásztori kötelezettségek a tanítói, megszentelői és kormányzó feladat sajátos gyakorlásában állnak (528--529. k.). Ilyenek:

- 1357 1) Isten igéjének hirdetése a hitoktatás, a homília és a katolikus nevelés útján.
- 1358 2) A vallásgyakorlattal felhagyottak és az igaz hitet nem vallók evangelizálása.
- 1359 3) Az evangéliumi szellem előmozdításának támogatása a társadalmi igazságosság tekintetében.
- 1360 4) Családok látogatása, gyászolók, gondoktól szenvedők, betegek, haldoklók segítése (a szentségek útján is).
- 1361 5) Szegények, szenvedők, magányosok, hazájuktól távol élők segítése.
- 1362 6) Világiak részvételének előmozdítása az egyház küldetésében, vallásos célú társulások támogatása.
- 1363 7) Együttműködés püspökével és az egyházmegye papságával.
- 1364 8) A plébániai közösség bekapcsolása az egyházmegye és a világegyház működésébe.
- 1365 A sajátosan plébánosi liturgikus teendők (530. k.) olyan tevékenységek, amelyekre a plébánosnak mintegy előjoga van, vagyis más papok vagy klerikusok azokat az ő beleegyezésével végezhetik, bár természetesen külön ordináriusi intézkedéssel is megbízást nyerhetnek erre.
- 1366 1) Ünnepeles keresztelés.
- 1367 2) Bérálás halálveszélyben (vö. 883. k. 3).
- 1368 3) A szent útravaló és a betegek kenete kiszolgáltatása (vö. 1003. k. 2--3. §), valamint ezzel kapcsolatosan és más alkalmakkor a teljes búcsúval járó pápai áldás megadása[209].
- 1369 4) Az esketés és a házasság megáldása.
- 1370 5) A temetés.
- 1371 6) Keresztkút megáldása húsvéti időben, körmenetek vezetése templomon kívül, ünnepeles áldás adása templomon kívül.
- 1372 7) Ünnepeles mise végzése vasárnap és kötelező ünnepeken.

A plébánosi tisztséghez tartozó egyéb feladatok:

- 1373 1) A plébánia képvisellete minden jogügyletben (532. k.).
- 1374 2) A plébániai javak kezelése, illetőleg az arra való közvetlen felügyelet az egyetemes és részleges jog előírásai szerint plébánosi feladat (531--532. k.). Még ha az adományokat más személy által végzett plébániai feladatok kapcsán adták is, a plébánia javai közé kell sorolni őket, s ennek megfelelően kezelendő. Kivételt képez az az eset, amikor valamilyen önkéntes (tehát nem a stóladíj-táblázat szerint kért) adományról teljesen biztos, hogy az

adományozó mást akart, pl. a szertartás végzőjét kívánta személyesen megajándékozni (vö. 531. k.).

1375 3) A helybenlakás, vagyis annak kötelezettsége, hogy a plébános a templomhoz közeli plébániaépületben lakjék. Egyes esetekben a helyi ordinárius megengedheti, hogy másutt tartózkodjék, főként olyan házban, ahol papi közösség él (533. k. 1. §). Szabadság címén a plébános összesen évi egy hónapot lehet távol. Egy hetet meghaladó távollét esetén erről előre értesítenie kell az ordináriust (533. k. 2. §). A plébánosok helyettesítésének rendjét a megyéspüspök hivatott szabályozni (533. k. 3. §).

1376 4) A pro populo mise. Ennek felajánlása minden vasárnap és kötelező ünnepen a plébános kötelezettsége. Érte misepénzt nem vehet fel[210]. Az ugyanezekben a napokban a plébános által végzett más misék miseadományának kérdéséről a szerzők véleménye eltérő (lásd alább 67. §. 5. b).

1377 Magyarországon jó ideje csak a hónap első vasárnapján van pro populo mise. A többi alkalmakkor a Szentszék engedélyével az ilyen miséket az ordinárius szándékára (ad intentionem ordinarii) kell felajánlani. Az ordinárius ezekre a misékre pénzt vesz fel[211].

1378 5) A hivatalvezetési teendők. Ezek közül a CIC a plébános kötelességeként említi, hogy a plébániai anyakönyvek vezetéséről és őrzéséről gondoskodjék, a plébánia pecsétjét kezelje, s az iratokat aláírja, a plébániai levéltárat gondozza (535. k.).

1379 Az egyetemes jog szerint kötelező: a keresztelési, a házassági és a halotti anyakönyv (534. k. 1. §); hazánkban püspökkari rendelkezésre ezen kívül még egyéb anyakönyvek vezetése is elő van írva (Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat, Bp. 1988, 52. §, 56. §).

d. A plébánosi tisztség megüresedése

1380 A plébánosi tisztség különböző módokon üresedhet meg. Érvényesek rá azok az előírások, amelyek az egyházi hivatalok elvesztésére vonatkoznak (148--196. k.; lásd fent 26. §).

1381 Az elmozdításra és az áthelyezésre -- mint fentebb már említettük -- a valódi plébánosok (nem pedig a káplánok vagy a plébániai kormányzók) esetében különleges eljárási szabályok érvényesek (1740--1752. k.). Ha a plébános szerzetes intézmény tagja, vagy az apostoli élet valamely társaságába nyert inkardinációt, akkor akár saját elöljárója, akár az őt megbízó egyházmegyei hatóság tetszése szerint elmozdíthatja hivatalából. Ehhez a másik fél beleegyezésre egyiküknek sincs szüksége (538. k. 2. §, 682. k. 2. §).

1382 A plébánosok lemondása 75. életévük betöltésekor kötelező (538. k. 3. §). Egyes szerzők a CIC udvarias megfogalmazását, mellyel az ilyen plébánosokat „felkéri” lemondásuk benyújtására, úgy értelmezik, mint annak jelét, hogy a 75. életév betöltése önmagában még nem tesz alkalmatlanná a szolgálatra, csupán arra int, hogy az érintett bocsássa feladatkörét a püspök rendelkezésére[212]. Mindez azonban nem zárja ki, hogy itt valódi lemondási kötelességről legyen szó, amint többen is hangsúlyozzák[213]. A CIC átdolgozása során egyesek azt kívánták, hogy a kánon szövege világosabban fejezze ki a plébános lemondási kötelezettségét. Így egyértelmű lett volna, hogy a megyéspüspök az 1741. k. alapján

jogcímmel rendelkezik a kötelező lemondást elmulasztó plébános elmozdítására. Igaz, az 1741. k. hallgatása és az 538. k. 3. §-ának udvarias fogalmazása még nem zárja ki ezt a jogcímet, hiszen az 1741. k. felsorolása nem kimerítő, a megyéspüspök általános jogosultsága mellett pedig jogvélelem szól (381. k. 1. §).

1383 A lemondás elfogadásáról a megyéspüspök dönt a személyi és helyi adottságok figyelembevételével. A lemondás elfogadását a püspök meghatározott vagy meghatározatlan időre el is halaszthatja (538. k. 3. §)[214]. Ezt azonban nem pusztán hallgatással, hanem kifejezett intézkedéssel kell tennie, különben maga a lemondás hatályát veszti (vö. 189. k. 3. §).

1384 A lemondó plébános illő ellátásáról és lakásáról a megyéspüspöknek kell gondoskodnia, a püspöki konferencia által kiadott szabályoknak megfelelően (538. k. 3. §). Ahol még az 1274. k. szerinti központi egyházmegyei vagy országos intézmény nincs megszervezve a klérus társadalombiztosítására, ott a megyéspüspököt ez a kötelezettség különös hangsúllyal terheli.

1385 Az üresedésben lévő plébánia ellátására vagy az akadályozott plébános helyettesítésére a megyéspüspöknek mielőbb plébániai kormányzót (administrator paroecialis) kell kineveznie (539. k.). A kormányzónak papnak kell lennie (uo.). Ugyanolyan köteleességekkel és jogokkal rendelkezik, mint a plébános, hacsak a megyéspüspök másként nem rendelkezik. Nem tehet azonban a kormányzó semmi olyat, ami a plébános jogait csorbítja vagy a plébániai javakban kárt tesz. Feladatának végeztével a kormányzó tartozik számot adni a plébánosnak (540. k.).

1386 Hogy a plébánia vezetésében a folytonosság teljes legyen, a plébánia megüresedésének, vagy a plébános akadályoztatásának beálltakor -- addig is, amíg plébániai kormányzót nem neveznek ki -- a plébánia vezetését azonnal át kell vennie a legrégebben kinevezett káplánnak. Káplán hiányában ez arra a papra (többnyire az esperesre) hárul, akit a részleges jog meghatároz (541. k. 1. §). Aki a plébánia vezetését így átvette, köteles a helyi ordináriust azonnal értesíteni az üresedésről (541. k. 2. §).

3. A KÁPLÁN

1387 A plébános mellé a kellő lelkipásztori gondozás érdekében a megyéspüspök káplánt (vicarius paroecialis), vagyis olyan papot (546. k.) nevezhet ki, aki a plébánost, mint a plébánia saját pásztorát együttműködő jelleggel segítő tisztsége gyakorlásában[215]. Hazánkban és a német nyelvterület jelentős részén is ezt a „plébánoshelyettest” nevezik káplánnak, nem pedig a plébániáktól független beosztásban lévő önálló lelkészt, akit a Codex a capellanus névvel illet.

1388 A mai jog szerint a káplánt a megyéspüspök szabadon nevezi ki; az illető plébános és az esperes megkérdezésére is csak akkor köteles, ha ezt ő maga is alkalmasnak ítéli (547. k.). A szerzetesek kinevezése előtt azonban előjárójuk beleegyezése szükséges (682. k. 1. §).

1389 A káplán kinevezhető: 1) az egész plébánia egész szolgálata számára (hazánkban ez a leggyakoribb); 2) a plébánia egy részén az egész szolgálat számára (pl. csak egy filia teljes ellátására); 3) a plébánia híveinek egy bizonyos csoportja számára (pl. más nyelvűek ellátására, vagy sajátos feladatra); 4) egyszerre több plébánián bizonyos fajta szolgálatra (545. k. 2. §).

1390 A káplán kötelességei és jogai különböző forrásokból erednek. Részint a Codex, részint a részleges jog, nevezetesen az egyházmegyei jogszabályok (akár törvények, akár általános határozatok, akár az ezek végrehajtását szabályozó alacsonyabb szintű normák), részint a megyéspüspök kinevező levele (mely a munkakör tartalmát megszabja), részint pedig a plébános utasításai határozzák meg őket (548. k. 1. §).

1391 Hacsak a megyéspüspök kifejezetten másként nem adja a kinevezést (pl. csak a hitoktatásra), akkor a káplán hivatalánál fogva köteles a plébánost az egész plébániai szolgálatban segíteni, kivéve a népért való mise felajánlását. A jog szerint köteles a plébánost helyettesíteni is. Ilyenkor helyettesi jelleggel plébánosi jogokat is gyakorol (548. k. 2. §). A tervezett és elkezdett lelkipásztori vállalkozásokról a káplán köteles a plébánosnak beszámolni (548. k. 3. §). Amikor a plébános távol van, egyéb rendelkezés hiányában, összes kötelességei is a káplánt terhelik, kivéve a pro populo misét (549. k.).

1392 A káplán helybenlakási kötelessége és szabadsága hasonló a plébánoséhoz (550. k., vö. 533. k.). Különleges a helyzet akkor, ha a káplánt egyszerre több plébániára nevezik ki. Ilyenkor helybenlakási kötelezettségének az illető plébániák bármelyikén eleget tehet. Természetesen lakóhelyének megválasztásakor -- mivel a lakás olyan szolgáltatás melyet az egyházmegye ad az inkardináció és a tevékenység címén -- a megyéspüspök rendelkezése a döntő. A helyi ordinárius megengedheti azt is, hogy a káplán ne a plébánián lakjék (550. k. 1. §). A helyi ordináriusnak kell gondoskodnia arról, hogy -- lehetőség szerint -- a plébános és a káplánok között a plébánián közös életmód alakuljon ki (550. k. 2. §).

1393 A káplánt a megyéspüspök vagy az egyházmegyei kormányzó bármely megfelelő okból elmozdíthatja (552. k.). Ilyenkor a jog nem írja elő a plébánosok elmozdítására szükséges eljárás megtartását. Szerzetes káplán esetén az érintett előjárója is elmozdíthatja (682. k. 2. §).

55. §. AZ ESPERESEK, A TEMPLOMIGAZGATÓK ÉS A LELKÉSZEK

1. AZ ESPERES

a. Fogalma és kinevezése

1394 Az esperes (vicarius foraneus) az a pap, akit az esperesi kerület élére állítottak (553. k. 1. §). A több plébániából álló, de az egyházmegyén belül létesülő, annál kisebb egységek kialakítása az egyetemes egyházjog szerint nem kötelező (374. k. 2. §). Ahol viszont az egyházmegye esperesi kerületekre oszlik, ott az esperesi tisztséget a CIC szabályozza, mégpedig oly módon, hogy bőségesen utal a részleges jogra mind az esperes jogkörét, mind kinevezését illetően (vö. 553. k. 2. §, 554. k. 2. §, 555. k. 1. §).

1395 Ahogyan a területi plébániákon kívül lehetnek személyi plébániák is, úgy alapíthatók személyi jellegű esperességek is (vö. SC Ep, Directorium, Ecclesiae imago, 1973. II. 22, nr. 184: Leges V, 6522). A CIC az esperesekről szólva főként a területi jellegű esperesi kerületeket tartja szem előtt.

1396 Az esperest -- ha a részleges jog másként nem rendelkezik -- a megyéspüspök nevezi ki. A kinevezés előtt belátása szerint hallgathat meg az adott kerületben működő papokat. Természetesen a részleges jog ezt kötelezően is előírhatja helyenként.

1397 Az esperesi tisztséget az egyetemes jog nem köti egy meghatározott plébániához (554. k. 1. §). A részleges jog továbbra is rendelkezhet úgy, hogy egy kerület esperese egy adott plébánia plébánosa legyen (vö. Comm 14, 1982, 229)[216]. Előírja viszont a CIC, hogy az esperesnek papnak kell lennie (554. k. 1. §).

1398 A püspökök lelkipásztori szolgálatáról szóló direktórium a papsághoz mint követelményhez hozzáfűzte, hogy az esperesnek olyan papnak kell lennie, aki lelkipásztori tevékenységet gyakorol, az illető kerületben lakik, a nép és a papság körében tekintélye van, és egyébként alkalmas a közös lelkipásztori tevékenység előmozdítására (SC Ep. Directorium, Ecclesiae imago, 1973. II. 22, nr. 187: Leges V, 6523). Ezek a követelmények egyes szerzők szerint ma is érvényben vannak, hiszen az őket tartalmazó direktórium elsősorban a II. Vatikáni Zsinat, nem pedig az 1917-es CIC rendelkezéseinek végrehajtását szabályozza[217]. Mások az 554. k. 1. §-ának azt a kitételét, hogy a megyéspüspök azt a papot válassza, akit alkalmasnak ítél, a CIC-ben már nem szereplő kötöttségek eltörlésének látszanak tekinteni [218], bár a 21. k. szerint a korábbi törvény visszavonását kétség esetén nem lehet vélelmezni. Így az 554. k. 1. §-ának általános szóhasználata még nem ad kellő okot a korábbi direktórium megváltoztatásának feltételezésére.

1399 Nincs előírva, hogy az esperes az adott egyházmegye papjai közül kerüljön ki. Az esperes kinevezése meghatározott időre szól. Ezt az időt a részleges jog szabja meg (554. k. 2. §). Az esperest a megyéspüspök szabadon elmozdíthatja hivatalából (554. k. 3. §).

b. Kötelességei és jogai

1400 Az esperes hivatala lelkipásztori jellegű, tehát nem csupán jogi vagy adminisztratív. Nem szorítkozik a felügyeletre, hanem az apostoli gondoskodás a papság életének és a pasztorális munkának a lelkesítése és támogatása is feladatkörébe tartozik (vö. SC Ep, Directorium, Ecclesiae imago, 1973. II. 22, nr. 187: Leges V, 6523).

Konkrét teendőit elsősorban az 555. kánon sorolja fel. Ezek a feladatok a következő csoportokba oszthatók:

1401 1) Előmozdítás és összehangolás. Ez a feladat főleg a kerületben folyó közös lelkipásztori tevékenységet illetően tartozik az esperesre.

1402 2) Felügyelet. Az esperesi felügyelet egyrészt a személyekre (a klerikusok életére és munkájára), másrészt a dolgokra, nevezetesen a liturgiára (annak szabályszerű végzésére, a templomépületekre, a felszerelésekre, az Eucharisztia végzésére és őrzésére) és az adminisztrációra (az anyakönyvezésre, a vagyionkezelésre, az épületek gondozására) terjed ki.

1403 3) Gondoskodás. Az esperesnek elsősorban a kerület papságára kell gondot viselnie segítve továbbképzésüket, törődve lelki állapotukkal, különösen pedig azokkal, akik nehéz helyzetben vannak, vagy problémákkal küzdenek. Fokozott figyelmet kell fordítania mind lelki, mind anyagi tekintetben azokra a plébánosokra, akik súlyos betegek, valamint az elhunyt papok méltó temetésére és arra, hogy az utánuk őrizetlenül maradt egyházi javakat és okmányokat károsodás ne érje.

1404 4) Látogatás. Az esperesi látogatás a fent felsorolt kötelességek teljesítésének eszköze. A plébániák látogatását a jog az esperes számára külön is előírja. A módot illetően a CIC a megyéspüspök rendelkezéseire utal (555. k. 4. §).

1405 5) Tanácsadás. Az esperes feladatai közé tartozik, hogy a püspöknek tanácsot adjon a plébániák betöltése (vö. 524. k.), a káplánok kinevezése (547. k.) terén, továbbá az egyházmegyei zsinat keretében (463. k. 1. § 7).

1406 A keleti katolikus egyházjog az espereseknek (akiket „protopresbyter” néven említ) hasonló szerepkört tulajdonít (CCEO 276-278. k.).

2. A TEMPLOMIGAZGATÓ

1407 Templomigazgatónak (rector ecclesiae) azokat a papokat nevezzük, „akikre olyan templom gondját bízták, amely sem nem plébániai, sem nem káptalani, és nincs hozzákötve valamely szerzetes közösség, vagy az apostoli élet valamely társasága házához sem úgy, hogy ott ők végeznék a liturgikus szolgálatot” (556. k.; vö. CCEO 304. k.).

1408 A CIC a rector ecclesiae kifejezést használja ettől eltérő, tágabb értelemben is: ilyenkor a templom felelős vezetését ellátó papot értjük rajta általánosságban (pl. 764. k., 903. k., 958. k. 1. §, 1215. k. 2. §).

1409 A templomigazgató fogalmának lényeges eleme, hogy templomot vezet, amely az 1214. k. meghatározása értelmében a krisztushívők számára nyilvános istentisztelet céljából nyitva álló épület. Tehát vezetése értelemszerűen a krisztushívők egész közösségének élén álló megyéspüspök irányítása alá tartozik. Nem vonatkoznak tehát az alábbi előírások a szerzetesek kápolnáinak belső irányítóira.

1410 A templomigazgatót a megyéspüspök nevezi ki akár szabadon, akár megerősítés vagy beiktatás útján, ha valakit az illető templom igazgatói hivatalára nézve választási vagy bemutatási jog illet (557. k. 1. §). A szemináriumhoz vagy klerikusok által vezetett kollégiumhoz tartozó templom igazgatója a rektor, hacsak a megyéspüspök másként nem rendelkezik (557. k. 3. §).

1411 A templomigazgatót megfelelő okból a helyi ordinárius elmozdíthatja (563. k.), a szerzetesek vonatkozásában a 682. k. 2. §-ának megtartásával.

1412 Az általános elv az, hogy a templomigazgatónak a rábízott templomban nem szabad az 530. k. 1--6. száma szerinti plébániai tevékenységeket végeznie, hacsak a plébánostól megbízást vagy engedélyt nem kap (558. k.). A templomigazgató egyéb kötelességeit és jogait az 559--562. k. tartalmazza.

3. A LELKÉSZ

1413 A lelkész (cappellanus) olyan pap, akire a krisztushívők valamely közösségének vagy csoportjának lelkipásztori gondozását -- legalább részben -- állandó jelleggel rábízták (564. k.). A hívők ilyen sajátos csoportját alkothatják azok, akik életkörülményeik miatt nem részesülhetnek a plébánosok rendes lelkipásztori gondozásában, pl. a vándorlók, a hazájuktól távol élők, a menekültek, a nomádok, a hajósok. Számukra lelkész kijelölését a CIC külön is

ajánlja (568. k.; vö. CD 18). Ugyancsak a hívők külön csoportját alkotják a laikusi szerzetes közösségek, a kórházban lévők, a börtönök lakói, a katonák, bizonyos társulások tagjai stb.

1414 A lelkész nem azonos a saját közösségét plébános módjára vezető kváziplébánossal, sem pedig azzal a pappal, aki olyan közösséget vezet, melyet a püspök az 518. k. szerint személyi plébániává tett. Ez utóbbi saját lelkipásztora már nem lelkész, hanem plébános. A lelkésznek viszont nem „saját” közössége az a csoport, melynek gondozását legalább részben ellátja. A gyakorlati hasznosságon kívül már csak ezért is fontos, hogy a lelkész feladatának végzése során kellő összeköttetést tartson a plébánossal (571. k.).

1415 A lelkészt -- ha a jog másképp nem rendelkezik, vagy valakit különleges jogok nem illetnek e téren -- a helyi ordinárius nevezi ki. Ha valakinek választói vagy bemutatási joga van a megerősítés, illetve a beiktatás a helyi ordináriusra tartozik (565. k.). A laikusi szerzetes intézmény (pl. női rend) házilelkészének kinevezése csak akkor érvényes, ha előtte a helyi ordinárius megkérdezi azt az elöljárót, akinek joga van arra, hogy a közösség meghallgatása után egy papot javasoljon. Megjegyzendő, hogy csak a megkérdezés szükséges az érvényességhez de nem a vélemény elfogadása. Sem az elöljáró nem köteles azt a személyt javasolni, akit a közösség kíván, sem az ordinárius nem köteles azt kinevezni, akit az elöljáró javasol (567. k. 1. §). A lelkészek ugyanúgy mozdíthatók el, mint a templomigazgatók (572. k.).

1416 A lelkészek feladatai a részleteket illetően a részleges egyházjog és a kategoriális pasztorációról kiadott szentszéki rendelkezések szerint igazodnak[219].

1417 A vándorlók, úton levők, hazájuktól távol élők és más csoportok lelkigondozásához a Pastoralis migratorum cura kezdetű motu proprio (1969. VIII. 15: AAS 61, 1969, 601--603) és a Püspöki Kongregáció ehhez fűzött utasítása (1969. VIII. 22: AAS 61, 1969, 614--643) adott irányelveket. Az egyes részletekre hozott újabb irányelvekhez lásd: SC Cler, Directorium, Peregrinans in terra (1969. IV. 29: AAS 61, 1969, 361--384), SC Ep, Decr. Apostolatus maris (1977. IX. 24: AAS 69, 1977, 737--746), ComMigr. Litt. circ., 1978. V. 26 (AAS 70, 1978, 357--378), ComMigr. Instr. part, 1978. V. 26 (Leges V, 7448--7466), II. János Pál, Lit. Apost. Stella Maris 1997. I. 31 (AAS 89, 1997, 209--216).

1418 A tábori lelkészekre sajátos törvények vonatkoznak, főként az 1986. IV. 21-én kiadott Spirituali Militum Curae kezdetű apostoli rendelkezés (AAS 78, 1986, 481-486), valamint az egyes kormányok és a Szentszék közötti megállapodások. A tábori lelkészek munkájukat gyakran katonai ordinariátus (tábori „püspökség”) keretében végzik (erről lásd fent 42. §. 5). Magyarország és az Apostoli Szentszék ebben a témában 1994. január 10-én kötött megállapodást, amely ugyanazon év áprilisában került ratifikálásra (kihirdetése: AAS 86, 1994, 574--579). A különböző felekezetek tábori lelkészi szolgálata megszervezésének részleteiről a 61/1994. (IV. 20.) számú kormányrendelet intézkedik. Mindezek alapján hazánkban a tábori lelkipásztori ellátás katonai ordinariátus keretében működik, melynek élén az Apostoli Szentszék által kinevezett püspök áll.

1419 A hatályos magyar törvények szerint: „Az egyéni és közösségi vallásgyakorlást lehetővé kell tenni a szociális, egészségügyi, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményben gondozott, a büntetésvégrehajtási intézetben fogvatartott számára” (1990. évi IV. törvény 6. §). Ugyanakkor: „A katonai létesítményekben a katonai szolgálatot teljesítő a vallását -- a szervezet működési rendjével összhangban -- egyénileg szabadon gyakorolhatja... A katonai

létesítményen kívül a katonai szolgálatot teljesítő egyéni és közösségi vallásgyakorlása nem korlátozható" (uo. 7. §)[220].

1420 Ha a közösség vagy a csoport székhelyéhez külön templom is tartozik, mely nem minősül plébániatemplomnak, akkor -- ha a közösség vagy a templom ellátása mást nem kíván -- a lelkésznek kell a templom igazgatójának lennie (570. k.)

1421 A laikusi szerzetes intézmény lelkészének sajátos feladata a liturgikus szolgálatok végzése. Az intézmény belső irányításába viszont nem szabad beavatkoznia (567. k. 2. §).

1422 A lelkészeknek rendelkezniük kell a szolgálatukhoz szükséges felhatalmazásokkal (facultates). Ilyeneket kaphatnak a részleges jog alapján, külön megbízással, de az egyetemes jog is felruházza őket bizonyos felhatalmazásokkal. Ezek:

1423 1) A gondjukra bízott hívők gyóntatása, részükre az ige hirdetése, a szent útravaló és a betegek kenete kiszolgáltatása, sőt halálveszélyben a bérálás is (566. k. 1. §).

1424 2) Temetési szertartás végzése szerzetesek vagy az apostoli élet társaságainak tagjai számára, ha az intézmény vagy társaság laikusi jellegű (1179. k.). Ez a jog természetesen csak az ilyen közösségek lelkészeit illeti.

1425 3) Kórházban[221], börtönben és tengeri úton a lelkésznek csak ezen a helyeken gyakorolható felhatalmazása van a maguktól beálló, fönn nem tartott és ki nem nyilvánított cenzúrák elengedésére (566. k. 2. §; vö. ComMigr, Decr., 1982. III. 19: AAS 74, 1982, 742--745 -- ez utóbbi okmány néhány más felhatalmazásra is utal).

-Vége-